

**HISTORIA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE
PRAGENSIS**

Příspěvky k dějinám
Univerzity Karlovy

OBSAH

	<i>Články</i>
9	Josef Hůrský, Vznik a počáteční období Akademického spolku ve Vídni (1868—1875)
31	Zdeněk Šimeček, Slavistika na německé univerzitě v Praze a zápas o její charakter
59	Renata Veselá, Československý akademický spolek Právnick (k dějinám brněnské univerzity)
	<i>Referáty a zprávy</i>
79	Blanka Zilynská, Husitské synody v Čechách 1418—1440 (Zdeňka Hledíková)
80	Václav Březan, Životy posledních Rožmberků. Vydal Jaroslav Pánek (Jiří Pešek)
82	Beiträge zur Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte Erfurts 21, 1987/1988 (Ludmila Hlaváčková — Petr Svobodný)
84	Franz Spath, Zur Geschichte der Chirurgie an der Karl-Franzes-Universität Graz. Herausgegeben von Walter Höflechner (Ludmila Hlaváčková)
84	Ryszard Ergetowski, Studenckie organizacje Polaków w Uniwersytecie Lipskim w latach 1872—1919 (Jiří Kuděla)
87	Bibliografie významných slavistů-učitelů Univerzity Karlovy (Theodor Syllaba)
88	Medailony významných archivářů, předchůdců pracovníků Státního ústředního archivu v Praze (Jiří Pešek)
88	Bronisław Gralak, Szkolnictwo akademickie i nauka polska w okresie okupacji hitlerowskiej (Jiří Pešek)
	<i>Kronika</i>
93	5. krakovská vědecká konference k dějinám univerzit. Petr Čornej — Jiří Pešek
96	Mezinárodní vědecká konference „Věda a univerzity“. Karel Litsch

Cizojazyčná shrnutí

- 29 Josef Hůrský, Die Entstehung und die ersten Jahre des tschechischen Akademischen Vereins in Wien (1868—1875)
58 Zdeněk Šimeček, Die Slawistik an der deutschen Universität in Prag und ihr Charakter (1909—1914)
76 Renata Veselá, Der Tschechoslowakische akademische Verein „Právnick“. (Ein Beitrag zur Geschichte der Universität Brno)

ČLÁNKY

Autoři

- PhDr. Petr Čornej, CSc., Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, Praha
PhDr. Ludmila Hlaváčková, CSc., Ústav dějin lékařství fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Praha
PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc., filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha
RNDr. Josef Hůrský, CSc., Pecharova 9, Praha 4
PhDr. Jiří Kudělá, Archiv hlavního města Prahy, Praha
doc. JUDr. Karel Litsch, CSc., Archiv Univerzity Karlovy, Praha
PhDr. Jiří Pešek, Archiv hlavního města Prahy, Praha
PhDr. Petr Svobodný, Ústav dějin lékařství fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy, Praha
Prof. PhDr. Theodor Syllaba, CSc., Archiv Univerzity Karlovy, Praha
PhDr. Zdeněk Šimeček, CSc., Ústav slavistiky ČSAV, Brno
JUDr. Renata Veselá, právnická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Brno

**VZNIK A POČÁTEČNÍ OBDOBÍ AKADEMICKÉHO SPOLKU
VE VÍDNI (1868 - 1875)**

JOSEF HŮRSKÝ

Vysokoškolští studenti pocítovali více než některé jiné společenské vrstvy tlak policejní diktatury Alexandra Bacha, neboť jim nepřipustila jiné formy sdružování nežli pivní besedy (komerse) malých hloučků z téhož ročníku a téže fakulty, resp. skupinek rodáků. Tak byla ještě v r. 1857 zamítnuta žádost o souhlas s ustavením studentského čtenářského spolku při vídeňské univerzitě. O čtyři léta později byl podniknut nový pokus, tentokrát podložený 1000 podpisů a příslibem rektora univerzity, že bude na činnost spolku osobně dohlížet. Místodržitelství by asi ani tentokrát nebylo vyhovělo, nebýt vlivné osobní intervence přímo u státního ministra rytíře Schmerlinga.

V listopadu 1861 byla činnost Akademického čtenářského spolku (Akademischer Leseverein) slavnostně zahájena. Počet novin, časopisů a odborně vědeckých periodik spolek do dvou let zvýšil na 200 (v tom 11 polských a 6 českých), a tak čítárna, jež „*ve svých útulných místnostech skýtala méně majetným studujícím jmenovitě v zimních měsících příjemné útočiště*“, přitahovala přes poměrně vysoký členský příspěvek 4 zl. ročně (v relaci kupní hodnoty dnešních asi 60 Kčs) i české studenty. Původní poslání spolku bylo „*vytvářet mezi studentstvem Vídně duchovní pouta bez ohledu na národnost a politiku*“^{1/} avšak po odchodu zakladatele spolku a jeho prvního předsedy JUC.^{2/} H. Brunnera, jenž se záhy po promoci habilitoval a odešel z Vídně (na pražské univerzitě působil v letech 1870—1872), se původní tolerantní ovzduší ve spolku postupně zhoršovalo. Německo-nacionální studenti usilovali o získání většiny a trvalými provokacemi znepříjemňovali život studen-

^{1/} Citace [v překladu] a data tohoto odstavce pocházejí vesměs z kapitoly „Akademischer Leseverein“ v 1. svazku Kalendáře rakouského studentstva: Oesterreichischer Studenten-Kalender und Tagebuch für das Studienjahr 1864. Erster Jahrgang. Wien (1863). Kalendáře po léta redigoval sekretář Lesevereinu MUC. K. CZUBERKA.

^{2/} Praktické zřetele, zvláště stručnosti, vedly k jednotnému značení „PhC., JUC., MUC. a IngC.“ bez zřetele na pokročilost studia.

tům slovanských národností. Dobové líčení situace z české strany je podáno tak sugestivně, že je vhodné ho doslova citovat: „Počátkem r. 1865-6 zdejší akademický spolek čtenářský násilně byl prohlášen za německý.^{3/} Slovanští studující byli vytištěni, bezpochyby pro to, že v čitárně mlučeno bylo takorča jen slovansky. Aby „německé“ almae matri pověstí neubýlo, „všeobecný branný zákon“ svolal buršenshafty do zbraně. Šlo o čest, a — bitva vyhrána. Slované měli poznati, že vlastně jen „milost“ trpí je na universi a ve spolku, a že jen z „milosti“ jim je dovoleno, aby vzdělanost čerpali z „německých pramenů“. Za toto dobrodini měli se vděčností odměniti. Slované nechtěli být „jen trpěni“, ohlásili se in corpore a vystoupili ze spolku in corpore. Ztratili mnoho. Ví to, kdo čtenářské spolky zná. Pomýšleno na náhradu. Myšlénka „založme slovanský čtenářský spolek“ zanikla ihned „prázdnýma rukama zakryta“. Plně náhrady nikde nenalezeno. Věc propadla osudu. Bylo tiicho... Tázáno se, dal-li by se zarazit vůbec spolek slovanský? Trosky ale „Slavie“, založené r. 1862, zrazovaly. Přestalo se na schůzích „vše-slovanských“. „Vždyť se ani Čechové neporovnají; mají spolky tři!“^{4/}

K citovaným skutečnostem bude třeba se v odstavcích o vzniku Akademického spolku vrátit, zatím jen poznámku. Z toho, že lze z uvedených vět vycítit určitý stesk, je možno soudit, že to patrně nebyli čeští studenti, kteří se dali jako první vyprovokovat a zajistili svým rozhodnutím německo-nacionální frakci ironií osudu ve výboru spolku většinu. Zřejmě jim však byl princip slovanské solidarity v duchu kollárovske tradice svatý. Ve svém gestu byli možná důslednější nežli někteří občas emocionálně jednající studenti jiných slovanských národností. Je např. pozoruhodné, že ve výboru Lesevereinu zjišťujeme nadále (1867-68) jména jako Ilič, Vasič, Gregorič, Mikulitsch ap.^{5/} Odpovídalo to pak střízlivé české povaze, že se pro budování samostatného českého čtenářského spolku volila jako jediná reálná cesta postupné slučování stávajících českých studentských sdružení. I to si od několika obětavých jedinců vyžádalo — jak podrobně doložíme — mnoho práce a trpělivosti hlavně se zajišťováním hmotných prostředků. Leseverein získal při svém založení od rektora univerzity darem 2600 zl. na nájemné za spolkové místnosti na jeden rok. Z řad vysokoškolských učitelů a spolupracovníků Akademie věd měl spolek 80 přispívajících členů, a přesto ve výročních zprávách naříkal nad finančními nesnázemi. Mnoho členů totiž

^{3/} Podle Molische (s. 72) došlo k zakotvení „německého charakteru“ ve stanovách Lesevereinu „po tvrdých bojích“ až ve školním roce 1866/67. Vynutil si to především buršenshaft „Silesia“. P. MOLISCH, Politische Geschichte der deutschen Hochschulen in Österreich von 1848 bis 1918. 2. Aufl. Wien—Leipzig 1939.

^{4/} Zpráva českého akademického spolku ve Vídni. Ročník I. Vídeň 1868, s. 3—4.

^{5/} Jsou to jména, jež asi náležela pravověrným katolickým chorvatským studentům, jimž se většina českých studentů jevila jako málo věřící, ne-li kacířská. Ve výboru lze také zjistit pevné zastoupení studentů židovského původu, jichž bylo ostatně na univerzitě více nežli všech slovanských studentů dohromady.

neplatilo příspěvek za třetí čtvrtletí, čímž vznikl schodek, který se musel krýt ze zvláštního fondu, do něhož se přispívalo 10 kr. měsíčně. Placení příspěvků mělo být podle stanov kontrolováno velmi přísně. Kdo do konce měsíce nového čtvrtletí příspěvek nezaplatil, tomu členství zanikalo. Při jeho obnově musel znovu platit 1 zl. zápisné (Studenten-Kalender I, s. 86).

Po všeobecné úvodní charakteristice problému je vhodné pro sledování časového úseku 1868—1875 přehlédnout literaturu a prameny a ještě dříve stručně nahlédnout do doby předcházející, k nejstarším pokusům o sdružování českých studentů ve Vídni před r. 1848. Nebýt bachovské éry, bylo by patrně k pevnějšímu organizačnímu soustředění došlo aspoň o deset let dříve. O účelnosti vytvořit útvar širší, nežli byly studentské stolní společnosti, které se scházely v českých hostincích a kavárnách, a najít společné zájmy studujících filozofie, práv, medicíny i technických a uměleckých oborů, se uvažovalo nejednou, avšak písemné doklady o tom jsou sporadické. Z uveřejněné korespondence tehdy pětadvacetiletého Františka Palackého s přírodopiscem Janem Dobromírem Petenyim z r. 1823^{6/} lze zjistit, že při evangelickém bohosloveckém ústavu působil neformální českoslovanský spolek teologů; je možno předpokládat, že v něm asi převládali studující. Hlavním účelem spolku bylo soustředění knižních pomůcek, k nimž Palacký podstatnou měrou přispěl. Takto vzniklá knihovna, pravděpodobně první česká spolková knihovna ve Vídni, nebyla však patrně v provozu déle než dva roky.

Další podnět vyšel od Karla Slavomíra Amerlinga, jenž žádal dopisem z 29. května 1833 Tomáše Buriana, aby „hleděl sjednotit slovanské studenty, jichž je ve Vídni mnoho“ (Soukup na s. 263 s nedost. cit.)^{7/} Pro Buriana jako učitele češtiny na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě by to však byl úkol prakticky nesplnitelný. Rozhodovala tu vzdálenost od Vídně, jejíž překonání vyžadovalo několikahodinovou cestu dostavníkem.

O účasti studentů na akcích „vídeňských Čechoslovanů“ v letech 1839 až 1842 se zmiňuje studie Zdeňka Šambergra,^{8/} neuvádí však konkrétní údaje o setkáních. Zprávy o schůzkách studentů z Čech a Moravy spolu se studenty jiných slovanských národností na počátku čtyřicátých let obsahuje článek F. Ševčíka.^{9/} Setkávali se v kavárně na Währinger-

^{6/} Františka Palackého korespondence a zápisy II. Vyd. V. J. NOVÁČEK. Praha 1902, s. 132—135, 146—147, 168—169 a 174—176. Soukup uvádí mylně, že zmíněný spolek vznikl „na pokyn“ Palackého a chybně cituje „Dobromír“ a „československý“ místo „českoslovanský“.

^{7/} F. A. SOUKUP, Česká menšina v Rakousku. Praha 1928, s.

^{8/} Z. ŠAMBERGER, Vídeňští Čechoslovani, jejich působení a význam na počátku 40. let 19. století. In: Slovanské historické studie 14, Praha 1984, s. 5—25.

^{9/} F. B. ŠEVČÍK JEDOVNICKÝ, Zpěv slovanský a pěstování společenského života ve Vídni od r. 1841 až do r. 1862. In: Sborník Čechů dolnorakouských, Vídeň 1895, s. 11—27. V článku se uvádějí další podrobnosti o slovanských kavárnách a o hostincích, kterým Češi dávali přednost.

strasse 18, o níž se již hovořilo jako o „slovanské kavárně“, a zvláště v „Sálech u Kytky“ na Josefstädterstrasse. Z hostinců byl nejznámější hostinec „U vola“ na Florianigasse, kam (podle Ševčíka s. 12) „*spěchali každou sobotu vlastenečtí studující slovanští, po celé Vídni roztroušení, aby se tu buď se známými krajany opět uhlídali nebo s novými seznámili a aby se vlasteneckým hovorem a zušlechťujícím zpěvem, při kterém jmenovitě kolozpěv se pěstoval, slušně pobavili.*“ Čeští studující na polytechnice si oblíbili hostinec „U soudku“ ve Schleifmühlgasse, odkud vyšel podnět k slavnostním koncertům, pěveckým a hudebním, „slovanským besedám“, konaným v letech 1845-48, na nichž účinkující zpěváci a hudebníci byli většinou čeští studenti. Koncerty dirigoval Ševčík, pozdější vysokoškolský docent.

Je třeba zdůraznit, že lví podíl na pořádání slovanských plesů (resp. věnečků) v letech 1844-48, na něž byli zváni i příslušníci české a jihoslovanské šlechty, měli především čeští studenti. Kolik však bývalo mezi přítomnými českých studentů s požadovaným předpokladem „*nosit se elegantně a osvojit si způsoby dvorné*“, jak podle PhC. Jana U. Jarníka radil ředitel Petr Bílka studentům ucházejícím se o kondice, známo není.^{10/} Významnou úlohu hrály přirozeně sociální poměry studentů, které byly jen u malé části českých studentů, pokud přicházeli z bohatších okresů (zvl. moravských), uspokojivé.

Občas na sebe čeští studenti upozornili dosti výrazně vídeňskou veřejností. Tak tomu bylo např. v r. 1847 demonstrací před Josefským divadlem na protest proti frivolní hře „Wiener Schusterbuben“, urážející Čechy. Podle V. Tieftrunka (tehdy JUC.) bylo „*po ukrutánské vřavě*“ 20 až 30 studentů vzato do vazby, odvezeno na policejní ředitelství a propuštěno až druhý den.^{11/}

Účast v širších sdruženích, tvořených příslušníky společenské vrstvy úředníků, dobře situovaných živnostníků ap., nebo na druhé straně řemeslníky a dělníky, vyhovovala studentům, pokud se týkalo zábavy (sborový zpěv, deklamace, divadlo), méně však již se zřetelem na potřeby kulturní v užším smyslu, hlavně co do možnosti četby beletristických a odborněji zaměřených časopisů. Pokusů o vytvoření relativně trvalých čtenářských kroužků, tj. o společné opatřování periodických

^{10/} J. U. JARNÍK, Kus života chudého českého studenta ve Vídni v letech sedmdesátých. In: Sborník Čechů dolnorakouských, s. 122. Jako příznačnou ilustraci lze tu citovat jistou příhodu Karla Klostermanna. Jednou se podle Pojezdného (s. 9) omlouval, proč nepřinesl slíbený text přednášky, tím, že jej zapomněl v kabátě, který musel odnést do zastavárny [J. K. POJEZDNÝ, Akademický spolek od roku založení (1868). In: Almanach Akademického spolku ve Vídni 1868—1908. Vídeň 1909, s. 7—23]. Je pozoruhodné, že přes všechny své smutné vzpomínky poslal Jarník do Vídně svého syna Hertwiga. Vzpomíná na něj K. Krofta (s. 44), že spolu bydleli a že pravidelně navštěvovali čítárnu Akademického spolku [K. KROFTA, Vzpomínka na Akademický spolek v letech 1896—1899. In: Masarykův almanach. Vídeň 1925, s. 44—47].

^{11/} Vzpomínky notáře Tieftrunka. In: Sborník Čechů dolnorakouských, s. 30—31.

i neperiodických publikací, bylo několik. Politické závažnosti nabyla nakrátko „slovanská čítárna“, kterou r. 1848 zařídil ve svém bytě (Bräunergasse 9) jeden z nejzasloužilejších vídeňských Čechů, advokát Jan Dvořáček, jenž byl delegátem na Slovanském sjezdu. Příslušná tabulka se musela s domu sejmout, když se zjistilo, že národnostně nesnášenlivé živly čítárnu ohrožují. Na tutéž adresu šla i pošta pro Vídeňského posla, krátkodobě vycházející noviny redigované IngC. Janem Pytlíkem.

Účast českých studentů na revolučních událostech roku 1848 ve Vídni je otázka příliš složitá, než aby se jí tu bylo možno dotknout blíže pouze poukazem na informace V. Tieftrunka, které jsou snad dosti výstižné, i když byly uveřejněny až po 47 letech: „*My čeští studenti byli jsme členy studentské legie a čeští živnostníci v národní gardě*“ a dále „*jedna z nejvyšších barikád byla barikáda slovanská na začátku Biskupské ul. od biskupského paláce k primasovi; ta byla obsazena skoro výhradně od českých dělníků a studentů*“.^{12/} V letech 1846—47 soustřeďoval kolem sebe mladší generaci, tvořenou velkou většinou studenty, Vojta Náprstek. V r. 1848 se aktivně účastnil revolučních akcí a před pronásledováním odjel do Ameriky. Také návrat Tieftrunkův do Prahy v r. 1851 a další okolnosti měly nepříznivý vliv na politickou orientaci u studentstva. Vedlo to nutně k výkyvu ve prospěch konzervativního a krajně loajálního křídla, tj. obou Jirečků, Rybičky a namnoze i nedosti rozhodného Šembery.

Ze šesti uveřejněných příspěvků k dějinám Akademického spolku se jen článek Hořejšího z r. 1925 odpovědněji opírá o původní prameny.^{13/} Zabývá se však již dalším časovým úsekem, totiž šesti léty spolupráce — včetně starostenství — Tomáše Vlastimila Masaryka. Ostatní příspěvky citují informace velkou většinou z druhé a třetí ruky, navíc často nepřesně nebo i mylně. Nejstarší, a proto pro dané téma relativně nejdůležitější, je text slavnostní řeči k desátému výročí spolku. Napsal ji vznosným až patetickým slohem člen výboru spolku PhC. Josef Penížek,^{14/} jenž se později stal, protože dobře vládl slovem, vídeňským parlamentárním zpravodajem Národních listů, také přednášel ve Slovanské besedě aj.

Po Penížkově úvaze následovala pak až s odstupem 17 let retrospektiva JUC. Karla Krchy,^{15/} která však ke sledovanému počátečnímu údobí

^{12/} Tieftrunk se sám spolu s V. Náprstkem označil za „ohnivého řečníka“ na rozdíl od „řečníků starších a rozvázných“, k nimž náleželi nejen Dvořáček, Bílka, Te-rebský a Grünwald, ale i otec pozdějšího ministerského předsedy A. Beck [Sborník Čechů dolnorakouských, s. 31].

^{13/} A. HOŘEJŠÍ, Masaryk v Akademickém spolku. (Z archivních studií.) In: Masarykův almanach. Vídeň 1925, s. 7—18.

^{14/} J. PENÍŽEK, Dějiny „Akademického spolku ve Vídni“. In: Akademické listy I, č. 4/5, s. 6—8, a č. 6, s. 1—3. Vídeň a Praha 1978. Projev přednesl za autora člen výboru JUC. A. Kliment.

^{15/} [K. KRCHA], Akademický spolek. In: Sborník Čechů dolnorakouských, s. 163—167.

přináší málo nového. V almanachu vydaném ke 40. výročí spolku je obsažena již citovaná stať Pojezdného a také článek o vzpomínkách MUDr. Josefa V. Drozdy-Hůreckého.^{16/} Ježto jde skutečně jen o vzpomínky psané až po 40 letech, nepřekvapuje, že se tam vyskytnou některé nepřesnosti. Nejmladší pokus o celkovou charakteristiku vývoje spolku obsahuje kapitola se slibným nadpisem „České studentstvo ve Vídni“ v cit. knize Soukupově z r. 1928. Není však zpracována tak důsledně jako většina ostatních oddílů knihy.

Je nezbytné zmínit se tu také o německé literatuře, o pramenech, jež poskytují informace o studentských spolcích a vysokoškolském prostředí ve Vídni ve sledované době. Jsou poměrně četné, ale jednostranné, téměř vesměs orientované velkoněmecky. O některých buršensaftech, jako např. právě o agresivní Silesii, vycházely dokonce samostatné publikace. Z přibližně jedné desítky knih a knížek přicházejí v úvahu hlavně tři, z nichž ale právě práce W. Jelena o čtenářských spolcích německých vysokoškoláků na vídeňské univerzitě, snad nejspolehlivější, nebyla v Praze nikde k dispozici (Die Leservereine der deutschen Hochschüler an der Wiener Universität, Wien 1912). Jen s výhradami lze čerpat z již citované knihy P. Molische a z publikace O. Scheuera (Die geschichtliche Entwicklung des Deutschen Studententums in Österreich. Wien und Leipzig 1910). Cennější nežli tento spis byly však výroční zprávy ve studentských kalendářích, vydávaných ve Vídni od r. 1864, z nichž první svazek byl již citován (u dalších svazků byl pozměněn název na „Czuberkas österr. Studenten-Kalender“).^{17/}

Výrazným rysem původních, prakticky dosud nevyužitých pramenů k vývoji Akademického spolku je jejich značná mezerovitost. A. Hořejší si na s. 7 cit. článku posteskl, že „*již nedostatkem stabilitnosti členstva, který byl ještě zvýšen tím, že spolek postrádal trvalého sídla, utrpěl archiv během let nenahraditelných ztrát. Pohřešujeme protokoly výbořových schůzí a valných hromad, korespondenční a stížnostní knihy. . .*“ Hořejšího mohlo však ještě zčásti uspokojit, že měl tehdy zachovány „*kromě seznamu členů jako nejvydatnější pramen výroční zprávy jednotlivých funkcionářů*“, ačkoliv „*i v těchto se objevují značné mezery*“. Největší pohroma se však dostavila v říjnu 1944, kdy byla spolková místnost v I. vídeňském okrese (Drachengasse 3) zpusťována leteckou

Krchovo autorství se zmiňuje na s. 149. Přehlednutí tohoto údaje vedlo k mylné informaci, zvláště v cit. Soukupově monografii (s. 264), že autorem byl K. Klostermann.

^{16/} J. V. DROZDA-HŮRECKÝ, *Vzpomínky na první doby „Akademického spolku“*. In: Almanach Akademického spolku ve Vídni (1909), s. 24–27. Po 16 letech následovala jeho další, ale již jen krátká vzpomínka nadepsaná „Z dopisu“, kterou otiskl cit. Masarykův almanach, s. 38–39.

^{17/} Protože Státní knihovna v Praze a patrně ani jiná pražská knihovna tyto kalendáře nevládní, bylo nutno od potřebných kapitol ročníků 1864–68 opatřit z vídeňské Národní knihovny kopie, které jsou nyní uloženy ve Všešudentském archivu v Archivu Univerzity Karlovy (krabice A 204 „Akademický spolek ve Vídni“).

bombou. Nezničené zbytky archivu byly vloženy do bedny, jež byla ještě během války několikrát přemísťována a je dosud, podle informací dnešních činovníků Akademického spolku, neznámá.

Pro vznik a počáteční úsek vývoje spolku jsou nejdůležitějšími prameny první čtyři publikované výroční zprávy. Z první (z r. 1868) bylo již citováno.^{18/} Druhá a třetí výroční zpráva se ve Všešudentském archivu nedochovaly, a tak je o to cennější, že se šťastnou náhodou dochovaly ve Vídni. Při zmíněné destrukci spolkové místnosti za druhé světové války byl archiv spolku tlakem vzduchu rozmetán až daleko na nepřístupné schodiště. Odvážným výstupem dvou členů spolku mohly být tři nejstarší, na okno přitisklé výroční zprávy, zajištěny. Spolu s nimi byly zachráněny a ještě za války na naše území dopraveny i obě tzv. „pamětní knihy“ Akademického spolku.

První výroční zpráva, označená jako „ročník I“, se týká údobí od května do listopadu 1868 a má 8 stran. Další zpráva je sice označena jako „ročník II“, avšak nese již letopočet 1870, neboť se týká doby od listopadu 1868 do ledna 1870. Má trojnásobný počet stran (24), na titulní straně se již uvádí adresa sídla spolku (I., Strobelgasse Nr. 2) a končí heslem „Na zdar!“. Pak následovala téměř dvouletá mezera, neboť třetí zpráva o činnosti spolku informuje až za dobu od listopadu 1872. Na titulní straně má heslo „Vědě, vlasti“, jakož i adresu nového, již čtvrtého sídla spolku (I., Schönlaterngasse Nr. 7). Rok 1873–74 byl pro spolek opět krizový, neboť za tu dobu zpráva vydána nebyla. Čtvrtá publikovaná zpráva zachycuje dobu od října 1874 do listopadu 1875. Poprvé nebyl spolu s ní uveřejněn seznam členů. Naštěstí jej z rukopisného — dnes nezvěstného — originálu přetiskl jako přílohu cit. článku A. Hořejší.

K výročním zprávám je třeba uvést, že jejich uveřejňování jako drobných samostatných tisků bylo pro spolek doslova „životně důležitou“ záležitostí, a to hlavně proto, že se tam uveřejňovala jména příznivců spolku, zprvu jen dárců knih, a pak i „podporovatelů“. Ti byli nepřímo rozlišeni do dvou a později do čtyř kategorií. Do první a druhé úrovně, totiž mezi čestné a zakládající členy, se někdy řadili i ti, kteří se o spolek zasloužili nejen hmotným přínosem, ale i intervencemi, přednáškami ap. Později se mezi nimi objevují ojedinele i někdejší činní (doslova „výkonní“) členové spolku. Třetí kategorii tvořilo členstvo přispívající, čtvrtou dárci knih do spolkové knihovny. Pro vydávání zpráv o činnosti bylo krajně důležité nalezení levné tiskárny. Nejlépe vyhovovala tiskárna Mechitaristů, provozovaná řádem arménské církve. Tiskla se tam

^{18/} Z dokladů k dějinám vídeňského Akademického spolku ve Všešudentském archivu je to druhý nejstarší. Od soupisu vydaného v r. 1978 se počet těchto deponátů zdvojnásobil (O. POLIŠENSKÝ, *Všešudentský archiv (1848–1953)*. Inventární seznam II. Praha 1978, s. 53).

patrně většina neněmeckých textů a je vhodné se zmínit i o její pozoruhodné toleranci, neboť se tam v r. 1848 tiskl i relativně pokrokový Vídeňský posel.

Zmíněné dvě „pamětní knihy“ se od sebe liší nejen názvem a formátem, ale i počtem listů a jejich zavěšením do hřbetu. První má na deskách název „Český akademický spolek“, je menší a má jen 20 listů, které jsou označeny kovovým spolkovým razítkem (s úplným názvem spolku, tj. vč. „ve Vídni“). Tři ze 40 stran zůstaly nepopsány, na ostatních je celkem 241 podpisů. Na první straně jsou jména dvou prvních čestných členů, jimiž byli dr. Čeněk Günther z Přelouče a Ivan Vasiljev, jakož i tři členů zakládajících. Na dalším listu jsou podpisy členů prvního výboru spolku. Je to na prvním místě „Jan Zaccpal, kand. prof., t. č. starosta, 9/5 1868,“ po něm následují ostatní činovníci, zcela shodně s výčtem v první výroční zprávě, až na organizátora pěvecké činnosti („zpěváka“), místo něhož je ve zprávě uveden jeho následník zvolený po půl roce.

Ze jmen, jejichž nositelé se o spolek výrazně zasloužili, stojí za zmínku aspoň F. Ševčík, „profesor matematiky“, F. Augustin, K. Klostermann, J. Drozda, F. Steyskal-Lažanský a J. U. Jarník. Na str. 29 je ještě ne zcela vypsáným rukopisem podpis „Vlast. Masaryk“. V seznamu členstva se již označil za filologa, ačkoliv na univerzitě ještě inskribován nebyl, a v tom smyslu byla také příslušným funkcionářem spolku v seznamu — jenž se se vši pravděpodobností nedochoval — provedena oprava (Hořejší, cit. čl. s. 8). Připomeňme při této příležitosti, že Masaryk přešel od filologie (převážně klasické) k filozofii až ve třetím ročníku univerzitního studia (Hořejší, cit. čl. s. 8). Na s. 38 svazku I je podpis zasloužilého činovníka Jakuba Všetečky, následovníka Masarykova ve starostenství.

Ve druhém svazku jsou první podpisy datovány 28. února 1874. Tento svazek již tedy přispívá jen k posledním dvěma létům sledovaného údobí.^{19/} Název obdobně vylisovaný na deskách jako u prvního svazku zní „Památná kniha Akademického spolku“; po jazykové stránce není uspokojivý, neboť šlo nejvýše o knihu „pamětní“. Název vznikl patrně mylně odvozením od „památníku“, jenž se v tehdejší době stal na mnoho let oblíbeným vzpomínkovým zápisníkem. Je pravděpodobné, že původně nemělo jít o pouhé podpisy, uvážili se, že byl pečlivě udržován oficiální seznam členů, kde se každý nový člen musel vlastnoručně podepsat. Spíše se očekávalo, že podepsaný uvede nějaký charakteristický výrok nebo heslo jako své osobní krédo. To však pochopila sotva dvě

^{19/} Z členů uvedených v seznamu z konce roku 1875 se do knihy podepsalo o málo více nežli polovina (56 ze 102) a naproti tomu je tam 15 podpisů uvedených jen v seznamech starších. Později se podíl podepsaných členů dále zmenšoval.

procenta zapsaných ve druhém svazku. Na první straně úřadující jednatel JUC. Jan Lorek připojil ke svému autogramu „*Slovem k srdci, srdcem k vlasti*“. Na druhé straně pochází od člena výboru (s funkcí revizora) MUC. Ludevíta Havlíčka zápis „*Dokud srdce pod žebry bije, Vlasti a povolání svému nejlepší své síly chci věnovati*“ a tamtéž od zřejmě náhodné návštěvy „*Ať to v světě jak chce chodí, Moravan se neodrodí*“.^{20/}

Na další straně v levém horním rohu stojí nápadně drobným písmem „*Pravdou k právu! Masaryk (fil.)*“ a vedle od dvou dalších „*S národem pro národ*“ a „*Spojenými silami k osvětě*“. Na str. 8 (strany, jež zůstaly čisté, se nečíslovaly) stojí nahoře „*Emil C. J. Holub, český vandrovník po Africe*“. Pro úplnost připomeňme, že mnohem později (na s. 31) jsou citovány známé varovné verše Svatopluka Čecha „*Nevěřte nikomu...*“ a že stranou 29 začíná druhá část svazku — v níž je Akademický spolek již téměř výhradně záležitostí menšinovou — heslem „*Ve znamení svobodné vlasti*“. Od počátku postupně přibývaly v knize podpisy hostů, avšak jen zřídka z řad někdejších členů. Výjimku tvoří univerzitní profesori František Augustin (s. 2) a Kamil Krofta (s. 34 cit. čl.). Z mecenášů spolku se podepsal Jan hr. Harrach, neučinil to však ještě velkorysejší dárce Petr B. Bílka; chybí i podpis Františka Palackého. Z funkcionářů, jejichž jména neupadla v zapomenutí, lze uvést aspoň Aloise Hajna a Vilibalda Mildschuha, z obětavých menšinových pracovníků Josefa Urbana, Ferdinanda Menčíka, Františka Ševčíka a Jaromíra Doležela-Pojezdného. Mezi podpisy hostů zjišťujeme s podivem i podpis předsedy polského studentského spolku „*Ognisko*“ dr. Stanisława Klubowského (s. 16), neboť polští vysokoškoláci neprojevovali zájem o těsnější spolupráci s Akademickým spolkem, tak jako jej neprojevovali dříve o slovanskou vzájemnost celkově (lapidárně to konstatuje Ševčík na s. 12 cit. čl., že „*ostatními slovanskými vlastenci opovrhovali*“).

Jedním ze dvou studentských sdružení, z nichž v r. 1868 Český akademický spolek vznikl, byl spolek Slavie. Udávalo se, že tehdy Slavie existovala již šest let, tj. od r. 1862. Není to však doloženo a je pravděpodobnější, že se tak stalo o rok nebo dva později. Také o pojetí spolkových stanov a jejich úředním schválení není nic známo. Název spolku ovšem nasvědčuje všeslovanské orientaci. Podnět ke sloučení s Vltavou vzešel ze schůze Slavie konané 18. března 1868. Penížek v cit. čl. z r. 1878 (č. 4/5, s. 6) uvádí — avšak bez citace pramene — že Slavii založili „*výhradně technici*“, a to v r. 1863. Členstvo se scházelo v hostinci „*U zlaté trubky*“ ve III. vídeňském okrese (Landstrasse), který byl tehdy

^{20/} Mnohé podpisy výrazně prozrazují povahové rysy pisatele. Tvoří plynulou řadu od korektně zdrženlivých a střízlivých přes sebevědomé až po krajně samolibé. Jako nejnápadnější se svou formou jeví černě orámovaný podpis tehdy dvacetiletého básníka a malíře F. Gellnera (1881—1914) na s. 22.

ještě ze všech vídeňských okresů nejčestější (až koncem století byl odsunut na třetí místo za okresy X. a XVI.).

Členové spolku Vltava, založeného čtyřmi studenty práv, se scházeli podle Klostermanna každou sobotu v *„kterés hospůdce v Teinfaltgasse blize Skotské brány“*.^{21/} Předčítal se hlavně spolkový rukopisný časopis „Vlny“ (podle Penížka „Vlna“), jehož podle Pojezdného vyšlo ve druhém ročníku 8 čísel. Ve Vltavě vládl radikálnější duch nežli ve Slavii a zvláště v Moravě, jež byla podle Pojezdného (s. 11) vlažnější. Týž pramen např. sděluje, že na schůzi Vltavy 14. listopadu 1867, na níž byli přítomni i studenti ukrajinští a slovinští, nenechal policejní komisař „bratra Žižku“ (JUC. Josefa Šintáka) dokončit referát. Dávat si spolková vlastenecká jména (obdobně jako se to dělo s církevními jmény v duchovních rádech) byl tehdy ještě běžný spolkový ritus a v některých starších statích se uvádějí dokonce výlučně jen jména spolková. Dík seznamu členů Vltavy^{22/} lze snadno identifikovat kdo byli např. „Chrudoš“ nebo „Holomúd“, kdežto u Slavie to možné není, a tak nelze již zjistit, kdo se skrýval za „Poděbradem“ nebo za „jednatelem Husem“, zda to snad byl některý z obou vyjednávačů o sloučení, tj. buď B. Mautner nebo V. Arelt.

Podle Pojezdného přišlo do nového spolku z Vltavy 28 a ze Slavie 44 členů, avšak ze srovnání zmíněného členského seznamu Vltavy se seznamem 43 členů Českého akademického spolku (od r. 1870 jen „Akademického spolku“), sestaveného půl roku po jeho založení, lze zjistit jen 15 shodných jmen. Obdobné srovnání se Slavii není ze zmíněných již důvodů možné, avšak je nesporné, že odtamtud přišel zhruba dvojnásobný počet členů. Je proto udivující, že „Vltavané“ získávali ve všech prvních třech výborech nového spolku — jejichž volba probíhala každý semestr — klíčové funkce. Zvlášť agilní, trpělivý a psychologicky obratný byl již zmíněný PhC. Jan Zaccpal, jenž byl starostou v prvním a pak znovu ve třetím výboru Akademického spolku. Jisté organizační zkušenosti získal Zaccpal také během svého nejméně jednoletého působení ve vedení Spolku pro péči o nemocné studenty, který vznikl současně s Le-severeinem v r. 1861.^{23/}

Přípravný výbor správně uvážil, že je třeba provést především náležitý nábor členstva a pak teprv vyhledávat přispěvatele, mecenáše, dárce knih ap. Dne 21. března se přípravný výbor dohodl, že se spolek bude jmenovat „Český akademický spolek“ a 1. dubna byl návrh stanov

^{21/} K. KLOSTERMANN, Cyril Dubický. In: Sborník Čechů dolnorakouských, s. 131.

^{22/} Tabulka uvádějící také datum (resp. jen rok) přijetí do spolku je přílohou cit. čl. Pojezdného (s. 40).

^{23/} Zaccpal byl v tomto spolku veden jako člen smírčího soudu. Svědčí o tom kapitola „Verein zur Pflege kranker Studierender“, tj. výroční zpráva spolku za rok 1867, v cit. Studentském kalendáři, jehož titul pak zněl „Czuberka's österreichischer Studenten-Kalender“ (Roč. 1868, s. 102).

předložen místodržitelství. Když došlo 28. dubna jejich schválení, měl zatímní výbor registrováno 43 členských přihlášek. Na ustavující schůzi 2. května byl za starostu obce zvolen již zmíněný PhC. Jan Zaccpal, jenž na sebe později upozornil jako zakladatel a redaktor Opavského deníku, v němž úspěšně hájil zájmy českého lidu. Do listopadu, kdy došlo k volbě nového výboru, vzrostl počet členů na 72, z čehož bylo 52 z Čech a 20 z Moravy.^{24/} Zamyšleného cíle (Zpráva I, s. 5) získat jednu třetinu ze všech ve Vídni studujících vysokoškoláků českého původu se však dosáhlo až po sloučení s Moravou. Ta měla rovněž spolkový rukopisný časopis (Kvasnice) a na důvody počáteční neochoty se sloučit, lze soudit z některých výroků v cit. článku (pozn. 8) F. Ševčíka, který říká, že Moravané „účinkovali vydatněji“ a že je více „províval duch slovanské vzájemnosti“ (s. 13). Ševčík byl dlouholetý nadšený organizátor sborového zpěvu, jehož národně uvědomovací poslání někdy až přeceňoval. V tom ohledu se mu studenti z Čech jevíli velmi střízliví a navíc příliš opoziční. Byl v podstatě konzervativního smýšlení. Na první stranu Pamětní knihy I se podepsal sice jako zakládající člen, ale spolu s „církevním“ knězem Zehnaelem, což by mohlo nasvědčovat tomu, že s ním uvažoval o dosažení ideologické reorientace spolku s namnoze husitskou tradicí k aktivnímu katolictví. Po zřejmém nezdaru této snahy patrně doporučil Moravanům, z nichž jen asi čtvrtina tíhla od začátku k Akademickému spolku, aby sloučení Moravy odložila. Zemský patriotismus se i po sloučení občas vyhrocoval a v r. 1876 vedl dokonce k pokusu o založení vzdorospolku Žerotín.

Již v zatímním výboru se práce činovníků soustřeďovala na knihovnu. Sedm členů, mezi nimiž byl i Klostermann, se zasloužilo o opatření skříně. „Knihovnik Slavie přinesl knihovnu pod paži a knihovnik Vltavy v náručí“ (Zpráva I, s. 4). Mezi 13 dárce knih bylo také pět činných členů a dva další vysokoškoláci, kteří do spolku vstoupili v následujícím roce. Spolek nepožíval od svého založení pohostinství Slovanské besedy (založené r. 1865), jak se mylně domnívá Soukup (s. 264), nýbrž měl téměř rok k dispozici jen místnost, ne-li toliko kout, v nezjištěném hostinci.^{25/} Z osob mimo spolek se zasloužili o překonání jeho počátečních potíží nejvíce dr. chem. Čeněk Günther a diákon (patrně řeckokatolické církve) Ivan Vasiljev. Oba za to byli právem jmenováni prvními čestnými členy spolku. S touto hodností jsou uváděni i ve Zprávě

^{24/} Soukup na s. 264 své knihy (pozn. 6) mylně udává, že spolek měl při svém založení již 205 členů a že se ustavující schůze konala 24. září 1868. Mýlí se i v tom, že by se byl spolek někdy nazýval „Akademický spolek slovanský“ (s. 263).

^{25/} Ve „Zprávě II“ Akademického spolku se na s. 3 sděluje: „Okolnost, že čítárna byla v hostinském pokoji, udržovala větší část členstva od návštěvy její; ... jen pramalinký počet údů ji mohl používat.“ Snad šlo o týž hostinec, v němž se konala valná hromada 24. září 1868, tj. „U Altingerer a Kaubka v I. okrese“ (Drozda v cit. čl. z r. 1925, s. 38).

vách II a III; Günther byl v r. 1869 krátce místostarostou, jinak však není o nich již nic známo.

Během prvního roku činnosti bylo ve spolku podle Zprávy I uspořádáno 16 schůzí, prosloveno 7 přednášek a čteno 7 čísel psaného spolkového časopisu Lípa. První výbor spolku byl po půl roce pozměněn a doplněn. Jak to bývalo ve spolcích obvyklé, postoupil jednatel do funkce starosty. Novým jednatelem se stal PhC. František Augustin, pozdější profesor meteorologie a klimatologie na české univerzitě v Praze. Funkce redaktora byla svěřena PhC. Janu Vocáskovi-Zaříčanskému, jenž se později věnoval spisování knížek pro mládež. Přestavba výboru se nedotkla toliko funkce knihovníka, jemuž byl navíc určen „adjunkt“. Někdejší činovníci Zaccal a Arelt se po roce do výboru vrátili, přičemž Zaccal byl znovu zvolen starostou.

Když ztroskotalo jednání se slovanskými studentskými spolky o zřízení studentské čítárny,^{26/} obrátil se nový výbor na Slovanskou besedu s prosbou, aby mu dovolila používat svůj tzv. salon za čítárnu, „za což by spolek měsíčně úhradu platil“ (Zpráva II, s. 4). K přesunu knihovny se 400 svazky došlo v únoru 1869 a od 1. března byla již čítárna v provozu. Spolek měl tedy již své sídlo, byť v podnájmu. Zpráva II (leden 1870) hovoří o „krásné místnosti uprostřed města a blízko univerzity se nacházející“. Slovanská beseda prohlášena za „zakladatelkyni čítárny Akademického spolku“. Tento úspěch uspořádal i připojení Moravy. „Vnitřní život stoupl znamenitě a rozvíjel se víc a více“ (Krcha, s. 164). Na výroční schůzi v lednu 1870 se starosta mohl pochlubit zvýšením počtu členů na více než čtyřnásobek ve srovnání s početním stavem před půldruhým rokem, čímž se spolek stal „nejčetnějším slovanským spolkem studentským ve Vídni“.^{27/}

O soužití se Slovanskou besedou v letech 1869-72 není téměř nic známo, avšak je pravděpodobné, že se časem stávalo pro obě strany nenaslednější. Z Kalandrových Dějin Slovanské Besedy ve Vídni (Viedeň 1895, s. 26) se ostatně dovídáme, že podmínky Besedy nebyly zvláště výhodné. Především měli být studentští uživatelé čítárny současně členy

^{26/} Teskné komentáře k vleklým a neúspěšným jednáním o „slovanský čtenářský spolek“ nejen se spolky Jug, Zora a Slavonia, ale i s ruskou Osnovou, chorvatským Velebitem a jednou snad i s polským Ogniskem, obsahují všechny tři „Zprávy“ spolku a také jednatelská zpráva z listopadu 1875, otištěná v cit. Masarykově almanachu (s. 79—81).

^{27/} Protože v seznamu členů nejsou Moravané odlišeni, nelze ani odhadem zjistit, jaké posílení znamenalo pro spolek sloučení s Moravou a zda by se tím potvrdily občas vyslovované domněnky, že vysokoškoláků české národnosti z Moravy bylo ve Vídni více nežli z Čech. Bylo by to možno uvažovat nejvýše v relativním smyslu, tj. ve vztahu k počtu obyvatel příslušné země. Připomeňme si na tomto místě, že ve „Zprávách“ spolku nejsou nikde uvedeni dolnorakouští (především ovšem vídeňští) rodáci, ačkoliv jejich počet nebyl zanedbatelný. Na vídeňských středních školách se k české národnosti hlásilo 100—200 studentů (H. SÝKORA, Dobyvatelé. Po stopách předválečného usilování Čechů podunajských. Praha 1928, s. 194 a n.).

Besedy, a to za měsíční příspěvek sice snížený na 50 kr., ale zato často bez možnosti přístupu po šesté hodině večer (Drozda, s. 24).

Ke zdárnému vývoji spolku přispělo nepochybně tvoření zájmových kroužků.^{28/} Především to byl kroužek ruštiny (s výukou), dále se uplatnil praktický zájem o kroužek stenografický, jakož i o kroužek řečnický a šachový, a zvláště pak o pěvecký (sbormistrem byl absolvent filozofie Jan Jiřík). Karel Klostermann a několik jiných členů uvažovali o založení dalších jazykových kroužků (italštiny, francouzštiny a angličtiny), ale patrně se nenašli vhodní vedoucí. Tehdy dvacetiletý Klostermann byl také v čele čtyřčlenné redakce, jež měla na starosti zmíněný spolkový časopis Lípu. Kromě něho však existoval další spolkový rukopisný Časopis matematiků, jehož 12 čísel redigoval PhC. J. St. Schuster, tehdejší starosta spolku. Zábavné schůze, konané každou sobotu, měly pevný program. Nejdříve přečetl redaktor Lípy nejnovější číslo tohoto časopisu, potom následovala přednáška a „rozličné druhy deklamací“, jakož i volná zábava, která „řiditeli zábav“ ovšem již nepodléhala. Často účinkoval „zpěvácký kruh“ spolku. Sobotních setkání se účastnili i někteří členové jiných slovanských studentských spolků, zvláště jihoslovanských. Na oplátku chodili členové Akademického spolku na jejich setkání, která se konala např. v hostinci U zelené brány nebo ve vinárně v Sieveringu. Tam „jedna mysl byla všem, kde mezi přítomnými bratrský poměr, jenž již národností samou nám vrozen, více jen se utužil a upevnil“ (Zpráva II, s. 6), avšak žel ne natolik, aby se našla cesta k opravdu cílevědomé konkrétní spolupráci.

Aktivita spolku se projevila podle Zprávy II (s. 6) od listopadu 1868 do ledna 1870 ve svolání 15 členských schůzí, nazývaných „valné hromady“, a 20 schůzí výborových. Zájem o účinnější zdroj finančních prostředků vedl k ustavení kategorie členů přispívajících. O výši částky, očekávané od zakládajících členů, lze podle pokladní zprávy z 3. května 1873 odhadovat, že byla 20 zl. Prostředky získané od členů přispívajících nejsou v pokladní zprávě od příspěvků činných členů odlišeny. Snad byly 5 zl., protože podpory ve výši 10 zl. jsou uváděny jmenovitě zvláště.

Počet čestných členů spolku se během jednoho a čtvrt roku ztrojnásobil. Kromě obou předních českovídeňských osobností, Aloise V. Šembery a Petra B. Bílky, přibyl jako první z dříve činných členů Jan Zaccal, což bylo vysoké ocenění jeho práce pro spolek. Jako čestný člen se uvádí dále Jaroslav Reindl, výtvarník, o němž se však nelze nic bližšího dovědět.

Při rozšíření počtu kategorií členstva neuvažoval spolek o následo-

^{28/} Podle Všeťky se teprve se zřízením těchto kroužků „život českého studenta začal vybavovat ze sfér bohémských, v jakých tehdy vězel“ (J. VŠETEČKA, Několik vzpomínek na presidenta Masaryka“. In: Masarykův almanach, s. 31—37).

vání Slovanské besedy v tom, že bude rozlišovat „členy“ a „údy“. V nově zavedené kategorii členů zakládajících bylo kromě sesterské organizace pražské šest osob, mezi nimi opět jeden někdejší činný člen (PhC. Arelt) a také zmíněný duchovní Zehnal. Pro jmenování Jana Sedláčka byl zřejmě směrodatný dar 164 knih. Přispívajících členů bylo 26. I mezi nimi je jeden někdejší činný člen, a to proto, že získal zaměstnání (JUC. Rauscher, „oficiál v právním bureau Severní dráhy“).^{29/} Počet knih vzrostl na trojnásobek, hlavně také zásluhou jedné pozůstalosti, kterou pro spolek za 50 zl. zakoupil P. Bílka. Početnost knih si vyžádala další dvě skříně. Více než 10 knih věnovali kromě Matice české vídeňský Českoslovanský spolek dělnický a jeho bývalý předseda K. Müller. Obdobnou přízeň projeví i Jan S. Skřejšovský, pražský vydavatel novin se staročeskou orientací, jakož i méně úspěšný, v důsledku své velké rozdělanosti ztroskotaný novinář František S. Stejskal-Lažanský, tehdy ještě působící v Plzni. Dále věnovali knihy i čestný člen spolku Čeněk Günther^{30/} a zakladatel Demokratické unie ve Vídni^{31/} z r. 1867 J. J. Procházka. Z ostatních dárců je vhodné se zmínit o čilém menšinovém spolku ve 3. vídeňském okrese Záböji.

Zpráva II obsahuje orientační tabulku s rozdělením literatury ve spolkové knihovně do 13 odvětví. S velkým náskokem vede krásná literatura a dějiny literatury, pak spisy právnícké, historické a geografické, jakož i filologické. Je tam uveden i seznam 86 časopisů, jež byly v čítárně členům k dispozici. Následuje pak výčet 45 dárců s příslušným počtem věnovaných knih. Jsou mezi nimi i jména Jana E. Vocela, A. V. Šembery a brněnského archiváře a odborného spisovatele Vincence Brandla. Pozoruhodné je, že mezi dárci knih jsou i činní členové spolku.

Počet funkcí byl rozšířen, neboť k dosavadní sestavě „starosta, náměstek, jednatel, hospodář, knihovník, redaktor, zpěvák a knihovníkův adjunkt“ přibyl „druhý knihovník, zapisovatel, dva správcové novin, správce domu a řídítel zábav“. Funkce „hospodář“ přejmenována na „pokladník“. Dva členové výboru byli náhradníci. Z 12 příslušníků výboru byl starosta PhC. a z ostatních byl jeden PhC. a jeden absolvent filozofie, dva IngC., tři MUC. a pět JUC. Nejdéle populární z členů výboru zůstal nesporně zapisovatel, neboť jím byl MUC. Josef Václav Drozda. Kromě Zacpala nabyt v pozdější době významnějšího společenského postavení ještě knihovník spolku IngC. Jan Sedláček, a to jako projek-

^{29/} V seznamu členů se na rozdíl od textu jeví tendence pravopisného počestování příjmení, tak je tam místo Rauschera „Raušer“ a podobně i „Šneider“ a „Švarz“.

^{30/} Akademický titul tohoto spoluzakladatele Akademického spolku „Dr. chem.“ byl v tehdejší době výjimkou. Udělovaly jej některé specializované univerzity jako např. univerzita v Giessenu.

^{31/} „Demokratická unie“ se postupně „odslovanštovala“ až se stala jen německou. Za jejího pokračovatele bývá považován Klub rakouských národností, jenž vznikl z iniciativy Skřejšovského.

tant četných staveb, který na sebe upozornil i činností na poli archeologie.

Na jaře r. 1869 byly koncipovány nové stanovy spolku, které místodržitelství schválilo v dubnu téhož roku. Kladně je třeba hodnotit, že Akademický spolek spolupracoval s Českoslovanským spolkem dělnickým ve Vídni již v druhém roce jeho existence. Pět členů Akademického spolku tam proslovilo přednášky.^{32/} Později se přednáškové působení uplatňovalo převážně v tehdy nově založeném (1873) školském spolku Komenský, kde mnozí z členů Akademického spolku účinkovali také na zábavách pořádaných ve prospěch českých škol ve Vídni. To tu bylo třeba připomenout, protože z některých příspěvků o Akademickém spolku vyplývá, jako by k jeho kontaktům s českovídeňskou menšinou docházelo až v pozdějších letech.

Ve druhém roce existence spolku (1869) se zdá, že se zvýšilo úsilí o získání studentů jiných slovanských národností. Ve Zprávě II (s. 21) se uvádí, že mezi členy bylo (Slováci byli zřejmě připočtení k „Čechoslovanům“) 11 Ukrajinců („Rusínů“), 7 Srbů, 4 Slovinci, 2 Chorváci a 1 Polák.^{33/} Proto se také zkracuje název spolku vynecháním slova „Český“ na Akademický spolek.

Na celkově zdárný vývoj zapůsobilo nepříznivě vyhoštění ze sídla Slovanské besedy. Pojezdny komentoval zmíněný, pro studenty poměrně vysoký poplatek, že „v tom asi dlužno spatřovati příčinu, proč se spolek r. 1872 z Besedy odstěhoval“ (s. 12). Je však možné, že ještě závažnější okolností bylo, že se Beseda sama r. 1871 přestěhovala, a to do Kurrentgasse 8, kde „místnosti ukázaly se však též příliš malé... a nedostatek místa bránil volnému rozvoji“ (Sborník Čechů dolnorak., s. 160). Spolek se loučil s podnájmem u Slovanské besedy určitě nerad. Později si najal místnost ve Weihburggasse 10, které se však musel 1. srpna vzdát pro neúnosnou drahotu, jež souvisela s reformou státních financí a s konáním světové výstavy ve Vídni. Nábytek a knihy musely být uloženy v budově vychovatelského ústavu P. Bílky. 20. listopadu získal pak spolek místnost v Schönlaterngasse 7,^{34/} když po opětovném, ale tentokrát jenom krátkodobém užívání čítárny Slovanské besedy mu tento spolek odmítl jak umístění knihovny, tak i vyložení časopisů.^{35/}

V dalších třech letech zůstal počet čestných členů spolku nezměněn, ale podstatně se zvýšil počet členů zakládajících. Jako novum se tu je-

^{32/} Byli to PhC. Arelt a Schuster, MUC. Jileček a Zelenka, jakož i IngC. Smolík.

^{33/} Ve studijním roce 1875/76 bylo z univerzitních studentů slovanských národností 40 % „Čecho-Slovanů“, 20 % Poláků, 10 % Ukrajinců a 30 % Jihoslovanů. O deset let později vedli Jihoslované s 36 % a přibyl také Poláků (27 %). Čechů bylo 30 % a Ukrajinců jen 6 %.

^{34/} Snímek tohoto domu je přílohou (s. 6) v cit. Masarykově almanachu.

^{35/} Toto vyhoštění hodnotí Hořejší jako „snad příliš radikální a málo velkodušné“ (s. 10 cit. čl.).

ví členství 10 oficiálních míst, totiž pěti okresních výborů (Jičín, Kolín, Plzeň, Smíchov a Vysoké Mýto), tří záložen (Čáslav, Jindřichův Hradec a Turnov) a dvou městských obcí (Jičín a Praha). Mezi 15 jednotlivci zjišťujeme kromě tak známého jména jako architekta Josefa Hlávky i jméno brněnského advokáta a průbojného politika Aloise Pražáka, dále již zmíněného F. Ševčíka, mecenáše vídeňských Čechů hraběte Jana Harracha a dalšího příslušníka české šlechty Václava Kounice, dále profesora filozofie O. Krejsu, jednoho českého velkoobchodníka v Brémách, majitele dolu v Ostravě, advokáta v Kroměříži atd. Mezi členy přispívajícími se objevují také organizace, a to vesměs pražské. Kromě Jednoty českých filologů to byly nyní i řečnický spolek Slávie a Umělecká beseda. Z jednotlivců stojí za povšimnutí jméno místopředsedy rady A. Příbyla.

Iniciativa spolkového dění se v r. 1874 soustřeďovala v řečnicko-literárním odboru („klubu“) spolku, jenž se nově ustavil 12. prosince 1873. Předsedou byl zvolen podnikavý Jakub Všetečka, jednatelem Josef Brandejs (zemřel před dokončením studií).^{36/} Jednací řád klubu z 19. května 1874 uvádí jako jeho hlavní poslání „šířit mezi členy svými důkladnou znalost řeči české, její správné užívání v oboru řečnickém a literárním“ (Hořejší, s. 11). Během půl roku proslovilo šest členů klubu (Auředníček, Brandejs, Masaryk, Menčík, Sojka a Šimáček) 17 přednášek. Podstatný vliv měl v klubu Masaryk.

Spolku jako celku se však dobře nedařilo. V jednatelské zprávě z ledna 1874 (Zpráva III, s. 3) dokonce čteme, že mu „hrozilo bezmála nebezpečí rozpadnutí“. V prosinci 1873 klesl počet členů na 59. V předcházejícím období člen výboru a zapisovatel JUC. Auředníček vytkl výboru prohřešky proti stanovám. Navíc se zjistilo, že v pokladně chybí peníze (téměř 100 zl.) a v knihovně mnoho knih. Peníze byly vráceny z větší (Hořejší, s. 11), ale knihy patrně jen z menší části.^{37/} Dne 25. dubna 1874 uspořádal spolek důstojnou oslavu 50. výročí vydání Kollárovy Slávy dcery. V květnu téhož roku byly obnoveny stanovy a v listopadu se ujal starostenství PhC. Hynek Svoboda, avšak jen na půl roku, neboť již 3. května 1875 byl vystřídán PhC. Tomášem Vlastimilem Masarykem.^{38/} V červnu uspořádal spolek zdařilou besedu na rozloučenou — především s odcházejícími absolventy — o níž jednatelská zpráva praví: „Bylo to poprvé, co všechny akademické spolky slovanské

^{36/} Nebyl to zdaleka ojedinělý případ. Uveřejněné příspěvky se zmiňují např. o M. Ondráčkovi a B. Tchořovi. Některým k smrtelné chorobě jistě přispěla podvýživa (nesprávná životospráva) a nezdravé bydlení.

^{37/} Srovnáme-li oborovou strukturu knihovny podle stavu v lednu 1870 a v prosinci 1873, zjistíme, že ubyly hlavně knihy z oboru medicíny. Tomu žel odpovídal i pokles členů MUC. ve spolku.

^{38/} Podle Hořejšího (s. 7 cit. čl.) se příslušné valné shromáždění konalo za účasti 40 členů spolku v jedné posluchárně staré univerzitní budovy v Bäckerstrasse „u přítomnosti bedlivě pozorujícího c. k. vládního komisaře“.

svorně a společně vystoupily veřejně“ (Masarykův almanach, s. 80).

Masaryk byl oproti věkovému průměru ve spolku o dvě až tři léta starší a svou větší rozvážností a organizační obratností dosáhl ve spolku podstatných, byť zřejmě jen dočasných zlepšení. Významným úspěchem bylo získání druhé místnosti, čímž se však nájemné zvýšilo na 550 zl. ročně. Vyžádalo si to založení tzv. „garantního fondu“, jehož zdrojem byly dobrovolné účelové příspěvky. Funkci starosty zastával Masaryk také jen půl roku, nikoliv dva nebo více let, jak se někdy udává.^{39/}

V r. 1875 pokračovaly podle jednatelské zprávy přednášky mnohých členů ve spolku Komenský, jiní účinkovali ve spolku Záboj, který je však ve zprávě mylně označován za dělnický, neboť ve skutečnosti v něm měli relativní většinu spíše drobní řemeslníci a živnostníci. O Československém spolku dělnickém se praví, že byl delegován, stejně jako Lumír a Slovanská beseda.^{40/} Pro pokladnu spolku bylo málo potěšující, že došly jen tři přihlášky k zakládajícímu a sedm k přispívajícímu členství. Zábavní klub vydával — zřejmě jako pokračovatelku Lípy — časopis Zábavu. K řečnicko-literárnímu (čili „vědeckému“) klubu, který byl nadále nejaktivnější, a ke stenografickému přibyl klub ruský, „v němž p. Drd. Vlastimil Masaryk bezplatně vyučoval“ (Zpráva 1875, s. 2). Zkratky „Drd.“ se užívalo jistě dočasně, neboť ani ve starších jazykových příručkách se nezmiňuje.

Vztahy ve Vídni studujících Čechů k Praze by zasluhovaly nepochybně větší pozornosti, avšak brání tomu nedostatek pramenných informací. Podobnost názvu s pražským Akademickým čtenářským spolkem by snadno mohla vést k představě, že Akademický spolek ve Vídni vznikl jako jeho obdoba nebo dokonce odnož. K navázání kontaktu došlo však ve skutečnosti až po roce. V první výroční zprávě není o tom totiž ještě ani zmínka a teprve ve druhé, z ledna 1870 (s. 6), se píše o „pěstování přátelské vzájemnosti“, jakož i to, že se pražský spolek stal jeho „zakládajícím údem“. V jednatelské zprávě z listopadu 1875 se pak dokonce tvrdí, že naopak Akademický spolek vídeňský byl zakládajícím členem spolku pražského (Masarykův almanach, s. 80). Vztahy k Praze se časem upevňovaly i tím, že Jednota českých filologů a pak (od r. 1874) i Jednota českých matematiků se staly jeho členy přispívajícími. K tomu

^{39/} Soukup se tedy mýlil v tvrzení, že Masaryk byl starostou „v letech 1874 a 1875“ (s. 264 cit. knihy) a obdobného omylu se dopouští i M. GLETLEROVÁ (Die Wiener Tschechen um 1900. Wien—München 1972, s. 85). K. BROUSEK dokonce soudil, že to bylo „několik let“. Tento autor se navíc mýlí i v tom, že u Masaryka „Vlastimil“ považuje za pseudonym a že Machara řadí mezi čestné členy spolku (Wien und seine Tschechen. Wien 1980, s. 15).

^{40/} Podle Heyera bylo zvykem, že zástupci vysílání na společenské podniky jiných slovanských akademických spolků „nosili přes prsa spolkovou trikoloru“ (J. HEYER, Jak se projevovala a pěstovala slovanská vzájemnost v předválečné Vídni. Vídeň 1937. Šep. z revue „Dunaj“, s. 14).

patrně přispěla i okolnost, že spolek po určitou dobu vydával svůj rukopisný Matematický časopis.

Pražský Akademický čtenářský spolek vznikl sice již r. 1849, avšak svou činnost mohl plněji rozvinout až v šedesátých letech.^{41/} K podrobnějšímu hodnocení vztahu obou spolků do r. 1875 se nedochovaly pramenné podklady. Podmínky vývoje byly u obou organizací natolik odlišné, že pokus o jejich srovnání by byl patrně zajímavý, ale sotva by přispěl k dokonalejšímu pochopení sledované vývojové fáze našeho vysokoškolského studentstva.

Výkyvy ve vývoji Akademického spolku ve Vídni byly větší nežli u většiny studentských spolků ve vlasti. Nově zvolená vedení byla přirozeně vždy naplněna optimismem. Tak např. výroční zpráva z r. 1875 prohlašuje: „Osvěžený život spolkový vrátil nám trpkými zkušenostmi téměř již ztracenou sebedůvěru“. Největší z četných obtíží bylo vždy placení nájemného, jež „skromné prameny příjmů spolkových“ prakticky pohlcovalo. A tak tehdy jen „obětavostí malého hloučku členů vydrží spolek... druhou světnicí“. Této vymoženosti se však spolek netěšil natrvalo.

Nejstarší oficiální údaje o národnosti a zemi trvalého bydliště vídeňských vysokoškoláků byly zveřejněny za školní rok 1875-76, a to jen pro studenty univerzity. „Česko-slovanskou“ národnost tehdy udalo 301 studentů, což bylo 24 % všech studentů s trvalým bydlištěm v Čechách, na Moravě nebo ve Slezsku.^{42/} Ze dvou příspěvků publikovaných ve Sborníku Čechů dolnorakouských lze pro zmíněný studijní rok doplnit počet Čechů na Vysoké škole technické (90) a na ostatních učilištích vysokoškolského typu (přibližně 40), takže jejich celkový počet je zhruba 430.^{43/} Vzrůst počtu českých studentů na univerzitě pokračoval již jen v dalším studijním roce, ale na ostatních vysokých školách, zvláště novějšího typu (agronomie, veterinářství ap.) ještě několik dalších let. Maxima z r. 1876-77, tj. kolem 480 se však patrně již nedosáhlo. Předpokládáme-li relativně plynulý vývojový trend, lze v roce založení Akademického spolku předpokládat na vídeňských školách o něco méně než 300 Čechů a nikoliv, jak se odhaduje v první výroční zprávě, 300 až 400.

Jestliže bychom měli odpovědět na otázku, zda Akademický spolek dosáhl vytčeného cíle získat za členy třetinu vídeňských vysokoškoláků

^{41/} F. A. SLAVÍK, Dějiny českého studentstva. Praha 1874. Knížka obsahuje jen stručné informace z výročních zpráv vídeňského Akademického spolku, včetně záměru podpořit založení „Všeslovanského spolku akademického“ (s. 95—96).

^{42/} Tabulka „Heimat, Nationalität und Confession der Studierenden an der k.k. Universität im Wintersemester der Studienjahre 1875/76 — 1884/85“. Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien für das Jahr 1884. Wien 1885, s. 155.

^{43/} Tabulka na s. 102—103 „Výkaz studujících české národnosti na c.k. technice ve Vídni od roku 1870/71 až do roku 1893/94“ a obdobný přehled o studujících na akademii výtvarných umění a na škole umělecko-průmyslové na s. 103—104.

české národnosti, museli bychom kriticky posoudit počty členstva uváděné ve čtyřech tištěných výročních zprávách spolku z let 1868, 1870, 1874 a 1875. Aritmetický průměr by dal poměrně uspokojivý výsledek, avšak je silně zkreslen údajem z r. 1870, kdy příslušný počet je definován nepřesně „během roku 1869, a počátkem roku 1870, bylo údův“. Neodpovídá tedy počet 273 výkonných (činných) členů skutečnému stavu k pevnému datu. Pochybnost utvrzuje navíc to, že se vzápětí uvádí na správní rok 1868—1869 jen 183 výkonných členů a k začátku správního roku 1869-70 jen 180 (z toho 155 Čechů). Vše mluví tedy pro to, že zmíněného „třetinového cíle“ dosáhl spolek nejvýše v jednom roce sledovaného údobí.

Uvážil-li se nesčetné překážky, které spolek musel překonávat a které někdy dočasně ani nezvládal, je nutno s odstupem 120 let hodnotit výsledky prvních osmi let jeho existence jako obdivuhodné. Oprávněné je postesknutí ve výroční zprávě z prosince 1875: „Což divu, že spolek vyžadující tak značných obětí od členů svých, jest slabým toliko lákadlem pro české studující vídeňské, velkou většinou nemajetné?“

Při hodnocení organizační výkonnosti činovníků Akademického spolku je třeba také uvážit již zmíněný nepříznivý vliv většinou relativně krátkého pobytu českých studentů na vídeňských vysokých školách. Postupně přibývalo pobytů toliko tří- a dvouletých.^{44/} To se přirozeně projevilo i ve fluktuaci členstva. Tak ze 72 členů koncem roku 1868 se do roka neobjevuje jen 20, ale v dalších letech se tato kolísavost stupňuje. Nakonec ze srovnání členských seznamů zjišťujeme, že od ledna 1874 do listopadu 1875 zůstalo ze 137 jmen již jen 36.

Je pozoruhodné, že se u členstva jeví značná proměnlivost i v zastoupení jednotlivých studijních odvětví. Posluchačů právnické fakulty bylo zpravidla jen nepatrně méně než posluchačů fakulty filozofické. Těchto bylo v průměru 30 %, kdežto právníků 29 %. Rozpětí v kolísání počtu během sledovaných 7 let bylo u studujících filozofie menší, totiž 27—34 procent, zatímco u posluchačů právnické fakulty 23—40 % a u techniků 9—25 %. Medici s podílem průměrně 20 % měli tyto výkyvy největší (5—25 %).

Závěrem je vhodné uvést jména těch členů Akademického spolku, kteří po dokončení studií žili ještě delší dobu, resp. většinu života ve Vídni, a byli tam dalším generacím českých studentů nápomocni. Ze sledovaného počátečního údobí je nutno uvést aspoň tyto tři: Josef V. Drozda (1850—1927), docent lékařské fakulty ve Vídni a po r. 1918 univerzitní profesor v Praze, Ferdinand Menčík (1853—1917), pracovník Dvorní (dnes Národní) knihovny ve Vídni a univerzitní lektor češtiny (pokra-

^{44/} Platil zřejmě úsudek Pojezdného: „Vše rostlo a klesalo velmi nestejně, hlavní příčina: velká měnlivost studentstva českého na vysokých školách vídeňských“ (cit. čl. s. 15).

čovatel Šemberův) a Jan U. Jarník (1848—1923), docent a v Praze pak profesor romanistiky.

Drozda, jenž měl z této trojice ke spolku nejněvlejší vztah, v cit. článku z r. 1908 (s. 27) napsal: „Vzpomínám dosud s opravdovým vděkem oněch šťastných chvil, jichž mi ve spolku tom bylo zažiti a jež byly náležitou, důkladnou přípravou pro působnost mojí další u veřejnosti české na Dunaji“. Obdobných kladných soudů o Akademickém spolku by se našlo několik i z mladší doby, ale již v menším počtu a méně emocionálních, protože v dalším vývoji vzplanul cit sounáležitosti ve spolku vždy už jen na kratší dobu. Pojezdny-Doležal má nepochybně pravdu, když v cit. čl. (s. 8) prohlašuje: „V letech prvých nadšený zápal pro vše národní, upřímná radost nad každým sebemenším úspěchem, každotýdenní přednášky členů“. Další etapa vývoje, tj. po r. 1875 je pozoruhodná ještě z jiných hledisek. Jak již uvedeno, zabývá se jí stať Hořejšího. Je soustředěna na osobu Masarykovu a zasloužila by doplnění, zvláště o okolnostech vydání prvního almanachu spolku v r. 1877 (k 70. narozeninám Šemberovým) a o účasti na vydávání Akademických listů (od r. 1878). Tuto vývojovou fázi vyznačuje na jedné straně přechod od romantického, a ve své podstatě v sedmdesátých letech již politicky naivního, panslavistického vlastenectví — podmíněného silnou kollárovskou tradicí právě v Akademickém spolku,^{45/} ke střízlivějšímu pojetí a na druhé straně zmenšující se zájem o organizační činnost.

Skutečnosti uvedené v úvodních odstavcích vyvolávají snadno domněnku, že čeští studenti ve Vídni v utkání o přístup do velké čítárny mohli postupovat taktičtěji, kdyby byli lépe znali poměr „rakouských“ a „velkoněmeckých“ sil v jejím vedení, tj. nepřeceňovali halasně vystupování — ve skutečnosti menšinové — německo-nacionální frakce. Je příznačné, že se čeští studenti zřejmě vůbec neuplatnili při založení „Akademische Lesehalle“ v r. 1869, která měla být neutrální, když ji stanovy zavazovaly, že v ní — podle cit. publikace Scheuerovy (s. 231) „budou národnostní a politické tendence vyloučeny“. Rakouská úřední místa si s rozpínavostí velkoněmeckého hnutí — zvláště po porážce Francie v r. 1870 — často nevěděla rady. Tak v prosinci r. 1870 byl pozdější přední rakouský politik Carl Lueger na jedné ze studentských schůzí napaden a násilně vyhoštěn, když prohlásil, že černo-bíle-ruďá vlajka, což byl symbol nové Německé říše pod vedením Pruska, je „produktem despoticke zvuile“. Podle Molische (s. 80 cit. knihy) tento a obdobné další incidenty začaly osobně zajímat samotného císaře, který v do-

^{45/} Snad posledním projevem v duchu tohoto dnes velmi přepjatě znějícího patriotismu byla zmíněná řeč Penížkova 12. března 1878 s výroky jako „hýčkání na řadrech Germánie, jež kojí otravujícím mlékem, do něhož nasypala jedu odnárodnění“ (Akademické listy I, č. 6, s. 2). Masaryk tehdy již vliv na spolek neměl; určitě by byl zabránil aspoň tomu, aby se tak patetická formulace tiskla.

pisu z Pešti 3. prosince 1870 navrhoval ministerskému předsedovi Poctockému rozhodnější opatření. Ta pak vedla k rozpuštění jak Lesevereinu, tak i buršenshaftu Silesia. Po čase však vznikaly nové čtenářské a jiné studentské spolky, v nichž velkoněmečtí studenti opět zakrátko osvědčenou „jednoduchou“ metodou (Scheuer, s. 230), tj. masovým nábojem na omezenou dobu, tolerantní výbor svrhli. Buršenshafty tvořené 900—1000 studentů z Moravy a z Čech tvořily plynulou řadu od zmíněné agresivní Silesie až po relativně mírnější. Sestavení tohoto pořadí by mohlo být námětem zvláštní úvahy. Jmenovaly se Iglavia (Jihlavští), Thaya (Jihomoravští), Bruna (Brněnští), Moldavia (Jihočeští) ap. V zásadě byly velkoněmecky, a tím i protičesky, orientovány všechny.

K hlavnímu bodu úvahy lze nakonec vyslovit názor, že pragmatičtější postup českých studentů v zápase o přístup do velké čítárny by snad byl dosáhl dílčího, nicméně asi jen dočasného úspěchu. Bylo tedy vcelku prozíravé, že Akademický spolek věnoval čítárně a knihovně od počátku hlavní pozornost, i když se spolkem „čtenářským“ jako většina obdobných studentských spolků nenazýval.

JOSEF HŮRSKÝ

**Die Entstehung und die ersten Jahre
des tschechischen Akademischen Vereins in Wien (1868—1875)**

ZUSAMMENFASSUNG

Im Oktober 1944 wurden unmittelbar nach einem Luftangriff aus den Räumen des Akademischen Vereins in Wien (Drachengasse) von einigen mutigen Ausschussmitgliedern die Unterlagen aus der Frühzeit des Vereins sichergestellt. Die zufällige Rettung der gedruckten und handschriftlichen Belege, die jetzt im Archiv der Karlsuniversität Prag — Allgemeines Studentenarchiv deponiert sind, gab Anlass zur vorliegenden Arbeit.

Die Anzahl der tschechischen Studenten an den Wiener Hochschulen wuchs mit der allmählichen Milderung des Bacherschen Regimes ständig an. Viele wurden Mitglieder des 1861 gegründeten Akademischen Lesevereins. Zwischen den deutschsprachigen und den übrigen Mitgliedern herrschte, unter der Leitung des toleranten Begründers des Vereins, cand. jur. H. Brunner, Einverständnis. Später kam es immer häufiger zu Reibereien, besonders wegen Benutzung nichtdeutscher Sprachen in der Lesehalle. Als die slawischen und ungarischen Hochschüler unter den Besuchern die Mehrheit erlangten, organisierten die grossdeutsch gesinnten Burschenschaften Pro-Forma-Mitgliedschaften und setzten dadurch eine Stimmenmehrheit ihrer Mitglieder im Ausschuss durch. Die Bedingungen führten zur Verdrängung der slawischen Studenten aus der Lesehalle. Es wurden dann immer wieder Versuche unternommen, einen slawischen akademischen Leseverein zu gründen, doch sie scheiterten an Finanzfragen. Nur den Tschechen war es gelungen, 1868 einen Verein zu gründen. Sie

verzichten bald auf die Bezeichnung „Tschechischer“ Akademischer Verein in der Absicht, Mitglieder anderer slawischer Nationalitäten zu gewinnen; doch Kroaten, Slowenen und Ukrainer schlossen sich nur zeitweilig in relativ grösserer Anzahl an.

Der Autor versucht, durch Gegenüberstellung von Informationen aus den Urkunden, mit solchen aus Publikationen zur Geschichte des Wiener Studententums, zu einer realistischen Darstellung der Verhältnisse zu gelangen. Progressive Entwicklungsphasen wechselten mit Stagnationen ab. Die Absicht der Begründer, ein Drittel der in Wien studierenden tschechischen Hochschüler zu gewinnen, wurde nur ausnahmsweise erfüllt; denn der Verein hatte überwiegend nur etwa 100 Mitglieder und erst gegen Ende des behandelten Zeitabschnittes zeitweilig um 200 Mitglieder. Um 1875 führte Tomáš Masaryk den Vorsitz, der etwas älter als die meisten Mitglieder war und aus Mähren stammte. Diese Tatsache schuf Voraussetzungen für eine erfolgreiche Vermittlung zwischen den rivalisierenden Tschechen aus Böhmen und denen aus Mähren, die ursprünglich einen eigenen Verein gründeten. Unter seiner Führung wurde die mehrere Hundert Bände zählende Bibliothek katalogisiert und die Tätigkeit der sog. Klubs (Rhetorik, Literatur, Stenographie, Russisch, Schach u.a.) innerhalb des Vereins planmässig gefördert. Die Periodizität des Almanachs, der alle 10 Jahre herausgeben werden sollte, wurde nicht immer eingehalten. Die Mehrheit der Almanache bringen wichtige Belege für die Charakteristik der weiteren Entwicklung des Vereins.

SLAVISTIKA NA NĚMECKĚ UNIVERZITĚ V PRAZE A ZÁPASY O JEJÍ CHARAKTER

ZDENĚK ŠIMEČEK

4. Rozvoj slovanské filologie a bohemistiky v letech 1909 až 1914 a zřízení semináře pro slovanskou filologii

Éru soustavného pěstování slovanské jazykovědy a slovanských literatur na německé Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze zahájil v roce 1902 mimořádný profesor Erich Berneker.^{1/} Byl pověřen konat kromě přednášek ze srovnávací jazykovědy podle potřeby také čtení ze slovanské filologie. Širší lingvistickosrovnávací základ doplňoval přednáškami ze srovnávací slovanské jazykovědy a ze staroslověnštiny a na pořad uvedl rovněž lekce z jednotlivých slovanských jazyků a literatur. Jeho zakladatelský význam spočívá v tom, že rozpoznal, že pro rozvoj slovanské filologie na německé univerzitě v Praze má mimořádnou důležitost bohemistika, již připadl nezastupitelný úkol napomáhat německo-českému porozumění. Promyšlený program přednášek ze slovanské filologie, podpořený prestiží vědeckých studií, příznivě ovlivnil rozvoj oboru i za Bernekerových nástupců P. Dielse a R. Trautmanna.

Návrh na jmenování nástupce připravil Berneker jako odstupující pro-

^{1/} Literaturu o E. Bernekerovi uvedl W. Lettenbauer v Neue Deutsche Biographie, 2. Bd., Berlin 1955, s. 107. Z nové literatury srov. E. Koschmieder, Erich Berneker, in: Geist und Gestalt. Biographische Beiträge zur Geschichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften vornehmlich im zweiten Jahrhundert ihres Bestehens I: Geisteswissenschaften, München 1959, s. 174—180, H. H. Bielfeld, Erich Berneker (1874—1937), Zeitschrift für Slawistik 19, 1974, s. 812—814, H. Pohrt, Neues über den deutschen Slawisten Erich Berneker, ibid. 22, 1977, s. 149—155, H. W. Schaller, Die Geschichte der Slavistik in Bayern, Neuried 1981, s. 133—176 a též, Erich Berneker und die Baltische Philologie in Deutschland, Zeitschrift für slavische Philologie 43, 1983, s. 175—184. Z Bernekerovy autobiografie, kterou předložil v Praze v r. 1901, je patrné, že se považoval v první řadě za žáka Leskienova. Ve Freiburgu i. Br. poslouchal germanistiku u H. Paula a R. Thurneysena, v Lipsku u K. Brugmanna a E. Windische, ale tu měl jako hlavní obor již slovanskou filologii. V Moskvě měl za učitele F. T. Fortunatova, E. E. Korše, V. K. Porzeziňského a M. M. Pokrovského. Autobiografie je uložena v Státním ústředním archivu [SÚA] Praha, MKV/R 5-Prag, Philosophie Professoren, složka M. Winternitz (karton č. 110).

fesor oboru^{2/} pro komisi profesorského sboru filozofické fakulty, jež byla jmenována v sezení 29. ledna 1909 ve složení E. Berneker, K. Kraus, A. Sauer, K. Holzinger a E. Freymond. V preambuli dobrého zdání vyjádřili členové komise potřebu projednat otázku obsazení stolice urychleně, aby bylo možno ještě v letním semestru zahájit přednášky. Upozornili, že urychlený postup vyžaduje ohled na posluchače učitelského oboru čeština, jichž je značný počet. Z této skutečnosti, jež je důsledkem povolení kombinace němčina — čeština jako hlavních oborů pro kandidáty profesury na středních školách s německým vyučovacím jazykem v roce 1906, vyvozovala komise povinnost vzít při sestavení návrhu na obsazení v úvahu nutnost zajistit přednášky ze slovanské filologie. Podle Berneker nešlo oslatně o rozpor se zájmy nominálního oboru, protože také v srovnávací jazykovědě jde o to, aby v ní našly pevné místo baltsko-slovanské jazyky. V té souvislosti se odvolal na mnichovského byzantologa K. Krumbachera, který německým jazykovědcům vytýkal, že zapomínají na slovanské jazyky.^{3/} V souladu s těmito požadavky komise navrhla na prvním místě P. Dielse z Berlína a na druhém R. Trautmanna z Göttingen. Ve prospěch Dielse Berneker uvedl, že se v Berlíně habilitoval na základě slavistické práce, o níž citoval z posudku berlínského ordináře W. Schulzeho ocenění samostatnosti vědeckého myšlení, metodického postupu a důvěrné znalosti slovanských jazyků. Komise měla Dielsův habilitační spis k dispozici ve výtahu a Berneker jej vysoko hodnotil.^{4/} Srovnávací studie o přízvuku v slovinštině, češtině a jejích dialektch a v srbocharvátštině přinesla podle něho významné podněty pro řešení problému přízvuku v slovanských jazycích. Ocenil také výsledky, k nimž Diels dospěl srovnáním přízvuchnosti slovanských sloves 4. a 5. třídy s akcentem v jazyce staroindickém. Příznivý byl rovněž Schulzeho posudek Dielsovy habilitační přednášky, která prý prokazuje jeho bezpečnou znalost indogermánské jazykovědy jako celku.^{5/} R. Trautmann nebyl na rozdíl od Dielse

^{2/} Autograf Bernekerova návrhu není ve spisech dochován. Známe jen strojopis dobrého zdání komise profesorského sboru, který předložil s příslušným vyjádřením děkan filozofické fakulty E. Freymond ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni. Nedařovaný návrh, který byl ve Vídni opatřen prezentačním razítkem 2. 3. 1909, č. 8560/VIII, je uložen v Österreichisches Staatsarchiv, Allg. Verwaltungsarchiv, fond Ministerium für Kultus und Unterricht, sign. 5-Prag. Phil., složka Diels.

^{3/} Berneker odkazoval na soubor statí K. Krumbachera, Populäre Aufsätze, Leipzig 1909, kde přetištěna Krumbacherova stať Der Kulturwelt des Slawischen und die slawische Philologie in Deutschland z týdeníku Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik z 29. 2. a 7. 3. 1908. V poznámce ke knižnímu vydání Krumbacher reagoval na návrhy L. K. Goetze na zřízení kateder pro studium dějin slovanských národů, zejména Ruska a na podporu svého stanoviska se dovolával prohlášení U. Wilamowitz-Möllerdorffa na mezinárodním historickém kongresu v Berlíně r. 1908 a návrhu Fr. Paulsena na zřízení německého centra pro slovanská studia.

^{4/} Dielsova habilitační práce vyšla s názvem Studien zur slawischen Betonung v Jagičově Archiv für slavische Philologie 31, 1910, s. 1—101.

^{5/} Přednáška nevyšla tiskem. Zprávu o ní přinesl časopis Indogermanische Forschungen, Anzeiger 26, 1910, s. 51.

představen v dobrém zdání jako slavista, ale především jako znalec indogermánské jazykovědy a jako badatel o jazyce staropruském. Celkové hodnocení Trautmannových vědeckých výkonů citoval Berneker z dobrého zdání královeckého profesora A. Bezenbergera. Komise v dobrém zdání jednoznačně zdůraznila, že rozsah znalostí a jejich hloubka, jakož i bohatství myšlenek a schopnost formulace mluví ve prospěch P. Dielse. V závěrečné pasáži dobrého zdání se sice neobjevil argument, že Diels se může na rozdíl od Trautmanna vykázat vědeckými výsledky ve slavistice, ale toho, že šlo o podtext rozhodující, si byl Diels později plně vědom. Uplatnil jej s odvoláním na Bernekeru v návrhu na jmenování svého nástupce a zdůraznil přednost té složky vědecké práce, kterou představuje slovanská filologie.^{6/}

Rychlý postup při obsazování oboru svědčí, že Berneker konzultoval otázku vhodných kandidátů pro Prahu při vyjednávání o převzetí stolice ve Vratislavi. Uplatnil tradiční orientaci německé univerzity v Praze na říšské univerzity v oblasti personální.^{7/} Jde o důležitý aspekt, který je třeba mít až do r. 1918 při výkladech o rozvoji slovanské filologie v Praze neustále na paměti právě tak jako závislost oborového dělení.

Paul Diels byl jmenován mimořádným profesorem na německé univerzitě v Praze 26. května 1909, a to s platností od 1. května t. r.^{8/} Jeho krátké působení na katedře bylo naplněno nejen prací vědeckou a učitelskou, ale rovněž horlivou činností organizační, která upevnila pro budoucnost postavení oboru a potvrdila, že slovanská filologie je na německé univerzitě mimořádně frekventovaným oborem s další perspektivou.^{9/} P. Diels se pokusil vytvořit pro obor v rámci navrhovaného slo-

^{6/} Dobré zdání z 1. 7. 1911 v SÚA Praha, MKV/R 5-Prag, Philosophie Professoren, složka R. Trautmann (karton č. 109).

^{7/} Obecně lze říci, že návrhy vycházely z tradice říšských univerzit a jejich personálních možností. Diels i Trautmann získali venia docendi z indogermánské jazykovědy na říšských univerzitách (Berlín, Göttingen). Na rakouských univerzitách ve Vídni, Štýrském Hradci, Krakově, Lvově, v Černovicích a na české univerzitě v Praze byl obor slovanské filologie obsazen výlučně slavisty slovanského původu a také habilitace nebyly spojovány s indogermánskou jazykovědou.

^{8/} Viz Die feierliche Inauguration des Rektors der k. k. Deutschen Karl-Ferdinands-Universität in Prag für das Studienjahr 1909/1910, Praha 1909, s. 13.

^{9/} O Dielsově působení v Praze se naleznou v životopisné literatuře jen stručné zmínky. Srov. E. Koschmieder, Paul Diels zum 80. Geburtstag, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, N. F., 10, 1962, s. 639—640, týž, Paul Diels zum Gedächtnis, in: Jahreshronik der Ludwig-Maximilians-Universität 1962—1963, München 1963, s. 14—16, týž, Paul Diels, 1882—1963, in: Jahrbuch der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 1963, München 1963, s. 215—222, J. Hamm, Paul Diels (1882—1963), Ljetopis Jugoslavenke Akademije umjetnosti za godinu 1963, 70, s. 246—248, A. Schmaus, Zum Gedenken an Paul Diels (1882—1963), Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, N. F., 11, 1963, s. 446—447, A. Mazon — A. Vaillant, Revue des Études Slaves 42, 1963, s. 328—331, H. H. Bielfeld, Zeitschrift für Slawistik 9, 1964, s. 280—281. P. Diels studoval v letech 1907 a 1908 ve Vídni u V. Jagiče a K. Jirečka. Srov. W. Leitsch — M. Stoy, Das Seminar für osteuropäische Geschichte der Universität Wien 1907—1948, Wien—Köln—Graz 1983, s. 52. Korespondenci P. Dielse s V. Jagičem vydal N. Pribič, Pisma P. Dielsa V. Jagiču, in: Korespondencija Vatroslava Jagiča 1, Zagreb 1953, s. 423—462.

vanského semináře podmínky pro prohloubení vědecké výuky v oboru a pro materiální zabezpečení cvičení.

Zatímco v dekretu E. Bernekera byla zakotvena povinnost vyučovat slovanskou filologii „im Falle eines sich ergebenden Unterrichtsbedürfnisses“, P. Diels měl povinnost ohlašovat přednášky z této specializace „nach Massgabe des Unterrichtsbedürfnisses“.^{10/} V rámci úvazku nemohlo pochopitelně dojít k rozšíření přednášek, avšak nebylo je možno napříště odřeknout. Diels kladl důraz na společný základ ze slovanské filologie a přednášky zahájil výklady o církevněslovanské mluvnici (Alt-kirchenslavische Grammatik, zimní semestr 1909/10). Pokračoval srovnávacím hláskoslovím slovanských jazyků (Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen, zimní semestr 1910/11). Čtení o slovesu v slovanských jazycích bylo začleněno do srovnávací indogermánské jazykovědy (Das indogerm. Verbum mit besonderer Berücksichtigung des slavischen, letní semestr 1911). Toto základní penzum doplňoval v letních semestrech lekce o jednotlivých slovanských jazycích. V r. 1910 vykládal staročeský text (Erklärung eines altschechischen Textes) a v roce 1911 srbocharvátskou gramatiku (Serbokroatische Grammatik).

Význam bohemistiky zdůrazňovaly paralelní přednášky docenta Franze Spiny.^{11/} Perspektivní bylo myslet především na jejich rozšíření a v souvislosti s tím se nabízelo řešení zvýšit úvazek docentský zřízením profesorského místa. Takovému požadavku oboru se však postavily v cestu poznovu překážky. Rozbor Spinovy statě o potřebě rozšířit výuku češtiny na německých středních školách v českých zemích, která byla uveřejněna ve vídeňském vydání tiskové korespondence Deutschnationale Korrespondenz 24. listopadu 1909 a převzata redakcí pražského listu Prager Tagblatt, vede sice k závěru, že po opadnutí vln nenávisti, vzdemnutých národnostními zápasy, nezmizel na německé straně zájem o další pokrok v institucionálním zajištění slavistických a bohemistic-

^{10/} Viz Fünfundzwanzig Jahre Slawistik an der Deutschen Universität in Prag (1903—1928), Praha s. d., s. 5.

^{11/} Z biografické literatury o Spinovi srov. statě ve sborníku Franz Spina als Politiker, Wissenschaftler und Mensch, Broumov s. a. (1928), A. Knauer, Prof. Dr. Franz Spina, Stifter Jahrbuch 5, München 1957, s. 47—60, R. Fischer, Ein Slawist als Politiker. Das Schicksal Franz Spinass, Wiss. Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig. Gesell. und sprachwiss. Reihe 12, 1963, s. 607—610, týž, Von Franz Spinass Prager Slawistik, Zeitschrift für Slawistik 9, 1964, s. 312—315, týž, Zur Erinnerung an den Slawisten Franz Spina anlässlich seines 25. Todestages, Forschungen und Fortschritte 37, 1963, s. 284—285, týž, Zum Ringen um die tschechische Sprache. Franz Spina — ein deutscher Bohemist, in: Deutsch-tschechische Beziehungen im Bereich der Sprache und Kultur (vydali B. Havránek a R. Fischer), Berlin 1965, s. 7—13, týž, Streben und Wagnis eines deutsch-slavischer Vermittlers, in: Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag, Berlin 1966, s. 774—779.

kých studií, avšak každé rozhodnutí bylo současně doprovázeno obavou, jakou odezvu vzbudí v řadách německých nacionalistů.^{12/}

V deníku Prager Tagblatt sdělil F. Spina širokému okruhu německé společnosti v Čechách na sklonku r. 1909 cílevědomý návrh na rozšíření jazykové výuky českého jazyka na německých středních školách.^{13/} Ve statí požadoval, aby se čeština stala povinným předmětem na všech německých školách v Čechách kromě škol národních, to znamená také na školách měšťanských, kde měla nahradit problematickou výuku jazyka francouzského. Na středních školách měla se výuka konat na nižším stupni, ve vyšších třídách zavedení češtiny doporučoval. Český jazyk měli vyučovat kandidáti, kteří se podrobí maturitní zkoušce z českého jazyka na německých středních školách a mají státní zkoušku z češtiny pro učitele na německých středních školách. O zavedení nového předmětu a o inspekci se mělo podle návrhu postarat ministerstvo. Protože si Spina jako znalec poměrů na středních školách uvědomoval překážky, které se uskutečnění návrhu staví v cestu, požadoval současně, aby byly vytvořeny podmínky pro úspěšnou výchovu kvalifikovaných odborníků na vysokých školách. Navrhoval, aby byly vydány nové předpisy o zkouškách a rozšířena kombinace studia češtiny na další učitelské obory. Praktické i vědecké výchově bohemistů měly pomáhat lektorské kursy, měly být zřízeny speciální profesury a semináře, které by byly vybaveny odbornou knihovnou.^{14/}

Je třeba poznamenat, že Spina patrně záměrně ve statí pro vídeňskou tiskovou korespondenci neuvedl, že navrhovaná opatření mají být realizována na německé pražské univerzitě. Nebylo ovšem pochyb, že německá veřejnost v Čechách pochopí, kam míří. Redakce Prager Tagblatt se sice spokojila v prvním okamžiku s obecnou charakteristikou návrhu a zdůraznila, že jeho podstatou je přijaté mínění, že je třeba dát německé mládeži v Čechách oficiálně příležitost osvojit si druhý zemský jazyk. O dva dny později se však k návrhu na základě agenturní zprávy vrátila a upozornila také na důsledky, které z toho plynou pro

^{12/} Diels nevystoupil v otázce rozšíření bohemistiky na fakultě na veřejnosti aktivně. O tom, že rozvoj bohemistiky na fakultě podporoval, nelze však pochybovat. Sám v l. 1909—1911 aktivně v bohemistice pracoval. Srov. soupis prací v Münchener Beiträge zur Slavenkunde. Festgabe für Paul Diels, München 1953, s. 9—13. V české literatuře byl jako nacionálně zaujatý charakterizován až Dielsův informační spis Die Slaven z r. 1920. Srov. biografické heslo v Ottově slovníku naučném nové doby (Dodatky), sv. II/1, Praha 1932, s. 108.

^{13/} Výuka byla dosud zajištěna jen nepovinnými hodinami češtiny. Slabé výsledky vyučování v 90. letech konstatoval A. Ritschel, O češtině na ústavech německých, Krok 6, 1892, s. 198—199, 246—248. Povinná výuka byla nakrátko uzákoněna na Moravě (v r. 1905), nakonec však došlo jen k rozšíření výuky češtiny jako předmětu nepovinného. Pro období před 1. světovou válkou postrádáme kvalifikované výroky o úrovni výuky češtiny na německých středních školách. Růst ústavů i počtu žáků a především obsazování učitelských míst kvalifikovanými silami z německých řad měly příznivý vliv na prezentaci předmětu i na růst zájmu o jazyk mezi žáky.

^{14/} Prager Tagblatt, č. 326 z 26. 11. 1909, s. 7.

organizaci vysokoškolského studia českého jazyka. Redakční poznámka uváděla, že v profesorském sboru německé univerzity v Praze se uvažuje o zřízení mimořádné stolice českého jazyka. Na základě novinové korespondence (a tu vyvstává otázka, kdo ji inspiroval) připojila redakce Prager Tagblatt informaci o výhodách, které znalost českého jazyka českým Němcům přinese při obsazování úřadů v zemi, protože budou moci konkurovat českým uchazečům.^{15/} Lze přijmout, že myšlenky, které byly na sklonku r. 1909 šířeny prostřednictvím novinové korespondence Deutschnationale Korrespondenz, byly v souladu s přesvědčením F. Spiny.^{16/} Plně je však podepsal jen v meritě návrhu, který směřoval k vytvoření přiměřených podmínek pro výuku českého jazyka, což mu ponechávalo na druhé straně možnost distancovat se od některých závěrů, které přinesl denní tisk. Je zajisté charakteristické, že delikátní postavení německé univerzity v nacionální německé společnosti v Čechách se projevilo v požadavku, aby Spina objasnil děkanovi odstavec novinového materiálu, který se týkal postoje univerzitních studentů k návrhu. Ve zvláštním prohlášení, které učinil profesorskému sboru, Spina konstatoval, že redaktor Deutschnationale Korrespondenz se na něho 13. listopadu 1909 obrátil se žádostí o napsání statě. Prosbě vyhověl. Sám redaktor ji však doplnil informací o svolání shromáždění studentů, na němž by byly projednány Spinovy návrhy. Současně Spina prohlásil, že není autorem informace o tom, že profesorský sbor zamýšlí projednat na nejbližším zasedání otázku zřízení stolice českého jazyka a literatury na univerzitě.^{17/}

Byla-li otázka zřízení stolice českého jazyka a literatury na německé univerzitě v Praze na sklonku r. 1909 stažena z programu, nabízí se jediné přijatelné vysvětlení. Nešlo o projevy rozdílných názorů na zaměření studia slovanské filologie a z toho snad pramenící rozpory organizační a osobní, ale o ústupek na frontě politické. Ve veřejném mínění byly stále rozhodující emoce, jimž podléhali také někteří členové

^{15/} Podle novinové korespondence otiskl Prager Tagblatt, č. 328 z 28. 11. 1909, s. 5. Ze stejného pramene čerpal informaci velký liberální deník vídeňský Neue freie Presse, č. 16261 z 28. 11. 1909, s. 7.

^{16/} Obdobný názor vyjádřil Spina v stati Unser Verhältnis zur tschechischen Literatur. Bemerkungen zur deutsch-tschechischen Frage, Deutsche Arbeit 9/1909/10, s. 436.

^{17/} Spinovo prohlášení je datováno 4. 12. 1909, uloženo v osobním spise F. Spiny v Archivu Univerzity Karlovy (AUK) Praha, fond Německá univerzita. O tom, že Spina nebyl autorem sporného odstavce ve zprávě uveřejněné v denním tisku, svědčí formulační nepřesnosti. V novinách se mluví o stolici českého jazyka, Spina v prohlášení správně uvedl, že jde o stolicí pro český jazyk a literaturu. O situaci na fakultě se zmiňuje bez citace pramene A. Knauer, 1. c., s. 52. Jeho interpretace, že šlo o oddělení slovanské filologie od srovnávací jazykovědy a vytvoření ordinariátu pro český jazyk, vychází ze situace pozdější a neodpovídá situaci v r. 1909. Pro školní rok 1909/10 nejsou dochovány protokoly schůzí profesorského sboru.

profesorského sboru.^{18/} Uplynul příliš krátký čas od národnostních demonstrací a výtržností, k nimž došlo v Praze na sklonku listopadu 1908, kdy byl ve městě vyhlášen výjimečný stav a kdy se rozhodoval na protest proti protiněmeckým výtržnostem odstoupit akademický senát německé univerzity. Heslo „Deutsche, lernt Tschechisch“, které propagoval zejména A. Sauer a svou denní činností naplňovali E. Berneker a po něm P. Diels jako představitelé oboru slovanské filologie a F. Spina jako lektor českého jazyka a docent bohemistiky, považovala majorita vždy znovu, alespoň ve chvílích nacionálně vypjatých, za zradu.^{19/} Pro české poměry zřejmě neplatilo to, o co usilovali němečtí slavisté veřejně v říši. Právě v této době poukázal např. K. Krumbacher, významný mnichovský byzantolog, na význam výuky ruského jazyka pro Němce. Krumbacherovu stať Die Kulturwelt des Slawischen und die slawische Philologie in Deutschland (Intern. Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik 1908, č. 9, 10) využil F. Spina v článku Unser Verhältnis zur tschechischen Literatur.^{20/} Varoval v něm před podceňováním české literatury, již nadto charakterizoval jako vhodný objekt pro studium, protože vykazuje některé specifické zvláštnosti (kořeny moderní české literatury netkví ve srovnání s polskou nebo ruskou literaturou v minulosti, ale sahají jen ke sklonku 18. století, kdy se zrodila) a úzké spojení s literaturou německou.

Nakolik byla situace v r. 1908 a 1909 odlišná od situace v r. 1905 a 1906, kdy se jednalo o zřízení lektorátu českého jazyka, naznačuje prosté srovnání obou Spinových projevů, propagujících v německé veřejnosti význam osvojení českého jazyka. Citovaný diskusní článek otištěný v březnovém čísle časopisu Deutsche Arbeit v r. 1906 vrcholil v závěru: „Wenn schliesslich, über das praktische Bedürfnis hinaus, auch die tschechische Literatur, die Volkseigenthümlichkeit, die ganze Kultur das Interesse weiterer deutschen Kreise erregte, so wäre das kein Schaden für beide Teile. So würde das, was als Mittel im nationalen Kampfe einsetzt, zu einer Kulturtat werden, indem es zwei aufeinander angewiesene Völker einander näherbringt. Nur müssen unsere nationalen Gegner endlich einsehen, dass es sich unserer Jugend mit der Waffe der Sprache nicht um Eroberung, sondern um Schutz des eigenen Ge-

^{18/} O akademické skupině, která brojila proti zřízení stolice českého jazyka a literatury, protože v tom viděla ztrátu nacionální prestiže, se zmiňuje F. Jesser, Franz Spina als Mensch, in: Franz Spina als Politiker, Wissenschaftler und Mensch, s. 40. Srov. také A. Knauer, 1. c., s. 52, s doplňkem, že představitelé této skupiny argumentovali tím, že úkolem německé univerzity není vychovávat učitele českého jazyka. Knauer uvádí jako pramen vzpomínkový list Jesserův, takže lze usuzovat, že i zde jsou základem vzpomínky F. Jessera, který měl k Spinovi osobně blízko. Je charakteristické, že stranou byla v diskusích ponechána otázka slovanské filologie, v jejímž rámci se bohemistika na univerzitě rozvíjela.

^{19/} Srov. A. Rotter, Franz Spina, in: Franz Spina als Politiker, Wissenschaftler und Mensch, s. 14.

^{20/} Deutsche Arbeit 9, 1909/10, s. 433–439.

bietes handeln“.^{21/} V r. 1909 nic takového z pera Spinova nezaznělo. Osvojení českého jazyka bylo prezentováno jako prostředek, který poskytně výhody v denním zápase. S ohledem na situaci a účel se Spina spokojil zdůrazňováním lingvistické tradice německé slavistiky a bohemistiky, ač není pochyb o tom, že čistě jazykové chápání předmětu právě u něho přerostlo již před 1. světovou válkou v širší pojetí, v němž bylo místo také pro studium kultury slovanských národů.^{22/}

Na rozdíl od poměrů v r. 1897, kdy národnostní výtržnosti, k nimž v Praze došlo, nepříznivě ovlivnily možnosti uvedení českého jazyka na německou univerzitu, události z r. 1908 a 1909 již zavedenou výuku češtiny ohrozit nedokázaly. Studenti nadále projevovali o kursy zájem a úbytek posluchačů ve školním roce 1909/10 byl vcelku nepatrný (ve šk. roce 1908/09 408 posluchačů, ve šk. roce 1909/10 374), a to ještě jen z řad právníků (281 : 223). F. Spina konal jako obvykle kursy pro začátečníky, pro pokročilé (četl v nich v letním semestru 1910 Erbenovy balady) a pro juristy a zahájil rovněž kurs pro filology. Seznámil v něm kandidáty učitelství češtiny s hlavními představiteli české lyriky, J. Nerudou a V. Hálkem, zatímco zbylý čas věnoval referátům posluchačů. Část kursu věnoval životu a dílu moderních českých spisovatelů, část dějinám české metriky na základě spisu J. Krále. Zazněl tu také referát o knize L. Niederla *Slovanský svět. Zeměpisný a statistický obraz současného Slovanstva* (Praha 1909), která tehdy budila pozornost i v neslovanském světě.^{23/} Jako docent ohlásil Spina v zimním semestru přednášku věnovanou české gramatice (*Das Verbum im Tschechischen*), zatímco pro letní semestr 1910 po počáteční nejistotě (v seznamu přednášek je uvedeno, že téma oznámí dodatečně) se rozhodl nekonat přednášku a nahradil ji hodinovým cvičením s názvem *Alttschechische Übungen*.^{24/} Nejistota, jak si počínat, souvisela pravděpodobně se záměrem F. Spiny uskutečnit studijní cestu do knihoven v Haliči, Rusku a v Německu. Již 30. ledna totiž požádal o cestovní stipen-

^{21/} *Deutsche Arbeit* 5, 1905/06, 1. Bd., s. 442.

^{22/} Širší filologické pojetí uplatňovali E. Berneker i P. Diels. Dokládá to nejen jejich vědecká činnost, ale také učitelské působení. Stipendistu E. Schneeweise orientovali na slovanskou etnografii a na slovanské starožitnosti. O vymezení předmětu slavistiky u Spiny viz P. Eisner, *Der Pionier einer neuen deutschen Slavistik*, in: *Franz Spina als Politiker, Wissenschaftler und Mensch*, s. 27–29. Spinovo pojetí studia slavistiky bylo na pražské univerzitě realizováno po r. 1918. Srov. sborník *Fünf- und zwanzig Jahre*. Za důležité mezník ve vývoji německé slavistiky považuje Spinovo pojetí předmětu R. Fischer v statích cit. v pozn. 11.

^{23/} Niederlova kniha vyšla v r. 1909 též rusky. Spinův referát uveřejněn v *Deutsche Arbeit* 9, 1909/10, s. 502–507 s názvem *Die neueste Statistik des Slawentums*. Spinova zpráva o lektorských cvičeních ve školním roce 1909/10 z července 1910 v osobním spise F. Spiny.

^{24/} O tom, že nebude přednášet, psal F. Spina děkanství 17. 4. 1910. R. Trautmann mezi Spinovými přednáškami uvádí pro oba semestry 1909/10 *Alttschechische Übungen* [viz Trautmannův návrh na jmenování F. Spiny mimořádným profesorem z 30. 4. 1914, uložen v osobním spise F. Spiny]; cvičení není uvedeno v katalogu přednášek pro školní rok 1909/10.

dium. Projednání žádosti se však protáhlo, zpočátku chybělo doporučení profesorského kolegia, takže teprve 27. června ministerstvo kultury a vyučování povolilo jednorázovou subvenci ve výši 800 K. Proplacena však byla až v lednu následujícího roku, když Spina studijní cestu do Suché, Tarnova, Lvova, Varšavy, Poznaně a do Vratislavi (v původním návrhu uvažoval ještě o návštěvě Moskvy a Petrohradu) odložil na zimní semestr 1910/11.^{25/}

Dnes nelze rozhodnout, zda nápadné ochabnutí přednáškové činnosti F. Spiny, k němuž došlo krátce poté, kdy získal *venia docendi*, nebylo závislé na neúspěchu, s nímž se setkal návrh na zřízení mimořádné katedry bohemistiky, nebo zda souviselo výlučně se Spinovou snahou o dokonalejší přípravu přednášek, jež hodlal opírat o vlastní vědeckou práci. Víme, že cesty do Haliče, Varšavy, Poznaně a Vratislavi měl v úmyslu využít k studiu německých vlivů na českou a slovanskou, zejména polskou literaturu a že pro zimní semestr 1910/11 požádal o úlevu přednášek se zdůvodněním, že chystá větší vědeckou studii. V souvislosti s těmito záměry oznámil, že nebude konat ohlášenou dvouhodinovou přednášku na téma *Die neuere tschechische Literatur I. Grundlegung und Anfänge* a nahradí ji hodinovkou *Alttschechische Übungen*. Ministerský souhlas je datován 7. října 1910.^{26/} Uvedené okolnosti naznačují, že Spina s přípravou přednášek zápasil. Důvod k snížení aktivity lze proto hledat i v časové tísní. Nelze zapomínat, že Spina nebyl osvobozen od úvazku středoškolského profesora. Zároveň měl jako docent připravovat vysokoškolská čtení a vykonávat funkci lektora s mimořádně vysokým úvazkem.

F. Spina vedl ve školním roce 1910/11 čtyři jazykové kursy v celkovém rozsahu 11 hodin. Přitom počet posluchačů jevil opět vzrůstající tendenci. V příslušných hlášeních ministerstvu Spina uvedl, že v kursech bylo ve školním roce 1910/11 392 frekventantů (z toho 247 v zimním a 145 v letním semestru) a ve školním roce 1911/12 již 404 posluchačů. Nejvyššího počtu posluchačů v době před rokem 1918 dosáhl pak v jazykových kursech ve školním roce 1912/13, kdy cvičení navštěvovalo 482 zájemců.^{27/} Jistě si i tyto skutečnosti vyžádaly zvýšené učitelské vypětí. Uvolnění z docentských povinností přineslo sice úlevu (F. Spina konal v letním semestru 1911 jen hodinové cvičení s názvem *Erklärung ausgewählter alttschechischer Texte*, které nebylo v seznamu

^{25/} Žádost zněla na 1.000 K. V profesorském sboru byla projednána 21. 4. 1910. Oznámení o neuskutečnění cesty v sdělení děkana z 12. 1. 1911 v osobním spise F. Spiny.

^{26/} Viz Spinův list děkanovi z 19. 9. 1910 v osobním spise F. Spiny.

^{27/} Spinovy zprávy o lektorských cvičeních za školní roky 1910/11, 1911/12, 1912/13 a 1913/14 v osobním spise F. Spiny. Ve zprávě za rok 1913/14 není návštěvnost kursu uvedena. Pro srovnání uvádím, že v prvním roce války klesl počet posluchačů na 160 až 180. Viz Spinův list z 19. 8. 1915 děkanu filozofické fakulty v cit. osobním spise. Zaslouží uvést, že v cvičeních pro právníky četl Spina spis ruského právního historika F. Zigela v českém překladu *Slovanské právo* (Praha 1912).

přednášek vůbec ohlášeno),^{28/} ale řešením nebylo. Řešení přineslo až vydání nového zkušební předpisu pro učitelskou kombinaci vyučovací jazyk (= němčina) + živý jazyk na rakouských univerzitách, které obnažilo otázku, jak je zajištěna výuka kandidátů profesury českého jazyka na německé univerzitě v Praze.

Mimořádná situace, která se v Praze vyvinula při budování oboru v důsledku falešných představ, že němečtí studenti budou navštěvovat bohemistické přednášky na české univerzitě, vyžadovala vskutku urychlené řešení, mělo-li se učinit zadost předpisu, který vyžadoval při státních zkouškách nejen znalost jazyka, ale také literatury. Ve srovnání s ostatními německými univerzitami v monarchii, s univerzitou ve Vídni, Štýrském Hradci a v Černovicích,^{29/} (zatímco o neněmeckých univerzitách je možno pomlčet, protože slovanská filologie na nich představovala obor prvořadý a dobře personálně dotovaný — Praha, Krakov, Lvov, Záhřeb, nebo naopak z politických důvodů úmyslně zanedbávaný — Budapešť), systematizace pražské univerzity nedovolila ani po deseti letech doplnit ve výuce to, co bylo v samých počátcích zanedbáno, a zvýšit počet přednášek na míru obvyklou na jiných katedrách slovanské filologie. Zatímco ve Vídni existovaly na univerzitě dvě řádné profesury slovanské filologie a samostatná stolice pro slovanskou filologii a slovanské starožitnosti,^{30/} na univerzitě ve Štýrském Hradci^{31/} a dokonce v Černovicích^{32/} byly pro obor dvě profesury, v Praze neexistovala ani samostatná katedra slovanské filologie a tím méně bohemistiky. Důsledkem toho bylo, že kandidáti profesury českého jazyka neměli v Praze k dispozici zdaleka tolik hodin přednášek z oboru jako budoucí učitelé slovinského jazyka v Štýrském Hradci nebo „rusínského“ (= ukrajinského) jazyka v Černovicích.

Jelikož si uvědomujeme, že se profesorský sbor filozofické fakulty pražské německé univerzity v minulosti nedokázal postavit s dostatečnou autoritou za návrhy, které si kladly za cíl přispět k zlepšení pod-

^{28/} Název cvičení nebo lépe přednášky zaznamenal Trautmann v návrhu na jmenování Spiny mimořádným profesorem (cit. v pozn. 24).

^{29/} Katedru slovanské filologie neměla z rakouských univerzit toliko univerzita v Innsbrucku, kde se dbalo o výuku jazyka a literatury italské.

^{30/} Kromě toho působili ve Vídni na katedře docenti a mimořádní profesori. Srov. R. Jagoditsch, Die Lehrkanzel für slavische Philologie an der Universität Wien 1849—1949, Wiener slavistisches Jahrbuch 1, 1950, s. 1—52 a E. Thorvi, Zur Geschichte des Seminars für osteuropäische Geschichte der Universität Wien im ersten Jahrzehnt seines Bestehens 1907—1918, in: Studien zur älteren Geschichte Osteuropas 2, Graz—Köln 1959, s. 14—47 a W. Leitsch — M. Stoy, l. c.

^{31/} Existovaly tu katedra pro slovanskou filologii a katedra pro slovinský jazyk a literaturu. Srov. J. Matl, Zur Geschichte der slavischen Philologie an der Universität Graz, Wiener slavistisches Jahrbuch 8, 1960, s. 190—194 a S. Hafner, Die Slavistik an der Universität in Graz bis 1918, Anzeiger für slavische Philologie 6, 1972, s. 5—13.

^{32/} Byly tu stolice pro slovanskou filologii a pro jazyk a literaturu rusínskou, tj. ukrajinskou. Viz K. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes, Czernowitz 1900, s. 104 an.

mínek oboru, naposledy na sklonku r. 1909, kdy byla v samých počátcích pod tlakem veřejného mínění přerušena jednání o zřízení stolice bohemistiky, nelze přeceňovat obnovenou aktivitu, kterou sbor projevil, když na základě ministerského výnosu z 18. listopadu 1911 na svém zasedání jmenoval pětičlennou komisi, která by vypracovala dobré zdání o rozšíření učitelského úvazku v oboru bohemistiky. Komise se ve zprávě, kterou vypracoval R. Trautmann, vskutku také omezila na nejnútnejší úpravy, plynoucí z požadavků nového zkušební řádu. Konstatuje se v ní, že zatímco o vědecké pěstování českého jazyka pečuje profesor srovnávací jazykovědy a slovanské filologie a o praktickou výuku se stará lektor, není po odchodu profesora E. Bernekera pamatováno v programu na přednášky z dějin české literatury. Komise profesorskému sboru navrhla požádat ministerstvo kultu a vyučování, aby pověřilo docenta české řeči a literatury F. Spinu konat nejméně dvouhodinovou přednášku a cvičení z české literatury, a to za honorář. Současně komise navrhovala, aby Spina byl uvolněn po dobu pověření z úvazku středoškolského profesora.^{33/}

Návrh komise v žádném případě nepřekročil rámec návrhu, s nímž se vídeňské ministerstvo do Prahy obrátilo, když vyzvalo 18. listopadu 1911 kolegium k vypracování zmíněného dobrého zdání.^{34/} Doplnil však a změnil představu, kterou na ministerstvu měli, a navrhoval pověřit Spinu namísto výuky českého jazyka přednáškami z české literatury. Výnosem z 25. září 1912 byl pak docent Spina pověřen konat, počínaje školním rokem 1912/13, týdně tři hodiny přednášek a cvičení z dějin české literatury v semestru jako honorovaný profesor. Současně byla rozhodnutím ministerstva udělena Spinovi dovolená na německém gymnáziu na Král. Vinohradech a vyměřeny mu nově požitky.^{35/} Teprve od této doby se mohl Spina věnovat výlučně úkolům vysokoškolského učitele, a v tom smyslu lze hovořit o konstituování bohemistiky na pražské univerzitě jako specializace zaměřující se na vytvoření samostatné katedry. Spina nadále ovšem konal i povinnosti lektorské, které představovaly značný úvazek.

Uznání významu bohemistických přednášek na německé univerzitě spadá do období, pro něž je na německé straně charakteristické úsilí přispět k úspěchu tzv. jazykových konferencí, které měly vyřešit v rámci jednání mezi Čechy a Němci v zemi jazykovou otázku. Vyrovnání mělo pro budoucnost Němcům zajistit možnost udržet pozice, které v té době němčina v Čechách měla, třebaže po r. 1910 bylo i z publikova-

^{33/} Viz nedatované dobré zdání komise, jíž předsedal A. Sauer, v osobním spise F. Spiny; dobré zdání prezentováno na děkanství 6. 2. 1912.

^{34/} Přípis ministerstva kultu a vyučování v osobním spise F. Spiny.

^{35/} Viz SÚA Praha, MKV/R 5-Prag, Philosophie Professoren, složka Spina (karton č. 108). Děkanství dalo Spinovi výnos na vědomí až 30. 10. 1912 (viz osobní spis).

ných výsledků sčítání z r. 1910 zřejmě, že německý jazyk je jako jazyk obcovací v zemi na ústupu. Dále se stále zřetelněji ukazovalo, že iluzorní byly rovněž staré představy o podpoře, kterou mohou německé univerzity v Praze poskytnout říšské univerzitě a studenti. Za takové situace se snáze uplatnily některé nové názory o významu znalosti jazyka, kultury a společenských poměrů Čechů, zejména mezi příslušníky mladé generace. Bylo-li v předchozí době zdůrazňováno na zdůvodnění opatření, která měla vést na univerzity a na středních školách k vyučování češtiny, že němečtí kandidáti budou lépe čelit české konkurenci při obsazování míst v státním aparátě i v soukromé službě, jak to vyjádřil F. Spina např. v citovaných statích z r. 1906 a 1909, nyní se objevil další argument. Je prý třeba lépe poznávat protivníka, aby mu bylo možno úspěšně čelit. I toto heslo formuloval Spina: „Es drängen sich die Fragen auf: Dürfen wir die Erkenntnis einer so mächtigen Institution (doplň Sokolium) — und allen anderen gegnerischen — einfach ablehnen? Oder lernen wir sie kennen, ohne uns durch sie bestimmen zu lassen? Oder wollen wir auch von Gegner lernen und treffen Gegenvorkehrungen zum Vortheil unseres Volkes? Letzteres erscheint mir als das einzig richtige“.^{36/} V zpracování konkrétní látky z dějin Sokola F. Spina s mimořádným porozuměním poukázal na úspěchy, kterými přispěl český nacionalismus k pokroku české společnosti v oblasti osvětové a hospodářské.^{37/} V jiné souvislosti pak žádal, aby Němci opustili partikularistické hledisko české, moravské a slezské a nahradili je společným úsilím, jež by vyjádřilo jednotu německých zájmů v tzv. sudetských zemích.^{38/} To byl požadavek, který se však plněji uplatnil až v nových poměrech, jež se vytvořily v samostatném Československu.

Poznání proměn Spinovy argumentace v prosazování myšlenky rozšířit mezi německým obyvatelstvem Čech znalost českého jazyka naznačuje složitost podmínek, v nichž bylo třeba realizovat výuku českého jazyka mezi německým obyvatelstvem. Překážky v cestu stavěl politický, hospodářský i kulturní vývoj v zemi, takže idea o blahodárnosti účinků hlubšího poznání české kultury pro porozumění a symbiózu, jak ji Spina vyslovoval vždy, kdy to bylo vůbec možné, se jevila leckdy pouhou utopií. Avšak sama skutečnost, že akcentování bohemistiky na německé univerzitě v Praze bylo závislé na řadě faktorů, a sféru politicko-ideovou nelze tu v žádném případě podceňovat, dokládá, že jde o komplex problémů, které lze postupně řešit. Předpokladem byla arci vytrvalost a porozumění. V tom ohledu stál F. Spina na německé straně

^{36/} F. Spina, Aus dem Bildungs- und Wirtschaftsleben der Tschechen. I. Das Sokolwesen, Deutsche Arbeit 14, 1913/14, s. 354.

^{37/} Viz stať cit. v předchozí pozn.: její pokračování mělo samostatný podtitul: II. Das Schulwesen in den Jahren 1912-13, ibid., s. 665—670.

^{38/} Viz F. Spina, Etwas deutsch-mährische Statistik in tschechischer Beleuchtung, Deutsche Arbeit 13, 1913/14, s. 642—643.

v čele, ale zároveň se také stále zřetelněji projevovalo, že bohemistika má oporu ve slovanské filologii, která získala na německé univerzitě pevné vědecké i společenské zázemí.

Perspektivy slovanské filologie na německé pražské univerzitě vyjádřil v sebevědomém vystoupení P. Diels na počátku roku 1911, kdy se rozhodl předložit vídeňskému ministerstvu návrh na zřízení slovanského semináře. V úvodu návrhu poukázal na nedostatek místa v Klementinu, s nímž se obor se stále stoupajícím počtem posluchačů nemůže smířit. Jen přednášky ze slovanské filologie (o lektorských jazykových kursech se Diels nezmínil) navštěvuje prý v zimním semestru 1911/12 50—60 posluchačů (přednášky z indogermánské jazykovědy 20—30). Je třeba umístit příruční knihovnu oboru s dvěma sty svazky a především se postarat, aby tato prezenční příručka byla studentům k dispozici při denním studiu. V zájmu zlepšení spolupráce se studenty žádal, aby pro slovanský seminář byly určeny nejméně dvě místnosti, které by byly vybaveny tak, aby mohly sloužit jako studovna (pro 20 osob) a jako sál pro cvičení (40 míst). Pro Dielsovu žádost je příznačné, že ačkoli byl profesorem srovnávací jazykovědy, při koncipování návrhu měl před očima potřeby slovanské filologie. Z toho ovšem vyplývá, že nejen sledoval program, který stanovil E. Berneker, ale byl si také vědom, že jádrem jsou posluchači slovanské filologie. Posluchači slovanské filologie navštěvovali také přednášky ze srovnávací jazykovědy, která byla ovšem důležitou součástí výuky i při studiu jiných filologií, zejména také filologie klasické a germánské. Potvrzuje to ostatně i další Dielsova argumentace, v níž poukázal na existenci semináře pro slovanskou filologii na univerzitě ve Štýrském Hradci, třebaže tam je méně posluchačů. A co je nové a příznačné, Diels odkazoval i na fakt, že česká univerzita v Praze nemá jen seminář slovanský, ale i germánský.^{39/} Doplňme-li, že tak v čase kdy to vůbec nebylo na německé univerzitě obvyklé, nepřímou označil českou univerzitu v Praze za vzor, který by měla následovat německá univerzita, máme před sebou argumentaci obdobnou té, kterou ve svých člancích o potřebě výuky českého jazyka pro německou mládež hlásal F. Spina. Také k úvahám Spinovým lze vést para'elu, jak bylo na české straně pečováno o výuku německého jazyka na českých středních a měšťanských školách.

Jednání o zřízení slovanského semináře a jeho vybavení bylo poměrně dlouhé. Dielsova žádost datovaná 23. ledna 1911, prezentovaná na děkanství 24. ledna, byla 8. února 1911 rektorátem německé univerzity postoupena místodržitelství, kde byla na stavebním odboru doplněna výsledky šetření o možnostech, jak zajistit v Praze potřebné místnosti, a předběžnou kalkulací o nákladech na zařízení pro seminář. Výlohy na

^{39/} SÚA Praha, ZÚ Praha, sign. 10 A/1911, č. 721 (karton č. 496).

vybavení byly odhadnuty na 2.000 K,^{40/} na pronájem místností se počítalo se sumou 2.500 K ročně.

Ve snaze ušetřit na výdajích za pronájem zahájilo místodržitelství současně jednání o umístění semináře v budově přírodovědných ústavů německé univerzity ve Viničné ulici. Iniciativa narazila jednak na nesouhlas příslušných ředitelů přírodovědných ústavů, jednak na Dielsovu námitku, že místnosti jsou příliš vzdáleny od filozofické fakulty v Klementinu a proto hrozí nebezpečí, že bude narušeno vyučování. Místodržitelství námitky uznalo, avšak Dielsův návrh, který doporučil v zasedání 12. března 1911 profesorský sbor s žádostí, aby byly semináři vyhrazeny místnosti v Klementinu, prohlásilo za neproveditelný. Prostory, které před nedávnem uvolnil fyzikálně chemický ústav a jež před tím sloužily archeologickému ústavu, byly již přiděleny Akademii umění. To byla zpráva, která vzrušila profesory filozofické fakulty, protože místnosti byly Akademii dány k dispozici bez vědomí děkanátu, avšak jak se později ukázalo, se souhlasem rektora, který neuplatnil námitky. V takové situaci rektor rozhodně podporoval žádost profesorského sboru o získání místností pro slovanský seminář poblíže Klementina.^{41/}

Dielsova žádost o zřízení slovanského semináře i s příslušnou finanční preliminací byla na ministerstvu schválena 11. října 1911, tudíž ve chvíli, kdy P. Diels už v Praze nepůsobil, neboť dal přednost mimořádné profesuře ve Vratislavi. Uprázdnila se odchodem E. Berneker na nově zřízenou stolicí slovanské filologie na univerzitě v Mnichově.^{42/} Tak se v r. 1911 vytvořily v oboru poměry, které poskytly příležitost k uplatnění mladším německým slavistům. Diels v konkursu ve Vratislavi obstál a nabízel se mu rychlá akademická kariéra.^{43/} Zároveň bylo volné místo v Praze.

Dielsovo přijetí ve Vratislavi bylo definitivně vyřízeno na konci letního semestru 1911. Následovalo podání žádosti o zproštění úvazku v Praze, počínaje 1. říjnem 1911.^{44/} Současně rozvinul Diels akci na obsazení pražské stolice, která měla stále charakter mimořádné profesury. Situaci měl ulehčenu tím, že od r. 1909, kdy byl uzavřen konkurs, z něhož vítězně vyšel, nepřibýlo v německé slavistice vhodných kandidátů, a jed-

^{40/} Do studovny se počítalo se 3 stoly, 20 židlemi, 2 knihovními regály a dalším drobným vybavením (kalamáře, koše na papír, podstavec na mapu). Místnost pro cvičení měla mít 12 stolů, 40 židlí, stůl a židli pro vyučujícího a věšáky na odkládání oděvů. Požadavky odpovídaly frekvenci návštěvníků.

^{41/} Spisy v SÚA Praha, ZÚ Praha, sign. 10 A/1911, č. 721.

^{42/} Stolice byla zřízena v r. 1910. Viz H. W. Schaller, Die Geschichte der Slavistik in Bayern, s. 134. Berneker se úřadu ujal v r. 1911.

^{43/} Bernekerův list o kariéře Dielsově cituje M. Murko, Paměti, Praha 1949, s. 151.

^{44/} Žádost není ve spise P. Dielse dochována. Údaj v podacím protokolu filozofické fakulty německé univerzity pro školní rok 1910/11, čj. 1382 v AUK Praha.

nání mohl proto soustředit k osobě Reinholda Trautmanna,^{45/} který se spolu s ním tehdy o katedru ucházel. P. Diels v návrhu poukázal, že Trautmann je v současné době na německých univerzitách jediným docentem, který je indogermanistou a věnuje se slovanské lingvistice.^{46/} Po zkušenostech, které mělo ministerstvo s povoláváním sil na katedru v Praze z říše, považoval však za potřebné uvést, že na rakouských univerzitách není vhodný kandidát a nikdo se tu dosud pro srovnávací jazykozpyt nehabilitoval. Docenturu z oboru získal v Giessenu H. Reichelt, který byl právě jmenován na univerzitu v Černovicích. Reicheltovi jako specialistovi na iránskou filologii je však slavistika cizí. Další kandidáty z řad docentů, přednášejících slovanskou filologii, vyřadil konstatováním, že nejsou srovnávacími lingvisty. V návrhu je jmenovitě neuvedl.

Z návrhu, který P. Diels připravil, zřetelně proniká obdobný základní motiv, který uplatnil při vyhledávání svého nástupce Dielsův předchůdce E. Berneker. Diels citoval Bernekerova slova z návrhu na obsazení katedry v r. 1909, z nichž je zřejmé, že dával přednost kandidátovi, který pěstuje jako specializaci srovnávací indogermanistiky slovanskou jazykovědu. Diels odkazoval při té příležitosti, že v tom smyslu se vyjádřil i nyní. Podle Berneker je prý v Praze třeba klást důraz na slavistiku. Berneker vyslovil dobré zdání v listě nejmenovanému členu komise a názor zdůvodnil tím, že zkušební předpisy pro kandidáty profesury češtiny na středních školách vyžadují, aby se kandidátům dostalo důkladných znalostí ze staroslověnštiny a historické a srovnávací mluvnice, nemluvě již o literatuře. Takové znalosti může posluchačům zprostředkovat jen řádně vyškolený slavista.^{47/}

P. Diels se k Bernekerovu názoru v návrhu jednoznačně připojil for-

^{45/} Z životopisné literatury srov. M. Vasmer, Reinhold Trautmann†, Zeitschrift für slavische Philologie 22, 1954, s. 1—5, H. H. Bielfeld — W. Wissmann, Nachruf auf Reinhold Trautmann, Jahrbücher der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1952—1953, Berlin 1954, s. 229—232, R. Fischer, Reinhold Trautmann in der deutschen Slavistik, Wiss. Zeitschrift der Karl-Marx Univ. Leipzig, Gesell. und sprachwiss. Reihe 11, 1962, s. 512—515, též, Reinhold Trautmann in der deutschen Slavistik, in: Beiträge zur Geschichte der Slavistik, Berlin 1964, s. 171—180, W. Zeil, Die Sorabistik im wissenschaftlichen Wirken Reinhold Trautmanns (1883—1951), Jahresschrift des Instituts für sorbische Volksforschung, Reihe B — Geschichte 1982, 29/2, s. 200—222, L. Zeil — W. Zeil, Suche und Erkenntnis im wissenschaftlichen Wirken Reinhold Trautmanns (1883—1951), Slavia 52, 1983, s. 148—160, E. Eichler, Reinhold Trautmann und die deutsche Slavistik. Mit einem Beitrag von Gerald Wiemers, Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philol.-hist. Klasse, Bd. 125, Heft 1, Berlin 1984 a L. Zeil — W. Zeil, Bekenntnis eines deutschen Slavisten zum jungen Sowjetstaat. Erinnerungen Reinhold Trautmanns an seine Reise in die Sowjetunion 1925, Zeitschrift für Slavistik 28, 1983, s. 868—879. Bibliografii Trautmannových prací podal H. Olesch — H. Schroeder, Schriftenverzeichnis von Reinhold Trautmann, Zeitschrift für slavische Philologie 22, 1954, s. 5—11, doplňky od F. A. Neumannova ibid., s. 394.

^{46/} Návrh uložen v SÚA Praha, MKV/R 5-Prag, Philosophie Professoren, složka Trautmann [karton č. 109].

^{47/} Bernekerův list není u spisu dochován, citován je ve spise Fünfundzwanzig Jahre, s. 5. Dobrá zdání o Trautmannově vědecké práci byla vyžádána od A. Bezzenbergera a W. Schulzeho, o nichž se Diels v návrhu zmiňuje.

mulací, že profesor povoláný na německou univerzitu v Praze nesmí zanedbávat žádný z oborů, které katedra spojuje, ale akcent musí být přece jen položen na slavistiku. A právě toto v Praze tradiční hledisko vedlo Dielse k podání návrhu na jmenování R. Trautmanna na uprázdněnou katedru. Vysoce ocenil jeho vzdělání v indogermánské jazykovědě, kde byl žákem A. Bezzenbergera na univerzitě v Královci (Königsberg), a jeho práci o staropruských památkách. V ocenění starší vědecké činnosti Trautmannovy se pak odvolal na Bernekerovo hodnocení v r. 1909, kdy Berneker vyzdvihl Trautmannovu disertaci věnovanou germánským hláskovým zákonům, syntetickou stať o překladu Bible do jazyka gótského a etymologické příspěvky. Diels připojil především ocenění Trautmannova nového vydání staropruských památek a jejich vyčerpávajícího zpracování. Knihu *Die altpreussischen Sprachdenkmäler* označil pro bádání o baltských jazycích za základní.^{48/} Zdůraznil také filologické perargon Trautmannova lingvistického zájmu v stati *Die Quellen der drei altpreussischen Katechismen und des Enchiridions von Bartholomaeus Willent* (*Altpreussische Monatschrift* 46, 1909, s. 465—479).

I když v počátcích své vědecké kariéry věnoval P. Diels stejně jako kdysi Berneker hlavní pozornost indogermanistice, a tento aspekt proniká i v ocenění činnosti Trautmannovy, přece na rozdíl od Bernekerova posudku z r. 1909 se v návrhu objevují nové argumenty, které směřují k prokázání, že Trautmann splňuje současně nejdůležitější požadavek, který je kladen na profesora srovnávací jazykovědy na německé univerzitě v Praze: zná slovanské jazyky a pěstuje slovanskou filologii. Zdůraznil, že Trautmann podnikl v létě 1908 cestu do Ruska a že jedním z nejbližších úkolů, která má před sebou, je připravit vědeckou mluvnici ruského jazyka. V tom směru jej charakterizoval jako nástupce Bernekerova. Zejména však uvedl, že při předběžném jednání, které bylo vedeno, Trautmann vyslovil přání jít do Prahy, aby se mohl soustředit na slovanskou filologii. Neopomenul dodat, že pro učitelskou činnost se Trautmann kvalifikoval jako docent v Göttingen přednáškami ze srovnávací gramatiky slovanských jazyků, staroslovanské mluvnice, litevské gramatiky a výukou ruského jazyka i litevskými cvičeními. Na závěr s odvoláním na příznivý posudek A. Bezzenbergera z Královce a W. Schulzeho v Berlíně navrhl komisi na kandidáta pražské stolice Trautmanna *unico loco*.

Návrh podepsal P. Diels 1. července 1911 spolu s dalšími členy komise, kterou za tím účelem zvolil profesorský sbor. Kromě Dielse byli členy komise A. Sauer, K. Kraus, M. Winternitz, R. Brotanek a K. Holzinger. Na zasedání sboru 6. července 1911 byl návrh komise jednomyslně

^{48/} Viz R. Trautmann, *Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Einleitung, Texte, Grammatik, Wörterbuch* (Göttingen 1910).

schválen a v obvyklé lhůtě odeslán děkanstvím ministerstvu, které si vyžádalo prostřednictvím rakouského vyslanectví v Berlíně posudek pruského ministerstva vnitra o Trautmannově zachovalosti.^{49/} Mimořádným profesorem „srovnávací jazykovědy se zvláštním zřetelem k slovanské filologii“ na německé pražské univerzitě byl R. Trautmann jmenován dekretem z 3. října 1911.^{50/}

Z korespondence, kterou vedl s úřady, je patrné, že povolání do Prahy bylo pro R. Trautmanna více než pro jeho předchůdce důležitou otázkou existenční. Finanční starosti se projeví tím, že ještě předtím, než měl v ruce jmenovací dekret, vyjednával o příspěvek na stěhování do Prahy a o osvobození od služební taxy.^{51/} Ještě o prázdninách se z Göttingen staral, zda budou v Praze k dispozici místnosti pro seminář a zda bude moci skutečně nastoupit k 1. říjnu 1911, jak mu bylo přislíbeno.

Na výzvu z ministerstva, aby nastoupil k 1. říjnu, Trautmann bez otálení odpověděl příjezdem do Prahy. V Praze jej ještě nebylo třeba k přednáškám, které dosud nezačaly, ale především k rozhodování o úpravě místností slovanského semináře. Konkrétní jednání probíhala za jeho účasti. Stavební odbor místodržitelství přišel nejprve s nabídkou pronajmout pro seminář místnosti v Kaprově ulici č. 52, kde se v 1. patře nájemního domu Viléma Černého uvolnil byt, ale souhlas ministerstva k uzavření nájemní smlouvy přišel pozdě a český majitel domu využil raději jiné příležitosti. Úspěšné bylo až jednání s majitelkou domu v Platněřské ulici č. 11 Annou Kafkovou, která souhlasila s pronájmem třípokojevého bytu s kuchyní, předsíní, pavlačí a příslušenstvím v mezanině pro účely seminární. Naléhala však na rychlé uzavření smlouvy, v níž se zavázala odevzdat erár byt v náležitém stavu k 1. květnu 1912. Po zkušenostech, které měl se schvalovacím jednáním na ministerstvu, stavební odbor místodržitelství smlouvu uzavřel o své újmě s doložkou, že výpověď pro majitele domu je roční v únorovém termínu, pro erár pak čtvrtletní ve všech termínech. Ministerstvo si později vyžádalo úpravu v tom smyslu, že platnost smlouvy je pětiletá. V lednu a v únoru 1913 byly v bytě provedeny příslušné úpravy.^{52/} Teprve poté mohl seminář pro slovanskou filologii zahájit činnost.

Ze spisů je zřejmé, že R. Trautmann po příchodu do Prahy nečekal nečinně na výsledky jednání o získání a úpravu místností, jež se protahovalo, ale činil vše pro to, aby seminář mohl zahájit činnost ve škol-

^{49/} Přílohy v návrhu v SÚA Praha, MKV/R 5-Prag, Philosophie Professoren, složka Trautmann.

^{50/} Jmenován byl s platností od 1. 10. 1911. S doručením dekretu měl být Trautmann vyzván, aby nastoupil ihned a oznámil přednášky pro zimní semestr 1911/12. Spisy v složce cit. v pozn. 49.

^{51/} Spisy ve složce Trautmann cit. v pozn. 49 a v témže fondu ve složce Dotationen, čj. 13536/1913 a 410483/1914 (karton č. 196).

^{52/} Jednání zachycují spisy v SÚA Praha, ZÚ Praha 10 A/1911, č. 721; sign. 10 A 43/1913 a 10 A 1027/1913 ve fondu dnes chybí.

ním roce 1912/13, a to bez ohledu na jednání o umístění. Již v listopadu 1911 aktivizoval požadavky, jež sestavil Diels. V lednu 1912 požádal, aby byly pro seminář zajištěny ordinarium a remunerace pro školní rok 1912/13. V první řadě se však věnoval přípravě statut semináře, která by po stránce organizační dala pevný řád provozu i výuce. Zpočátku pomýšlel na zpracování podrobnější a snažil se získat a prostudovat stanovy některých slovanských seminářů v zahraničí, tj. především v Německu. O záměru informoval profesorský sbor 24. ledna 1912, avšak práce zřejmě nepokračovala, jak si přál.^{53/} Výnos ministerstva, kterým byl Trautmann pověřen pro školní rok 1912/13 „vedením dvouhodinových cvičení z oboru slovanské filologie“ a jímž byla přiznána řádná roční dotace pro seminář ve výši 400 K, obsahuje proto ustanovení, v němž se ukládá, aby statuta předložil ke schválení dodatečně.^{54/}

Stanovy slovanského semináře, jak je známe v definitivní tištěné podobě, byly ministerstvu předloženy ke schválení až 4. března 1913, tj. v době, kdy R. Trautmann cvičení již konal.^{55/} Ohlásil je pravděpodobně ihned poté, jakmile získal k vedení semináře pověření. V zimním semestru 1912/13 byl jejich námětem výklad staročeské Alexandreidy, zatímco pro letní běh 1913 ohlásil čtení a výklad Dalimilovy kroniky podle cambridgeského rukopisu, jak jej vydal V. E. Mourek. Bylo to v souladu s úvodním odstavcem statut, v nichž bylo zdůrazněno, že úkolem semináře je podporovat znalost slovanských jazyků a literatur mezi studujícími, a to se zvláštním zřetelem k českému jazyku a literatuře. Zvýraznění úlohy slovanského semináře na poli bohemistiky vycházelo nepochybně vstřícně požadavku, aby kandidáti středoškolského učitelství češtiny získali příležitost k samostatnému studiu látky.^{56/} V tom směru lze zřízení semináře považovat za rozhodující krok k realizaci myšlenky, kterou obhajoval E. Berneker a pro niž se výrazně angažoval zvláště v r. 1909 F. Spina. Dosvědčuje, že úsilí položit pevné základy bohemistickým studiím na německé univerzitě vstoupilo do nového stadia,

^{53/} Obsah Trautmannova podání známe ze stanoviska místopředsednictví z 13. 5. 1912 k otázce zřízení semináře; spis cit. v předchozí pozn.

^{54/} Výnos ministerstva z 29. 1. 1912, č. 5924 v SÚA Praha, MKV/R-Prag, Slavisches Seminar (karton č. 135).

^{55/} Datum podání v podacím protokolu filozofické fakulty německé univerzity pro školní rok 1912/13, čj. 866. Ministerstvo návrh stanov vrátilo s připomínkou, že § 6 neodpovídá zákonné normě. Požadovalo, aby byl upraven podle výnosu č. 7253 z r. 1896 [L. Beck-Mannagetta — C. Kelle, Die österreichischen Universitätsgesetze, Wien 1906, č. 321, s. 381]. Teprve po splnění této podmínky mohla být statuta vytištěna. Trautmann zaslal výtisky statut ministerstvu 11. 3. 1914. Viz SÚA Praha, MŠ 1918—1949, Seminář slovanský 4 II/2 (karton č. 1080); tu mezi priority uložen tisk statut. Stanovy platily do r. 1924.

^{56/} Aprobaci pro profesuru češtiny na středních školách s německým vyučovacím jazykem bylo možno dosáhnout také na univerzitě ve Vídni; tam však byla výuka slovanské filologie v rukách učitelů slovanských národností. Obor čeština studovali z toho důvodu na německé univerzitě v Praze nejen němečtí studenti z Čech, ale také z Moravy.

přiměřeného rozvoji jiných vědních oborů, které byly na fakultě pěstovány. Bohemistika na německé univerzitě si kladla obdobný základní cíl jako bohemistika na české univerzitě v Praze: vychovávat kvalifikované kandidáty učitelství češtiny pro střední školy. Ale to neznamena, že seminář neposkytoval přípravu k vědecké práci. Mezi německými posluchači hrála samozřejmě větší úlohu než na české univerzitě jazyková průprava na učitelství, nebyla však soustředěna do semináře, ale zajištěna v lektorských cvičeních. Proto na německé straně nenalezneme hlasy obdobné těm, které v 90. letech 19. století kritizovaly v českém táboře seminář J. Gebauera a požadovaly, aby se konala s nastávajícími učiteli jazyková cvičení jako na pedagogických. V případě, že by to Gebauer odmítl, navrhovaly zřídit speciální seminář pro český jazyk a literaturu, v němž by se nacvičovalo správné a výrazné čtení, recitování a řečnění a cvičil výklad věcný, slohový a estetický.^{57/} Je známo, že practicismus, mající na zřeteli výlučně způsobilost k vyučování českému jazyku na středních školách, zásluhou J. Gebauera na české univerzitě místo nezískal.^{58/} Ale neuplatnil se ani na německé univerzitě, zvláště ovšem z toho důvodu, že o praktickou výuku pečoval v lektorských cvičeních F. Spina. R. Trautmann mohl tak od počátku uskutečňovat myšlenku, že seminář má zajišťovat vědeckou přípravu dorostu. Že to byla myšlenka životaschopná, se ukázalo plně oprávněné ve chvíli, kdy se slavistika v samostatném československém státě stala zásluhou bohemistických studií rozvětveným a preferovaným oborem.

Charakter vědeckého zařízení propůjčovalo slovanskému semináři zaměření tematické. Na rozdíl od lektorských cvičení pěstoval tu R. Trautmann, navazuje na cvičení, které ohlašoval dříve jako docent F. Spina, studium staročeských památek a staročeštiny. Nešlo však výlučně o studium češtiny. Stejně jako v semináři na české univerzitě byly důležitým předmětem studia texty staroslověnské a uplatnila se i cvičení z jiných slovanských jazyků a literatur. Základní rozdíl mezi semináři pro slovanskou filologii na české a na německé univerzitě spočíval nikoli v programu, ale v možnostech studia. V tom směru existovaly diametrálně odlišné podmínky. Na české univerzitě od školního roku 1896/97, kdy došlo k rozdělení původně jednotného Gebauerova slovanského semináře, vyvíjela činnost tři samostatná oddělení semináře, totiž oddělení staroslověnské, oddělení bohemistické a oddělení pro slovanské jazyky a literatury.^{59/} Posluchačům slovanské filologie současně nabízelo přednáš-

^{57/} Viz F. Prusík, Potřeba českého semináře při universitě k náležitě přípravě příštích učitelův jazyka českého, Krok 5, 1891, s. 11—13.

^{58/} Srov. nejnověji T. Syllaba, Jan Gebauer na pražské univerzitě, Praha 1983 a týž, Jan Gebauer, Praha 1986, kde další literatura.

^{59/} Statuta semináře pro slovanskou filologii z r. 1880 a 1897 otiskl T. Syllaba, Vznik a význam semináře pro slovanskou filologii na Universitě Karlově v Praze, Praha 1979, s. 155—165 (Práce z dějin slavistiky VII).

ky z oboru 10 profesorů a docentů a postaráno tu bylo ještě před r. 1918 o lektoráty všech slovanských jazyků, jež byly v té době obecně uznány za spisovné.^{60/} Nebývalé rozšíření bylo umožněno růstem zájemů, které vědě vůbec a slovanské filologii zvláště poskytovaly české střední školy. Úzká symbióza středního a vysokého školství byla nepostradatelnou i z hlediska personálního zajištění přednášek na české univerzitě.

V důsledku zvláštních okolností, podmíněných mj. politickými postoji německých nacionalistů, bylo vybavení slavistiky na německé univerzitě nepoměrně slabší. Přesto lze shledat, že na obou vysokých školách existovaly nejen společné zájmy, projevující se navenek úsilím o prospěch a rozvoj oboru a o zvýšení jeho prestiže, ale také některé shodné tendence, podmíněné obdobnými potřebami. Také na německé univerzitě dala rozhodující impuls k dynamickému rozvoji oboru společenská potřeba vychovat kádr kvalifikovaných učitelů českého jazyka na středních školách. Plně se mohla tato činnost rozvinout ovšem až po r. 1918, kdy byla čeština zavedena na střední školy jako povinný předmět.

Vraťme se však k Trautmannově činnosti v slovanském semináři. Do r. 1914 konal kromě již zmíněných staročeských cvičení cvičení staroslověnská podle Vondrákovy učebnice Kirchenslavische Chrestomathie (v zimním semestru 1913/14), cvičení novoruská (v letním běhu 1914) a cvičení staroruská (zimní semestr 1914/15). Poté zamýšlel vrátit se opět k látce bohemistické a pro letní semestr 1915 ohlásil seminář o staročeském dramatu. Záměr však neuskutečnil, protože byl v březnu 1915 povolán k výkonu vojenské služby.^{61/}

Z jediné zprávy o činnosti semináře, kterou Trautmann jako ředitel v době předválečné předložil ministerstvu, je patrné, že v zimním semestru 1913/14 byla cvičení ze staroslověnštiny poměrně početně navštěvována. Účastnilo se 9 řádných a 10 mimořádných posluchačů, jejichž aktivita se projevila tím, že byly předloženy 4 seminární práce. Větší prostor pro uplatnění aktivních znalostí poskytla v letním semestru novoruská cvičení, v nichž Trautmann interpretoval drama L. N. Tolstého Živý trup. Z 15 posluchačů (z nich byli jen dva mimořádní) připravilo 5 studentů seminární práce. Kromě toho připravili v semináři dvě přednášky. O podrobnostech nejsme bohužel informováni, protože Trautmann předložil zprávu v skutečně lapidární formě. Spokojil se např. konstatováním, že v zimním i letním semestru rozdělil mezi posluchače

^{60/} Podrobný výklad v příslušné kapitole kolektivní práce Česká slavistika do roku 1918; rukopis uložen v Ústavu slavistiky ČSAV, pracoviště Brno.

^{61/} Datum uvádí Spina v dopise děkanovi filozofické fakulty z 19. 8. 1915 (uložen v osobním spise F. Spiny). Za pobytu na polském území připravil Trautmann publikaci Polnisches Lesebuch a napsal předmluvu k vydání Alexandreis. Viz M. Vasmer, l. c., s. 2, R. Fischer, Reinhold Trautmann in der deutschen Slavistik, s. 512 a L. Zeil — W. Zeil, Suche und Erkenntnis im wissenschaftlichen Wirken Reinhold Trautmanns, s. 151.

tři stipendia. Kombinací s údaji v podacím protokolu děkanství se dovíme, že v zimním semestru stipendium po 80 K získali Josef Brtek, Karl Koydl a Josef Petrides a v letním semestru podělil ředitel semináře po 60 K seminární práce, které připravili Fritz Biehal, Mathias Kwocher a Karl Winter.^{62/}

Slavistická tematika byla výrazně zastoupena rovněž v Trautmannově přednáškové činnosti. Převažovala nad náměty ze srovnávací jazykovědy. Tak Trautmann po příchodu do Prahy dodatečně ohlásil pro zimní semestr 1911/12 čtení Altkirchenslavische Grammatik in Übungen, jež bylo v jistém smyslu náhradou za ještě neexistující seminář a ruštinu pro začátečníky. Z účasti posluchačů na prvních přednáškách je patrné, že mezi přítomnými měli převahu kandidáti češtiny. Dostavilo se jich proto daleko více na přednášku o staroslověnské mluvnici než na cvičení z ruštiny.^{63/} V letním semestru 1912 konal Trautmann přednášku Hauptprobleme der indogermanischen Lautlehre mit besonderer Rücksicht auf das Griechische, Lateinische, Germanische und Slavische a církevněslovanská cvičení, jež byla obvyklá již za Bernekera a Dielse. V příštích letech, kdy na filozofické fakultě již fungoval slovanský seminář, zaměřil dvě hodiny úvazku k cvičením v jazyce gótském, staroitalickém a litevském. Přednášky věnoval historické mluvnici českého jazyka (Historische Grammatik der tschechischen Sprache, zimní a letní semestr 1912/13), úvodu do srovnávací jazykovědy a litevské grammatice (obě přednášky v zimním semestru 1913/14), ruské grammatice (Russische Grammatik, letní semestr 1914), hlavním problémům indogermánského hláskosloví (Hauptprobleme der indogermanischen Lautlehre) a dějinám staročeské literatury (Geschichte der altschechischen Literatur, obě přednášky v zimním semestru 1914/15). V letním běhu 1915 se hodlal zabývat četbou ruských textů (Lektüre russischer Texte im Anschluss an Buslajev Russkaja chrestomatija).

Z námětů přednášek a seminářů je patrné, že před 1. světovou válkou a poté omezením výuky, k níž v oboru slovanské filologie došlo v důsledku Trautmannova povolání k vojenské službě, nebylo dodržováno

^{62/} Snaha získat pro účastníky semináře stipendia svědčí, že Trautmann si byl od počátku vědom úkolu orientovat studenty k vědecké práci v oboru. Komplikace se schvalováním statut semináře způsobily, že první stipendia byla přiznána ve školním roce 1913/14. Jeden z prvních stipendistů semináře K. Koydl se stal v r. 1920 na německé univerzitě lektorem českého jazyka. Údaje o semináři obsahuje Trautmannova zpráva ze 17. 7. 1914 v SÚA Praha, MKV/R 5A-Prag, Slavisches Seminar (karton č. 126); jména stipendistů doplněna podle podacího protokolu filozofické fakulty pro školní rok 1913/14, čj. 956 a 1689.

^{63/} Podle výkazu kvestury zapsalo Trautmannova čtení ze staroslověnštiny 22 posluchačů, ruštinu pro začátečníky poslouchalo 13 studujících. Největší účast byla na Trautmannových přednáškách o historické mluvnici češtiny (v zimním semestru 1912/13, 46 posluchačů, na pokračování v letním běhu 42). Účast na seminárních cvičeních byla rozdílná. Výpis o počtu posluchačů u návrhu na jmenování Trautmanna řádným profesorem, SÚA Praha, MKV/R 5-Prag, čj. 47355/1914 (karton č. 189).

rozdělení Trautmannova a Spinova úvazku, alespoň co se týče obsahu přednášek. R. Trautmann jako profesor oboru, v jehož rámci byla slovanská filologie na německé univerzitě v Praze pěstována, považoval za svoji povinnost dbát o bohemistické školení posluchačů, kteří se hlásili ke státním zkouškám. Vyplývalo to nikoli z rivality, ale z postavení Spiny, který byl jako soukromý docent vyloučen z některých komisí. Byl ovšem členem zkušební komise pro učitelství češtiny na středních školách. Na postavení examinátora nezměnilo nic ani rozhodnutí ministerstva pověřit F. Spinu konáním přednášky z dějin české literatury a vedením příslušných cvičení.

Konstituování učitelského oboru čeština vyvolalo na německé univerzitě nové potřeby^{64/} a vídeňské ministerstvo nemohlo přehlédnout, jak rozdílně je obor zabezpečen na české univerzitě. Také z řad profesorů německé univerzity se začaly ozývat hlasy, upozorňující na poměry na české univerzitě.^{65/} Ve smyslu česko-německé spolupráce působil mimořádně pozitivně výzkum otázek kladoucích si za cíl objasnit vzájemné působení německé a české či slovanské kultury. Na české straně vystoupili s programem, který měl blízko k chápání A. Sauera a F. Spiny, po starším A. Krausovi A. Novák a zejména O. Fischer a V. Jirát. Posledně uvedený badatel byl žákem A. Sauera.^{66/} Také tento badatelský proud posiloval postavení, které získala v rámci slavistických studií německá bohemistika, jak ji na německé univerzitě představovali R. Trautmann a F. Spina.

Spinovo pověření konat přednášky z dějin české literatury a cvičení z této specializace neplatilo ještě pro školní rok 1911/12, kdy se R. Trautmann ujal slavistických přednášek. Spina v zimním semestru vůbec nepřednášel a na letní semestr ohlásil jen cvičení (Alttschechische Volksbücher: Lektüre und sprachliche Übungen). S plněním nového úvazku započal Spina až v zimním semestru 1912/13, kdy četl přednášku Geschichte der alttschechischen Literatur, na niž v letním semestru navázal cvičením na námět Die Katharinalegende. Erklärungen und Übungen. Využívaje výsledků bádání, kterému se v té době věnoval, pokračoval ve výuce v následujícím školním roce čtením lekce Die alttsche-

^{64/} Na potřebu řešení poukazyval přípis ministerstva z 18. 11. 1911. Byl vypracován v souvislosti s novým zkušebním předpisem pro skupinu vyučovací jazyk (němčina) + živý jazyk (čeština). Kombinace němčina a čeština byla častá. Ministerstvo hodlalo pověřit Spinu učebním úvazkem pro český jazyk, aby bylo postaráno o praktickou výuku kandidátů. Komise, v níž zasedali R. Trautmann, A. Sauer, E. Freymond, M. Winternitz a P. Lessiak, však navrhla, aby přednášky byly věnovány české literatuře. Zpráva v osobním spise F. Spiny.

^{65/} Jako první uvedl srovnání P. Diels v návrhu na zřízení slovanského semináře v r. 1911. Zdůrazňoval, že česká univerzita nemá jen seminář slovanský, ale také germanistický.

^{66/} O vzájemném působení české germanistiky a německé bohemistiky srov. R. Fischer, Tschechische Germanistik und deutsche Bohemistik — Wissenschaften des Zu-einanders, Wissenschaftliche Annalen 5, 1956, s. 269.

chische Literatur von der Zeit Karls IV. an. Souběžně četl vybrané staročeské texty (Übungen der ausgewählten alttschechischen Texte). Poté cyklus přednášek o dějinách české literatury nakrátko přerušil, aby se k němu vrátil v letním semestru 1915 přehlednou lekcí Übersicht über die Entwicklung der Literatur von Hus an bis zur tschechischen Wiedergeburt. Kurs dějin české literatury uzavíraly přednášky, které Spina věnoval literatuře období českého národního obrození. V letním semestru 1914 ohlásil čtení Die Gedichte der gefälschten tschechischen Handschriften a v zimním semestru přednášku Die Literatur in der Zeit der tschechischen Wiedergeburt.

Úvazky obou učitelů slovanské filologie na sklonku předválečného období přesvědčivě dokazují, jak se ve srovnání s r. 1902/03 zvětšily možnosti získat na německé univerzitě v Praze ucelené vzdělání v slavistice a zvláště v bohemistice. Bohemistické přednášky se staly jádrem programu, k němuž se nesoustřeďoval jen docent F. Spina, ale také profesori srovnávací jazykovědy. P. Diels a R. Trautmann se v době pražského působení na bohemistiku přímo specializovali.

Dosažené úrovni výuky v slovanské filologii neodpovídala na pražské německé univerzitě systematizace učitelských míst. Slovanská filologie se na ní přednášela v rámci srovnávací jazykovědy, přičemž ani tato stolice nebyla řádná, protože dlouho platilo, že po penzionování profesora A. Ludwiga byla katedra rozdělena na dva extraordinariáty. V rozpočtu ministerstva kultu a vyučování nebylo možné v době platnosti úsporných opatření dosáhnout změny jinak než postupně. Nejdříve byla na řadě stolice indologie, kterou obsadil M. Winternitz. Také tu se podařilo dosáhnout nápravy teprve v r. 1911. Lze ovšem uvažovat, proč byla tehdy dána v profesorském sboru přednost indologii a srovnávací jazykověda a slovanská filologie ustoupily. Odpověď je nasnadě. Představitel indologie mimořádný profesor M. Winternitz byl služebně starší než P. Diels, který v době realizace návrhu v Praze působil teprve dva roky. A tu jsme u důležitého poznatku. Rozhodnutí budovat slovanskou filologii na filozofické fakultě teprve dvacet let po zřízení samostatné německé univerzity v Praze přinášelo nepříznivé důsledky. Postavení mimořádného profesora lákalo sice do Prahy mladé učitele, a bylo zajisté štěstím, že sem přišli badatelé vynikající, avšak obtížné bylo je udržet.^{67/} Zvýšený zájem o slovanskou filologii na univerzitách v říši (na univerzitách v habsburské monarchii, s výjimkou univerzity v Budapešti, byl obor tradičně vyhrazen Slovanům) odvedl E. Berneker a P. Dielse, protože v Německu se jim jako slovanským filologům na-

^{67/} Na ministerstvu ve Vídni si toho byli vědomi a řešili otázku příplatky. Této možnosti využil E. Berneker.

skýtaly možnosti rychlejší akademické kariéry.^{68/} S ohledem na to je tím více vhodné ocenit oddanost, s níž se chápal svých úkolů F. Spina, třebaže právě jeho specializace byla vystavena silnému politickému tlaku, a vyslovit přesvědčení, že tomu tak bylo jednak proto, že z českých zemí pocházel a měl tu společenské a rodinné zázemí,^{69/} jednak z toho důvodu, že bohemistika v té době nebyla zastoupena na žádné německé a rakouské univerzitě profesurou, s výjimkou české univerzity v Praze. Perspektiva budovat bohemistiku jako obor, existovala vskutku asi toliko na univerzitě v Praze.

K tomu, že si mohl F. Spina takový cíl vytknout, přispívalo nepochybně i vědomí, že politicky motivovaná nepřízeň ze strany krajně nacionálních kruhů, již lze tušit v pozadí jednání o zavedení přednášek ze slovanské filologie a o zřízení lektorátu českého jazyka i v úvaze o potřebě katedry bohemistiky, není motivováno osobně.^{70/} Ve vztahu k představitelům slovanské filologie se v profesorském sboru uplatnilo jako rozhodující kolegiální, stavovské a věcné hledisko.

Nezbytným předpokladem dalšího rozvoje slavistiky na německé univerzitě v Praze bylo dosáhnout povýšení mimořádné stolice srovnávací jazykovědy na řádnou. V profesorském sboru podporoval takovou iniciativu zejména A. Sauer. Jako předseda komise, zvolené na zasedání 4. prosince 1913, uvedl mezi zásadními důvody, které vedly sbor k podání návrhu na jmenování R. Trautmanna řádným profesorem, skutečnost, že stolice srovnávací jazykovědy je zároveň katedrou slovanské filologie. V návrhu, který spolupodepsali M. Winternitz, R. Brotanek, A. Rzach a P. Lessiak,^{71/} vylíčil Sauer organizační vývoj katedry, která se v r. 1901 rozdělila na dva extraordinariáty, a argumentoval, že již v r. 1905 byl podán návrh na povýšení obou na řádné stolice. Podařilo se však dosáhnout povýšení jen u katedry, na níž působil M. Winternitz. Návrh na jmenování řádného profesora srovnávací jazykovědy nebyl podle formulace v návrhu komise po r. 1909 opakován jen proto, že po odchodu E. Bernekera nebyl na fakultě vhodný kandidát, protože došlo v krátké době dvakrát k novému obsazování stolice. Přitom není prý po-

^{68/} Byl to důsledek vystoupení K. Krumbáchera, který požadoval zřízení kateder pro slovanskou filologii na německých univerzitách. Krumbacherovy názory nalezly ohlas i mezi profesory německé univerzity v Praze.

^{69/} Spina tíhl k rodnému Moravskotřebovsku; delší čas působil jako středoškolský profesor v Moravské Třebové. Manželka Valerie (Vally) pocházela z rodného místa F. Spiny Trnávky. Její matka byla druhou ženou německého ministra krajana F. Peschky. Po smrti švagra Rudolfa Peschky, který padl na srbské frontě, řídil Spina jako poručník dětí velkostatek v Opatově, kde se často zdržoval. Srov. A. Rotter, 1. c., s. 15 a A. Knauer, 1. c., s. 52.

^{70/} Stanovisko, že je třeba mezi Němci rozšířit znalost českého jazyka, přijala postupem doby většina členů profesorského sboru. Viz např. vyznání A. Naegla, Bernard Bolzano über das Verhältnis der beiden Volksstämme in Böhmen, Deutsche Arbeit 8, 1908/09, s. 488.

^{71/} SÚA Praha, MKV/R 5-Prag, 1914/15 č. 47355 (karton č. 189).

chyb, že provedení návrhu je pro univerzitu o to důležitější, poněvadž se zároveň jedná o katedru slovanské filologie. Konkrétní návrh vycházel z přesvědčení, že v současnosti je vhodný kandidát po ruce. Byl jím R. Trautmann, který jako mimořádný profesor vyvinul za pět semestrů činnosti v Praze značnou aktivitu, jejíž vrchol komise shledávala v založení slovanského semináře. V semináři konal Trautmann staročeská a staroslovanská cvičení, jichž se účastnil značný počet posluchačů. Komise dále upozornila, že náročná organizační činnost nedovolila Trautmannovi rozvinout v Praze vlastní vědeckou práci. Návrh odkazuje na hodnocení starších studií, jež bylo vypracováno v návrhu na Trautmannovo jmenování v r. 1911. Přesto byla vyžádána nová dobrá zdání. Měla potvrdit, že platí naděje, které fakulta a ministerstvo s Trautmannovým působením spojovaly. Je zajímavé, že to byli výlučně slovanští filologové, kterým byla poskytnuta příležitost podpořit Trautmannovo jmenování za ordináře. V první řadě byl o posudek požádán vynikající lipský slavista A. Leskien. Zaměřil se na Trautmannovy starší práce o staré pruštině, jež vysoce oceňoval. Specifický úkol připadl E. Bernekerovi, který v dobrém zdání upozornil, jak důležité je, aby němečtí profesori v Praze věnovali pozornost bohemistice.^{72/} Konkrétně poukázal i nyní Berneker na záslužnost Trautmannovy edice staročeské Alexandreidy. Konstatoval, že rukopis, který má být v květnu sázen, dosvědčuje, že autor vyšel při přípravě vydání ze všech dochovaných rukopisů. V úvodu řeší Trautmann otázku pramenů díla a na závěr podal úplný slovník díla.^{73/}

Takto připravený návrh, otvírající na fakultě perspektivy zejména pro studium bohemistiky, a tedy nepřímou podporující i úsilí F. Spiny, byl na zasedání profesorského sboru 22. ledna 1914 schválen a obvyklou cestou postoupen ministerstvu.^{74/} S ohledem na válečný stav rakousko-uherské monarchie, který nedovoloval zvyšovat nevojenské státní výdaje, byl návrh na ministerstvu 6. listopadu 1914 uložen ad acta.^{75/}

Jakmile byl podán návrh na ordinariát, považoval R. Trautmann za vhodné přijít s dalším požadavkem. Požádal, aby byla zvolena komise,

^{72/} Tato orientace se později částečně prosadila i v německé historiografii, která začala věnovat větší pozornost českým pramenům a přistoupila i k jejich vydávání.

^{73/} Bernekerův posudek se dochoval jen v části, která byla převzata do návrhu komise na jmenování Trautmanna řádným profesorem. Posudek svědčí, že edice Alexandreidy byla v podstatě připravena na počátku r. 1914. Byla vydána v r. 1916 ve sbírce Sammlung slawischer Lehr- und Handbücher, již řídili A. Leskien a E. Berneker. Berneker v posudku ocenil také nově publikované Trautmannovy etymologické příspěvky.

^{74/} Viz Fünfundzwanzig Jahre Slawistik, s. 5.

^{75/} Spis cit. v pozn. 71. Trautmann na situaci reagoval žádostí ze 4. 10. 1914 o potvrzení v úřadě. Po zjištění, že zpráva o politickém a morálním profilu žadatele, kterou vypracovalo policejní ředitelství v Praze, neposkytuje důvod k odmítnutí, byl Trautmann v úřadě definitivně schválen. Spis v SÚA Praha, MKV/R 5-Prag, Philosophie Professoren, složka Trautmann.

kteřá by se poradila o možnosti navrhnout za mimořádného profesora F. Spinu. Příslušný návrh, pro nějž získal další členy profesorského sboru, mj. A. Sauera, vyhotovil Trautmann již 30. dubna 1914. Záhy poté, kdy profesorský sbor zvolil příslušnou komisi, v níž zasedali kromě R. Trautmanna M. Winternitz a O. Lessiak, vypracoval Trautmann dobré zdání o působení F. Spiny.^{76/}

V návrhu na jmenování F. Spiny vylíčil Trautmann jeho vědeckou činnost i působení jako středoškolského profesora, lektora českého jazyka a docenta pověřeného přednáškami. Upozornil zejména na vědecké práce, které Spina publikoval po habilitačním řízení. Nejvýše z nich cenil vydání staročeské legendy o sv. Kateřině (Die alttschechische Katharinen-Legende der Stockholm-Brünner Handschrift, Praha 1913) a obsáhlý úvod k edici. Zdůraznil rovněž, že rozvinul na univerzitě přednáškovou činnost, která soustřeďuje stále větší počet posluchačů.^{77/} V závěru návrhu Trautmann vytkl, že Spina dosud nekonal žádnou soustavnou přednášku o novočeské literatuře od konce 18. století, ačkoliv právě tato tematika by byla podle jeho názoru pro studující české filologie žádoucí. Do návrhu proto byl včleněn požadavek, aby při jmenování byla výslovně výtčena povinnost konat v každém druhém semestru nejméně dvouhodinové kolegium o dějinách novější české literatury.^{78/}

Pro pochopení úlohy, která byla spojována s nově navrženou profesurou, není rozhodující, že se v návrhu uplatnila také osobní a věcná stanoviska, vyplývající z toho, že také profesor R. Trautmann byl znalcem staročeského jazyka a zamýšlel o staré češtině přednášet, ale přesvědčení, že posluchači slovanské filologie jsou většinou kandidáty profesury češtiny na německých středních školách a že je třeba postarat se o jejich znalost nové české literatury. To bylo také stanovisko, které zaujala komise zvolená profesorským sborem k projednání Trautmannova návrhu na zasedání 7. května 1914. Usnesení komise, jejímž předsedou byl M. Winternitz a členy R. Trautmann a P. Lessiak, formulovalo ostřeji, než bylo obvyklé v minulosti, nedostatky, k nimž došlo na německé univerzitě při zajištění úvazků ze srovnávací jazykovědy a slovanské filologie. Poukazovalo se v něm i tentokrát na poměry na české univerzitě, kde indologie, srovnávací jazykověda, etnologie a slovanská filologie mají šest řádných profesur a jednu mimořádnou, zatímco na německé univerzitě je systemizována pro tyto obory jediná řádná stolice (indologie a etnologie) a jeden extraordinariát. To je méně než na

^{76/} Návrh z 30. 4. 1914 v AUK Praha, osobní spis F. Spiny.

^{77/} V zimním semestru 1909/10 zapisovalo Spinovu lekci o českém slovese 35 studentů, v zimním semestru 1913/14 navštěvovalo čtení o dějinách české literatury 42 posluchačů. To byl počet, který se vyrovnal návštěvnosti přednášek profesorů Bernekera a Dielse.

^{78/} Návrh opakovala 20. 5. 1917 komise, jejímž členy byli A. Sauer, M. Winternitz a P. Lessiak. Viz osobní spis F. Spiny.

univerzitě ve Štýrském Hradci, kde je řádná profesura pro srovnávací jazykovědu a řádná a mimořádná stolice pro slovanskou filologii. Za takové situace by bylo neodpuštělné, kdyby nebylo využito příležitosti, že na pražské univerzitě je vhodný kandidát v osobě docenta Spiny. Komise také proto navrhla, aby byla na německé univerzitě v Praze zřízena mimořádná stolice českého jazyka a literatury.^{79/}

Zřízením semináře pro slovanskou filologii a návrhy na jmenování R. Trautmanna řádným profesorem srovnávací jazykovědy a slovanské filologie a F. Spiny mimořádným profesorem českého jazyka a literatury vyvrcholily v období před 1. světovou válkou snahy o upevnění oboru slovanské filologie na pražské německé univerzitě. Neuskutečnilo-li se zřízení ordinariátu a extraordinariátu, je třeba hledat vysvětlení nikoli v tom, že by se změnily názory členů profesorského sboru nebo dokonce představitelů oboru na význam slavistických studií, nýbrž v mimořádné situaci, která nastala po vypuknutí války. Pro takový fakt svědčí osudy návrhu na ministerstvu i fakt, že po r. 1918 se R. Trautmann jako představitel oboru a profesorský sbor k návrhům z r. 1914 vrátili a v jejich urychleném schválení a uskutečnění hledali řešení situace, před níž se ocitla slovanská filologie na německé univerzitě v samostatném československém státě.^{80/}

Vedlo by ovšem k zkreslení historických skutečností, kdybychom si neuvědomili, že úsilí o prosazení bohemistiky a koneckonců i slovanské filologie mělo do r. 1918 svoje hranice, dané jednak momenty národnostními, jež se v emocionálně vypjatých situacích stávaly důležitým faktorem v politice německých buržoazních stran a nepříznivě ovlivňovaly život na německé univerzitě, jednak omezeními, které rozvoji slovanských studií kladly v cestu materiální podmínky určované rakouským státním aparátem. Překážky tohoto druhu odstranil teprve československý stát, který se zasazoval o rozšíření slavistické základny na německé univerzitě v Praze.

^{79/} V r. 1911 uvedla komise, jež měla vypracovat stanovisko k požadavku ministerstva, aby byl Spina pověřen honorovaným učením úvazkem, že přednáška by měla být nejméně dvouhodinová. Dobré zdání v osobním spise F. Spiny.

^{80/} R. Trautmann a F. Spina se v názorech na organizační zajištění slavistických studií a zvláště také bohemistiky vzácně shodovali. Působil tu jednak vliv autority Bernekerovy, s níž Trautmann i Spina udržovali přátelské styky, jednak rozdělení úkolů. Trautmann se věnoval české lingvistice, kdežto Spina tihl více k dějinám české literatury.

**Die Slawistik an der Deutschen Universität in Prag
und ihr Charakter**

4. Die Entfaltung der slawischen Philologie und Bohemistik in den Jahren 1909—1914 und die Gründung eines Seminares für slawische Philologie

ZUSAMMENFASSUNG

Die slawische Philologie entfaltete sich an der ehemaligen Deutschen Karl-Ferdinands-Universität als ein Bestandteil des nominalen Faches vergleichende Sprachwissenschaft. Bei der Besetzung des Lehrstuhles galt als entscheidende Anforderung an den Kandidaten, daß er fähig war Vorlesungen aus der slawischen Philologie abzuhalten. Der erste Professor des Faches Erich Berneker führte im Berufungsvorschlag seines Nachfolgers im Jahre 1909 ausdrücklich an, daß er bei der Beurteilung der Kandidaten dem Teil ihrer wissenschaftlichen Arbeit einen Vorrang gibt, welcher der slawischen Philologie gewidmet ist.

Die kurze Wirkungszeit von Paul Diels in Prag wurde unter anderem auch durch eine tatkräftige Organisationstätigkeit erfüllt. Die Perspektive der slawischen Philologie drückte Diels in seinem Vorschlag zur Bildung eines slawistischen Seminares im Jahre 1911 aus. Auch Diels betonte im Berufungsvorschlag für seinen Nachfolger, daß er dem Kandidaten den Vorrang gab, der als Spezialisierung der vergleichenden Sprachwissenschaft, die slawische Philologie betreibt. Nach Diels Abgang aus Prag, wurde Reinhold Trautmann Lehrstuhlinhaber, der auch als erster Seminarübungen einführt und in diesen besonders bohemistische Themen untersuchte. Er entfaltete so die Spezialisierung, der sich bisher Franz Spina gewidmet hatte. Die bohemistische Thematik war für Kandidaten der Professur der tschechischen Sprache an den Mittelschulen bestimmt. Die Bohemistik wurde so durch die Tätigkeit von Dozent Spina und Professor Trautmann zum Kern des Studienprogrammes der slawischen Philologie.

Die nur wenigen Stunden, die von den Lehrern dem Stoff gewidmet werden konnten, wurden zu einem Hemmnis der Erweiterung des Unterrichts der Bohemistik. Die Situation sollte durch die Bildung einer a.o. Professur gelöst werden, es kam aber nur zur Beauftragung F. Spinass mit einer Vorlesung über tschechische Literaturgeschichte. Die Bindung des Studiums der slawischen Philologie an die Bedürfnisse der Erziehung von Lehrern der tschechischen Sprache an den deutschen Mittelschulen, führte in seinen Konsequenzen zu einer Abschwächung der ursprünglichen Konzeption, die sich auf eine Verbindung der slawischen Philologie mit der Indoeuropäistik orientierte. Die Konzentration auf die nationale Philologie, für welche in Prag die Bohemistik ausschlaggebend war, brachte die Darlegungen der slawischen Philologie den Darlegungen an anderen österreichischen Universitäten näher. Diese Konzeption wurde besonders von F. Spina zum Ausdruck gebracht. Sie trat an den Universitäten und in den wissenschaftlichen Publikationen zum Vorschein. Die Bemühungen um eine Erweiterung der slawischen Philologie wurden erst im selbständigen tschechoslowakischen Staat erfolgreich, als an der Deutschen Universität in Prag ein Lehrstuhl der slawischen Philologie gebildet wurde.

**ČESKOSLOVENSKÝ AKADEMICKÝ SPOLEK PRÁVNÍK
(K DĚJINĀM BRNĚNSKĚ UNIVERZITY)**

RENATA VESELÁ

Vznik Československé republiky v roce 1918 jako výsledek národně osvobozenického úsilí českého a slovenského národa měl pochopitelně vliv i na změnu struktury vysokého školství.^{1/} Nový stát potřeboval své instituce posílit mladou inteligencí, proto byly uvolněny i určité prostředky na výstavbu nových vysokých škol. Od počátku bylo však zřejmé, že celý školský systém předmnichovské republiky bude zcela přizpůsoben třídním zájmům buržoazie. Navenek byly sice neustále zdůrazňovány principy „akademické svobody“, „autonomie“ vysokých škol, svobody bádání, ve skutečnosti však například finanční náklady spojené s návštěvou vysoké školy fakticky ovlivňovaly a regulovaly sociální složení studentstva. Také úzké spojení vysokých škol s institucemi finančního, průmyslového a agrárního kapitálu ovlivňovalo situaci v akademických sborech.^{2/}

Výjimkou z této obecné charakteristiky nebylo ani zakončení padesátiletého zápasu o obnovu univerzity na Moravě.^{3/} Na prahu nové republiky byla zákonem č. 50 z 28. ledna 1919 zřízena Masarykova univerzita s lékařskou, právnickou, přírodovědeckou a filozofickou fakultou.^{4/} Univerzita se však již od svého vzniku musela potýkat s nemalými obtížemi. Nedostatek místností nebyl jedinou překážkou nerušené činnosti. Akademičtí funkcionáři i studenti museli často protestovat proti úsporným opatřením ministerstva školství, které nepřidělovalo do-

^{1/} K situaci na vysokých školách po vzniku ČSR blíže viz: Vysoké, střední a odborné školy v republice československé ve šk. roce 1921-22, Československá statistika sv. 17, řada II, (školství, sešit 4). Praha 1924, str. 37.

^{2/} Tesár, I.: KSČ a studentstvo v předmnichovské republice. Praha 1980, str. 13, 15.

^{3/} O boji za zřízení druhé české univerzity v Brně viz: Mandlerová, J.: K boji za zřízení druhé české univerzity v Brně 1882—1918. Historia Universitatis Carolinae Pragensis 10/1, 1969, str. 95—116.

^{4/} Dějiny univerzity v Brně. Brno 1969, str. 113.

statečné dotace, liknavě provádělo jmenování nových profesorů a někdy usilovalo i o restrinkci učitelských míst.^{5/}

Sociální složení vysokoškolského studentstva nelze v prvních letech existence Masarykovy univerzity přesně zjistit. Údaje tohoto druhu, vztahující se ke studijnímu roku 1921/22, obsahují dvě dobová sociologická šetření.^{6/} Z nich jednoznačně vyplývá, že se vládnoucím třídám a vrstvám dařilo formovat „novou“ inteligenci ze svých řad, zatímco z rodin dělnických pocházelo nepoměrně nižší procento vysokoškolských studentů. Například na českých vysokých školách v Brně ve studijním roce 1921/22 bylo z rodin samostatných podnikatelů, živnostníků, obchodníků, rolníků a jiných soukromníků 47,2 % studentů, z rodin úřednických 33,5 % a z rodin dělnických pouze 13,8 % z celkového počtu studentů.^{7/} Navíc i studenti, pocházející z tzv. středních, avšak válkou zbídačelých vrstev, se nacházeli v těžkých sociálních poměrech. V již zmíněném sociálním průzkumu si 35 % studentů stěžovalo na nevyhovující bytové poměry, 27 % na nedostatečné ošacení a stejné procento si muselo vypomáhat vedlejší pracovní činností.^{8/}

Třídní rozvrstvení a sociální poměry byly rozhodujícími faktory, které určovaly charakter a organizační formy života vysokoškoláků. V květnu 1920 vznikl Ústřední svaz československého studentstva (ÚSČS), v němž byly zastoupeny Svaz československého studentstva v Praze (SČS), Svaz československého studentstva v Brně, Organizácia Mladého Slovenska, později Zváz slovenského študentstva (ZŠS), jakožto tzv. zemské svazy. V ÚSČS se dále sdružovaly studentské fakultní a krajské spolky. Vedení převážně většiny studentských organizací se ve své činnosti sice brzy po vzniku republiky začalo orientovat na oblast sociální péče o členy, avšak k výrazným změnám v sociálním postavení studentů nedošlo.

V tomto ovzduší zahájily na podzim roku 1919 svou pedagogickou činnost první dvě fakulty Masarykovy univerzity — fakulta lékařská a právnická. Ještě předtím, 15. března 1919 Moravské místodržitelství povolilo na základě zákona č. 66 z roku 1869 a nařízení veškerého ministerstva ze dne 25. července 1914 zřízení nepolitického spolku s názvem Český akademický spolek v Brně (ČAS) se sídlem v Brně.^{9/} Tím byl dán základ ve své době největšímu fakultnímu spolku, který byl spjat s brněnskou právnickou fakultou a právnickou veřejností a který s jistým přerušením činnosti za okupace existoval 31 let.

Za toto relativně dlouhé období se stanovy spolku měnily několikrát.

^{5/} Tamtéž, str. 115.

^{6/} Blíže viz Tesár, I.: citovaná práce, str. 19.

^{7/} Tamtéž, str. 18.

^{8/} Tamtéž, str. 18.

^{9/} Státní oblastní archiv Brno (dále jen SOAB), Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

Až na malé výjimky však zásadní ustanovení neprošla podstatnými změnami. Jak dokumentují archivní materiály,^{10/} byly změny ve stanovách spolku prováděny až na základě potřeby vyvolané vlastní činností spolku (například narůstající členská základna vyvolala potřebu zaměstnat v roce 1929 placeného tajemníka), případně vnějších společenskopolitických podmínek, jež měly na činnost spolku vliv (kupříkladu obecná tendence k demokratizaci života, o níž usilovaly pokrokové síly ve druhé polovině 30. let, se projevila požadavkem zavést volby podle systému poměrného zastoupení). Původní stanovy vycházejí z ustanovení zákona o právu spolčovacím z roku 1867 č. 134 ř. z.^{11/}

Stanovy Českého akademického spolku (ČAS) datované 21. únorem 1919^{12/} jej definují jako spolek nepolitický. Přestože tuto skutečnost potvrzovala i další vydání stanov — např. dochované stanovy z roku 1924,^{13/} právě politika hrála jednu z významných rolí v dějinách spolku.

Účel spolku vymezují stanovy jako podporu zájmů vysokoškolského studentstva, pěstování společenského života, podporu vědy, umění, rozšiřování všeobecného vzdělání členstva vlastními podniky spolku. Paragraf 6 těchto stanov pak naznačuje prostředky k dosažení tohoto účelu, tj. vzájemné styky vysokoškolského studentstva, vycházky, ušlechtilé zábavy, přednášky, čtení, vědecké rozpravy, kursy, sekce, vydávání odborných knih, překladů, tiskopisů a litografií, přispívání k vydávání takových publikací, koncerty, výstavy, divadelní představení, čítárna, knihovna a studovna i informace kolegů, zejména nově nastupujících na vysokou školu. Účel spolku i prostředky k jeho dosažení byly formulovány pravděpodobně s představou, že ČAS se stane organizací, která bude hájit zájmy brněnské akademické obce jako celku. Záhy však došlo k zásadní změně, z ČAS se v prosinci 1919 konstitoval Český akademický spolek Právník — tedy fakultní spolek posluchačů práv. Účel spolku byl v nových stanovách zúžen na podporu snahy členů po vzdělání v oboru věd právních. V návaznosti na tuto změnu byl rozdílně vymezen také okruh možných členů spolku. Zatímco členem ČAS se mohl stát prakticky každý posluchač univerzity, vysoké školy zvěrolékařské, umělecké a zemědělské akademie, vysoké školy obchodní, případně ostatních vysokých škol, které by v budoucnosti ještě vznikaly, činným členem Právníka mohl být pouze právník po čas svých studií, resp. ab-

^{10/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50, Archiv Univerzity Karlovy (dále jen AUK), Věstudentský archiv 1848—1953, karton A 210, stanovy z roku 1924.

^{11/} Blíže viz Dusil, V. — Kliment, J.: Spolky, shromáždění a politické strany podle práva československého, Praha 1936.

^{12/} Stanovy se měnily celkem 12krát, k podstatným změnám však docházelo výjimečně.

^{13/} AUK, Věstudentský archiv 1848—1953, karton A 210, stanovy z roku 1924.

solvent práv. Pro absolventy platilo od počátku, že po pěti letech od dokončení studia ztrácel člen spolku pasivní volební právo. Tím byla důsledně zachována zásada, že spolek byl především spolkem fakultním.

Členové spolku měli mj. právo užívat všech spolkových učebních prostředků (knihovna a studovna), rokovat, hlasovat, ve spolkových schůzích a valných hromadách podávat návrhy, volit a být voleni, žádat svolání valné hromady, žádat o podporu a nosit spolkový odznak. K povinnostem členů patřilo dodržovat stanovy, usnesení schůzí a valných hromad, jichž se měli povinnost účastnit, řádně vykonávat funkci, kterou v rámci spolku převzali, zachovávat kolegiálnitu a přispívat podle svých sil k činnosti sdružení.

Hlavními orgány spolku byly valné hromady, a to řádné a mimořádné, členské schůze, správní výbor, revizoři a smírčí (rozhodčí) soud.

Řádná valná hromada byla svolávána na konci každého správního roku, tj. v říjnu nebo listopadu, správním výborem. Mimořádná valná hromada mohla být svolána kdykoliv správním výborem nebo na žádost jedné pětiny členů, ve zvláštních případech ji mohl svolat předseda spolku na návrh revizorů. Valná hromada se mohla platně usnášet za přítomnosti jedné pětiny činných členů. Nesešla-li se jedna pětina členů v určený den a hodinu, mohla se valná hromada konat o hodinu, resp. o půl hodiny později s tím, že program valné hromady mohl být zachován. K platnému usnesení však bylo třeba 3/4 kladných hlasů a o změně stanov tato později konaná valná hromada nemohla platně hlasovat vůbec. Jinak se valná hromada usnášela prostou většinou hlasů, při stejném počtu hlasů rozhodoval hlas předsedy spolku. Ke změně stanov se vyžadovala kvalifikovaná, dvoutřetinová většina hlasů. Jak se později ukázalo, právě toto ustanovení se stalo v polovině 30. let brzdou snahy pokrokové části spolku po demokratizaci této studentské organizace.

Členské schůze jako nejčastější forma činnosti spolku se konaly jednou měsíčně. Podle potřeby se mohly konat i častěji.

Stálým orgánem spolku byl správní výbor, který se skládal z předsedy (starosty), místopředsedy, jednatele, knihovníka, archiváře, pokladníka, zapisovatele a odborových referentů. Kromě toho byly při volbách správního výboru voleni náhradníci, jimiž mohl být správní výbor v průběhu roku doplňován. Počet členů správního výboru byl pohyblivý, obvykle 10—16 včetně náhradníků. Předseda a odboroví referenti byli voleni zpravidla na jeden správní rok, ostatní členové výboru na dva roky s tím, že čtyři z nich každým rokem odstoupili, čímž docházelo k pravidelné obměně funkcionářů spolku. Volby předsedů správního výboru se původně konaly na základě většinového principu, a to volebními lístky, případně podle souhlasného přání všech přítomných aklamací. O zrušení většinového principu se již od počátku 30. let sváděly ostré boje, systém poměrného zastoupení byl však stanovami formálně zakot-

ven až v březnu 1938.^{14/} Správní výbor se scházel jednou za 14 dní. Usnášel se prostou většinou hlasů za přítomnosti 2/3 členů.

Zájmová oblast činnosti spolku byla prováděna v rámci odborů, nazývaných též sekce nebo komise. Postupem času měl Právník sekci vzdělávací, uměleckou, zábavní, litografickou, sociální, tiskovou a jiné. Již tyto údaje mnohé vypovídají o rozsahu činnosti spolku. Předseda odboru byl v jeho rámci předsedou tzv. užšího výboru — tedy stálého orgánu odboru a zároveň byl členem správního výboru spolku.

Nemalou roli hráli revizoři. Původně byli dva, v roce 1935 byl již volen celý revizní sbor, který tvořili předseda, místopředseda, tři členové a čtyři náhradníci. Jejich úkolem bylo nejméně dvakrát ročně provést revizi spolkového hospodaření a na valné hromadě o výsledku přednést zprávu.

Jakékoliv spory uvnitř spolku měl rozhodovat rozhodčí (smírčí) soud.

Právník měl být zrušen, jestliže by se pro jeho zrušení vyslovily tři čtvrtiny členů spolku. Majetek by v takovém případě připadl Kaunickému koleji, po zřízení studentského podpůrného spolku Bráf v roce 1921 jemu, s podmínkou, že v případě znovuzřízení Právníka mu bude majetek vrácen.

Kromě stanov řídila se činnost spolku ještě také jednacím řádem správního výboru, statutem rozhodčího soudu a stanovami jednotlivých odborů.^{15/}

Činnost spolku je možno rozdělit do několika etap. Pro každou z nich je charakteristický převládající směr úsilí funkcionářů i řadových členů spolku, který byl dán především celkovými poměry doby. První období — prakticky celá dvacátá léta — je ve studentském hnutí označováno za roky „stavovského“ hájení zájmů. Kromě jistého sociálního programu, který však zatím v tomto období nebyl vzhledem k hospodářské i politické situaci v ČSR i vzhledem k sociálnímu rozvrstvení většiny studentů práv na Masarykově univerzitě rozhodujícím prvkem, byla náplň činnosti Právníka převážně odborová. Cílům posluchačů práv — rychle dostudovat a zaujmout co nejvýhodnější postavení ve veřejném životě nebo soukromém podnikání — odpovídala i činnost jejich fakultního spolku. Ten byl především platformou pro studijní, etické a kulturní využití studentů. V oblasti studijní byla zaměřena pozornost na pomoc při vydávání knih a skript a jejich půjčování ve vlastní knihovně spolku. V kulturní oblasti byly organizovány různé besedy, výlety, dámský odbor spolku pořádal taneční dýchánky a podobně. Již v červnu 1921 byl na valné hromadě^{16/} schválen návrh na přijetí časopisu Všeherd za společný tiskový orgán Právníka a pražského fakultního spolku právníků

^{14/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

^{15/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

^{16/} K prvnímu číslu, Všeherd 3, 1922, str. 12.

Všehrd, který jej vydával od roku 1919. Na jeho stránkách byly publikovány nejen odborné statě, ale také zprávy a glosy z oblasti práva a právnického studia a života u nás i v cizině. A byl to také tento časopis, který opakovaně ventiloval jeden z nejdiskutovanějších problémů tehdejší brněnské právnické fakulty — otázku výstavby její budovy. Ve Všehrdu se psalo o průtazích před zahájením výstavby právnické fakulty,^{17/} ale také o položení základního kamene k její budově. Realisticky si tehdy autor článku povzděchl: „Slavnostní tento okamžik přichází sice pozdě, uvážíme-li, že zákon o zřízení druhé české univerzity ustanovoval: „Konečné umístění a výprava nové budovy staniž se nejdéle do roku 1930.“ Víme však, že některé normy jsou tzv. *leges imperfectae*“.^{18/} Jak se později ukázalo, v roce 1930 neměla univerzita ani jedinou budovu, budova právnické fakulty byla dokončena v roce 1934, avšak ani potom nesloužila výhradně potřebám právnické fakulty. Byl v ní umístěn i rektorát, kvestura, místnosti zkušebních komisí pro středoškolské profesory, lektorát tělesné výchovy, lektorát šermířství — na jehož úkor musel být umístěn kriminalistický ústav na původní chodbě. Kromě toho celé třetí patro bylo věnováno odboru architektury české techniky.^{19/}

Nehledě na tento největší problém prvního období činnosti Právníka, dařilo se podle výroční zprávy o činnosti Čs. A. S. Právník z roku 1929 dobře organizovat společenský život, spolek získával nejen renomé, ale také širokou členskou základnu. Z přehledu počtu členů vyplývá, že stav členů trvale rostl. Za prvních deset let činnosti spolku vzrostl počet členů ze 181 ve správním roce 1919/20 na 786 v roce 1928/29, což bylo ovšem podmíněno i rostoucím počtem posluchačů fakulty. I toto byl jeden z momentů, proč stále narůstající spolková agenda přiměla členy spolku, aby 1. listopadu 1929 zaměstnali placeného tajemníka.^{20/} Výroční zpráva, vydaná k desetiletí trvání v roce 1929, jako by uzavřela poklidné období života Právníka.

Po období dočasné částečné stabilizace kapitalismu nastalo i mezi studenty vystřízlivění. Hospodářská krize totiž v první řadě postihla dělnictvo a mládež. Zatímco na sklonku dvacátých let se projevoval určitý nadbytek vysokoškoláků jen v některých oborech, v době krize se počet absolventů vysokých škol, kteří neměli uplatnění v praxi, neustále zvyšoval. A ani v období pozvolného ožívání výroby v letech 1935-38 nezaměstnanost inteligence neklesala a stala se prakticky trvalým jevem. Tato tíživá hospodářská situace se projevila také u studentů a absolventů práv. Do popředí se tedy dostaly zejména otázky sociální. Jisté zku-

^{17/} Bude se stavět, Všehrd 8, 1927, str. 280.

^{18/} Základní kámen nové budovy právnické fakulty Masarykovy university, Všehrd 9, 1928, str. 284.

^{19/} Výročí, Všehrd 15, 1934, str. 142.

^{20/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

šenosti s materiální podporou členů měl spolek již z předchozích let. Spolek využíval například podpor z brněnského podpůrného spolku Bráf, založeného již v lednu 1921.^{21/} Dalším podpůrným počinem bylo založení Masarykova stipendia na mimořádné valné hromadě spolku dne 5. března 1930. I ostatní akce spolku, jejichž účelem bylo zmírňovat nepříznivou sociální situaci studentů, jako kupříkladu zlevňovací akce pro členy spolku u různých brněnských obchodních firem, zálohy na nákup studijní literatury a podobně, nepřekročily rámec jednorázových výpomocí. Navíc přes veškerou reklamu, kterou jim spolek dělal, pokryly jen nepatrné procento skutečně sociálně slabých studentů.

Stále se zhoršující sociální poměry studentů a neschopnost dosavadního vedení spolku provést radikálnější opatření k odstranění tohoto stavu aktivizovaly ve spolku pokrokově orientované studenty. Jedním z prvních pokusů, jak prosadit do vedení spolku demokratické síly, byly volby na řádné valné hromadě, konané dne 11. a 12. listopadu 1930. Opozice proti oficiálnímu správnímu výboru spolku, vedená sekcí spolku Levá fronta, vydala k valné hromadě leták „Kolegové a kolegyně právníci“, v němž se poukazovalo na to, že hospodářské postavení nemajetného studentstva v ČSR se neustále zhoršuje. Objevily se snahy o přímé zavedení numeru clausu na úkor sociálně nejslabších. Dále leták konstatoval, že velká část studentů trpí podvýživou a že sociální podpora nemajetných studentů je naprosto nedostatečná. Obsahoval kritiku návrhu nového koncipientního řádu, který chtěl zavést sedmiletou koncipientní dobu, z čehož jeden rok by koncipient bezplatně pracoval u soudu. Opozice postavila požadavek úplného odstranění školného a zkušebních tax pro nemajetné studentstvo, zvýšení podpor nemajetnému studentstvu z veřejných prostředků, zrušení povinnosti přispívat při zápisu na instituce dotované z veřejných prostředků a urychlení dostavby a vybavení nové budovy právnické fakulty. Navíc prosazovala postavení samostatné kandidátky nemajetných. Kandidátka sociální komise pod heslem „Nemajetné studentstvo“ však ze 400 zúčastněných získala jenom asi 40 přívrženců, takže správní výbor byl zvolen postaru.^{22/} Nicméně tento pokus byl již důkazem toho, že neutěšené poměry za krize, hrozba nezaměstnanosti a mlhavé výhledy na uplatnění v právnické praxi začaly podstatně ovlivňovat politické postoje velké části studentstva. Nejenže se zvýšila jejich politická aktivita, ale radikalizoval se jejich vztah k buržoazní demokracii a do politického života byly vtaženy i ty vrstvy studentů, které pocházely z maloburžoazního prostředí. Radikalizace mladé inteligence měla však ve srovnání s dělnickou mládeží poněkud odlišný charakter. Stále zřetelněji se vyhraňovaly dva póly studentského

^{21/} Blíže viz Bráf — studentský podpůrný fond právnické fakulty MU, Všehrd 3, 1922, str. 106—109.

^{22/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

hnutí. Jedna část studentů hledala a nacházela cestu k revolučnímu hnutí a jeho ideologii, druhá naopak byla stále více ovlivněna pravice-
vými a fašistickými silami.^{23/}

Nejinak tomu bylo v řadách Právníka. Prakticky po celá třicátá léta probíhal v Právníku boj o jeho politickou orientaci. Střetávaly se dvě názorově odlišné skupiny, studenti zaměřeni pravice^{24/} a demokratický blok, vedený komunisty a sociálními demokraty. K vítězství ve volbách do správního výboru té či oné skupině obvykle napomáhali agrárníci a lidovci, kteří by jinak sami byli ve spolku nerozhodnou menšinou.

Vliv Československé národní demokracie, později Národního sjednocení mezi studenty právnické fakulty nebyl nijak překvapující vzhledem k celkově pravice orientaci profesorského sboru.^{25/} Převaha pravice ve spolku trvala podle dochovaných archívních materiálů přibližně dva a půl roku — od roku 1933 do poloviny roku 1935.^{26/} Avšak již za tohoto vedení na listopadové valné hromadě v roce 1934 byl poměr mezi pravice a levici téměř vyrovnán. Policejní zpráva z 10. listopadu 1934 doslova uvádí: „Poněvadž se očekávalo, že tato valná hromada bude dosti rušnou, ježto ve spolku jest stále dosud nevyřešen spor levice s pravice a poměr sil jest téměř stejný, svolavatelé učinili zvláštní opatření při vstupu do schůze. Každý legitimovati se musil členskou legitimací spolku a legitimací akademickou. K volbám oprávněni byli pouze ti členové, kteří ve členské legitimaci měli potvrzeno, že zaplatili příspěvek na správní rok 1934 a 1935. Vedení spolku jest dosud v rukách členů pravice“.^{27/} Na valné hromadě vystoupil vedoucí skupiny levých komunistů Václav Vlk. Ten také kandidoval na místo starosty spolku. Vedoucím oficiální kandidátky pravice byl Lumír Krampl. Hlasování probíhalo velmi bouřlivě, nakonec dopadlo ve prospěch levice v nejtěsnějším poměru 156:155 hlasů. Pravice se s porážkou nechtěla smířit a dožadovala se provedení nových voleb, údajně pro možnost omylu při sčítání hlasů. Nakonec si pravice vynutila konání nové valné hromady s volbou správního výboru, na níž ještě tentokrát zvítězila. Starostou byl zvolen republikán Lumír Krampl,^{28/} ale boj o pozici ve vedení spolku odrazil i nové tendence ve studentském hnutí — a to nejen na právnické fakultě.

Stále naléhavěji totiž vystupoval požadavek demokratizace studentských organizací, které v mnoha případech ovládal pravice výbor, zvolený třeba jen těsnou většinou hlasů. Většinový systém voleb do ří-

^{23/} Tesár, I.: citovaná práce, str. 110—111.

^{24/} Do roku 1934 zejména přívrženci národní demokracie, od 27. října 1934 národního sjednocení. Blíže viz: Fic, V.: Národní sjednocení v politickém systému Československa, 1930—1938. Praha 1983, str. 51.

^{25/} Mates, P. — Schelle, K.: Boj vysokoškolského studentstva v Brně proti reakci a fašismu v letech 1935—1938, Časopis Matice moravské 101, 1982, str. 252.

^{26/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

^{27/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

^{28/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

dících orgánů spolku pak prakticky znemožnil, aby se do činnosti spolku mohli výrazně zapojit studenti smýšlející demokraticky. Potřeba změny většinového systému voleb, fixovaného dosavadními stanovami spolku, se projevila i v Právníku. Také aklamace, která byla podle stanov možná na základě souhlasu hlasujících, mohla být kdykoliv zneužita k různým machinacím a protestům, jak tomu bylo v uvedeném případě.

Na 4. června 1935 byla do budovy brněnského Typosu na žádost revizorů svolána mimořádná valná hromada z důvodu narůstajících nedostatků ve finančním hospodaření spolku. Oba revizoři, JUC. Kamenář i JUDr. Vlk, podrobili činnost dosavadního správního výboru kritice a ukázali přítomným členům, jak špatně hospodařili funkcionáři se spolkovým jménem.^{29/} Stávající správní výbor byl nucen pod tíhou argumentů odstoupit. Po vzrušené diskusi byl pro volby do nového správního výboru dohodou zaveden princip poměrného zastoupení. Byly vytvořeny tři kandidátky. První z nich, kandidátka pokrokového studentstva získala celkem 100 hlasů, což znamenalo sedm mandátů ve správním výboru (z toho tři pro studenty-komunisty), pravice souručenství obdrželo 53 hlasy a 4 mandáty a pro kandidátku odborové práce a pořádku ve spolku hlasovalo 20 členů, takže byla zastoupena 1 mandátem. Tím se do vedení Právníka dostal v polovině roku 1935 demokratický blok, starostou se stal JUDr. Josef Doškař. Zde se také shodují zprávy policejního ředitelství v Brně a vlastní záznamy spolku o trvání nadvlády pravice. V úvodu výroční zprávy spolku za období 1934/35 je otištěno In memoriam dr. Josefa Doškaře, kde se mj. praví:

„V našem spolku byl činný v období 1932-33 a odešel až tehdy, když se vedení spolku vyhranilo v určitém ideovém směru, s kterým nemohl a také nesouhlasil. Zadostiučinění se mu dostalo, když byl na mimořádné valné hromadě v červnu 1935 zvolen velkou většinou starostou spolku. Byla to doba pro spolek nejtěžší. Kol. dr. Doškař, ač zaměstnán, věnoval se záchranné práci celou svou energií a zhostil se svého úkolu, ač spolupracoval většinou se začátečníky.“ Zmíněný „určitý ideový směr“, s nímž nesouhlasil, směřoval do prava, a to již od uvedeného r. 1933.^{30/}

Defraudční aféra v Právníku, která vyšla najevo a v konečných důsledcích ukázala, jak pracovalo pravice vedení spolku, byla ještě dlouho potom zdrojem senzačních zpráv v tisku. Podrobně ji rozebírala např. Brněnská Svoboda: „Mimořádná valná schůze, která se konala 4. června, ukončila turecké hospodářství bývalého národně-sjednoceného vedení spolku Právník v Brně. Nový výbor, sestavený podle poměrného zastoupení, provedl konečně důkladnou revizi spolkového hospodářství. Všechny doklady byly v takovém nepořádku, že se z nich bezpečně dalo zjistit

^{29/} Valná schůze Právníka v Brně, Lidové noviny, 5. 6. 1935.

^{30/} AUK, Všešestudentský archiv 1848—1953, karton A 210, výroční zpráva Čs. A. S. Právník 1935/36.

pouze jedině: že spolek za dva a půl roku národně-sjednoceného vedení ztratil 193 000 Kč., což se nedá vysvětlit jinak, než obyčejnými defraudacemi. Svědčí o nich i to, že mezi doklady je i několik stvrzenek i na větší částky, datované 29. února 1934, kterýžto den vůbec neexistoval, žalostný stav pokladní knihy a výkazu o prodeji knih a pak zřejmě zfalšované bilance, které mohli podepisovat jen revizoři, kteří je ani neviděli nebo vůbec o bilancování nemají ani potuchy.^{31/}

Odstranění stávajícího vedení a zavedení pořádku do finančního hospodaření spolku nebylo jediným výsledkem mimořádné valné hromady z června 1935. V největším brněnském fakultním spolku byla totiž definitivně prokázána potřeba změny většinového systému voleb ještě dříve, než byla projednávána na úrovni SČS v Brně a ÚSČS v Praze. Volba správního výboru systémem poměrného zastoupení byla sice prakticky provedena, o její zakotvení do stanov se však vedl ještě dlouhý boj.

Spory v Právniku o zavedení poměrného zastoupení pro volby do správního výboru nebyly specifickým tohoto fakultního spolku. Většinový volební systém, dosud převládající také v ostatních studentských spolicích i jejich ústředních orgánech, se stal neúnosným. Demokratizační tendence se začaly prosazovat i na úrovni SČS v Brně a ÚSČS. Tyto snahy vyvrcholily na valném shromáždění Ústředního svazu československého studentstva, konaném 22. a 23. března 1936 v Brně. Dosavadní národně sjednocený výbor ÚSČS byl zvolen asi 400 hlasy proti 60. Nepoměr mezi počtem hlasů na valném shromáždění a počtem příslušníků demokratického bloku, který již v roce 1935 převyšoval 40 procent, se vysvětloval právě anomáliemi volebního řádu. Velká většina fakultních i krajinských spolků se volila na valných schůzích absolutní většinou, což mělo za následek, že těsně zvítězivší výbor disponoval i hlasy opozice. Tak se také stalo, že národně sjednocené vedení mělo většinu na valném shromáždění, ve studentském hnutí však již bylo menšinou. Národně sjednocené vedení ÚSČS mělo však již před březnovým valným shromážděním velmi špatnou pozici i uvnitř pravice. Lidovci a agrární pravice, kteří doposud národnímu sjednocení pomáhali, se chystali za změněných poměrů zatlačit toto vedení na vedlejší kolej a ujmout se řízení svazu. Demokratický blok však měl za sebou většinu studentstva a také organizačně měl silné pozice. Bylo to především vedení brněnského svazu, téměř demonstrativně zvolené všemi moravskými spolky. Cíl demokratického vedení byl jasný. Zachránit ústřední studentskou organizaci před postupující fašizací bylo možné jen likvidací pravicového vedení.^{32/} Valné shromáždění ÚSČS probíhalo v březnu 1936 velmi bouřlivě. Při volbě nového výboru zvítězil demokratický blok, zahrnující všech-

^{31/} Spolek Právník bude vymáhat zpronevěřených 100 000 Kč., Brněnská Svoboda, 1. 12. 1935.

^{32/} Před valným shromážděním Ústředního svazu, Lidové noviny, 22. 2. 1936.

ny politické složky až na oficiální zastoupení směru národního sjednocení. V dohodě, z níž vyšel demokratický blok, byla spatřována záruka, že požadavek, za kterým stály jednomyslně oblasti brněnská a bratislavská, bude uskutečněn. Jednání bylo zakončeno usnesením o zřízení reorganizační komise, která měla prozkoumat vhodnost poměrného zastoupení ve všech studentských organizacích. Výsledky práce této komise byly přikázány k projednání výboru ÚSČS.^{33/} Tak byla ve studentském ústředí prosazena zásada poměrného zastoupení. Národnímu sjednocení, které v roce 1935 ovládalo ÚSČS většinou čtyř set hlasů, zbylo v roce 1936 pouhých dvěstě padesát. Levice naopak získala oproti 80 hlasům z roku 1935 210 v roce 1936.^{34/} Politicky prohráli národně sjednocení právě zásadu majoritního systému, protože tato stěžejní zásada byla všemi ostatními složkami popřena a prakticky potlačena, což byla pro národní sjednocení porážka, jakou žádná studentská politická frakce do té doby neutrpěla.

Situace v Právniku se také stabilizovala ve prospěch demokratického vedení. Na podzimní valné hromadě roku 1935 byl zvolen starostou JUC. Miloslav Gregor i přes to, že se k národně sjednocené opozici přidali agrárníci a lidovci. Ani o rok později, v listopadu 1936, nebyl pravicový blok při volbách do správního výboru Právníka úspěšnější. Starostou spolku byl zvolen opět sociální demokrat Karel Švenger, který obdržel 207 hlasů. Protikandidát za národní sjednocení Jaroslav Šulc zůstal se 36 hlasy poražen.^{35/}

Podle situace v ústředí studentské organizace ÚSČS v roce 1936 by se dalo předpokládat, že zvláště ve studentském fakultním spolku vedeném demokratickou frakcí bude otázka prosazení poměrného zastoupení do stanov jednoduchou záležitostí. Opak byl však pravdou. Ve výroční zprávě za správní rok 1935/36 se dočítáme: „Jest však ještě jedna věc, kterou je třeba uskutečnit: zavedení poměrného zastoupení v našem spolku. V našem spolku to není věc nová. Poměrné zastoupení, uskutečněné dohodou zde již bylo a s klidným svědomím mohu říci, že se osvědčilo. Byl to právě ten správní výbor, který nastoupil 4. června 1935, kde byly zastoupeny všechny zájmové složky studentstva. Tento výbor také chtěl poměrné zastoupení zaručiti stanovami. Na mimořádné valné hromadě za tím účelem svolané, však návrh padl; k zavedení chybělo pouze 12 hlasů. Jsou totiž ve studentstvu ještě určité skupiny, které se bojí poměrného zastoupení, ... Strach z přílišného zpolitizování spolku je bezpodstatný. Vše záleží na lidech; vyšle-li totiž každá skupina do výboru odboráře a ne politické špičky, je úspěšná odborová práce zajištěna; zajištěna proto, protože každá skupina bude mít enormní zájem

^{33/} Bouřlivé studentské sněmování, Moravská orlice, 24. 3. 1936.

^{34/} Kdo vlastně vyhrál ústřední svaz, Lidové noviny, 1. 4. 1936.

^{35/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

na tom, aby všechny akce spolku dobře skončily. A to je také velké plus proti majoritnímu systému. Proto také odstupující správní výbor podá této valné hromadě návrh, aby příští výbor svolal mimořádnou valnou hromadu, nejpozději do 20. března 1937 s programem zavedení poměrného zastoupení^{36/}

Tato mimořádná valná hromada byla skutečně svolána na 28. dubna 1937. K přípravě změny stanov byla vytvořena zvláštní komise pod vedením posluchačů práv Čudy a Bureše. Avšak pravice, která se svého času domáhala poměrného zastoupení, neúčastí na této mimořádné valné hromadě neprojevila dostatek zájmu a účasti na jeho provedení, a proto k „uzákonění“ poměrného zastoupení nedošlo.^{37/}

Pokrokově orientované vedení Právníka organizovalo řadu akcí, které měly přinést jak studentům, tak absolventům práv zlepšení jejich postavení ve společnosti. Již na podzim roku 1934 bylo ve spolupráci se Svazem čs. studentstva v Brně uspořádáno statistické šetření o sociálním postavení vysokoškolského studentstva na všech českých vysokých školách v Brně. Důvodem této akce bylo to, že v dlouhotrvající krizi bylo již několikrát sáhnuto na dotace udělované studentské sociální péči a studentským institucím.^{38/} Průzkum byl proveden ve statistickém semináři brněnské právnické fakulty pod vedením prof. dr. Krejčího. Tento výzkum, stejně jako předchozí z let 1921/22, potvrdil třídní charakter školské politiky čs. státu mezi dvěma válkami a její regulativní funkci při doplňování řad mladé inteligence ve prospěch těch, kteří byli s vládou třídou spjati nebo na jejím systému zainteresováni.^{39/}

Dalším zásahem do postavení a perspektiv absolventů práv bylo rozhodnutí Moravsko-slezské advokátní komory z roku 1934 o tom, že nezapíše do seznamu kandidátů advokacie ty absolventy práv, kteří složili druhou a třetí státní zkoušku s prospěchem horším než dobrým. Výjimka byla udělena jen synům a dcerám advokátů. Toto opatření, jímž chtěla buržoazie řešit problém tzv. nadprodukce inteligence, vyvolalo vlnu odporu, přirozeně zejména mezi studenty brněnské právnické fakulty. Po opakovaných demonstracích a protestech teprve v březnu 1936 ministr spravedlnosti dr. Dérer rozhodnutí Moravsko-slezské advokátní komory zrušil. Avšak právě na jaře 1936 došlo k další akci, která měla ohrozit existenční podmínky koncipientů. Byl připraven návrh na prodloužení koncipientenské praxe z pěti na šest let. Studenti práv v celé ČSR vstoupili na protest proti tomuto návrhu do stávk. V Brně se na práv-

^{36/} AUK, Všešestudentský archiv 1848—1953, karton A 210, výroční zpráva Čs. A. S. Právník 1935/36.

^{37/} AUK, Všešestudentský archiv 1848—1953, karton A 210, výroční zpráva Čs. A. S. Právník 1936/37.

^{38/} V Brně bude provedena statistika vysokoškolského studentstva, Národní listy, 16. 9. 1934.

^{39/} Tesár, I.: citovaná práce, str. 108.

nické fakultě sešlo 7. května 1936 manifestační shromáždění studentstva proti prodloužení koncipientenské praxe. Shromáždění odeslalo vládě rezoluci, v níž se požadovalo zrušení aspirantského zákona (vl. nař. 170 z roku 1934), zachování dosavadní pětileté koncipientenské praxe a započítání vojenské služby do koncipientenské praxe. Na 7. a 8. května vyhlásil starosta Právníka JUC. Gregor generální stávku proti přijetí zákona o koncipientenské praxi.^{40/} Současně probíhaly stávky posluchačů práv v Praze a Bratislavě, avšak ani tento odpor nebyl úspěšný. Zákon o prodloužení koncipientenské praxe byl přijat. Bezprostředně po jeho přijetí uspořádal Svaz čs. studentstva v Brně na právnické fakultě manifestaci za splnění sociálních požadavků. Hlavní referát přednesl sociální referent ÚSČS Hrbek z Prahy. Na závěr manifestace byla přijata rezoluce, v níž se upozorňovalo na to, že studenti naposled volili cestu manifestace, a nebudou-li jejich požadavky splněny, sáhnou k otevřenému boji. Tím byla myšlena generální stávka na všech vysokých školách v ČSR. Moravská rovnost k tomu podotkla: „Vládní strany slibují studentstvu podporu, ale právě v úterý odhlasovaly v parlamentě prodloužení koncipientenské praxe. Komunisté hlasovali proti a budou nadále podporovat požadavky, vytyčené Svazem čsl. studentstva.“^{41/}

Akce za zlepšení sociálních podmínek studentstva však nebyly jedinou činností Právníka v době, kdy byla republika ohrožována postupující fašizací. V Praze se v říjnu 1936 ustavil Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku. Brzy poté, 2. prosince 1936, byl za předsednictví V. Helferta ustaven také brněnský výbor, jehož členem se stal i SČS v Brně, Spolek posluchačů filozofie, Etické hnutí čs. studentstva i Právník.^{42/}

Zajímavá souvislost mezi Výborem pro pomoc demokratickému Španělsku, SČS v Brně a Právníkem byla dána osobou Bohumila Holátka, někdejšího člena správního výboru Právníka. Právě v lednu 1937, kdy se SČS v Brně přihlásil za člena Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku, byl B. Holátka zvolen předsedou brněnského svazu.^{43/}

Vstup Právníka do Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku se však neobešel bez odporu jeho pravicově zaměřených členů, kteří opět poukazovali na stanovami zakotvenou zásadu apolitičnosti spolku, s níž je prý působení Právníka ve Výboru v rozporu. Jednomyslné rozhodnutí správního výboru Právníka účastnit se práce Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku obhajoval ve výroční zprávě za správní rok 1936/37 starosta spolku Karel Švenger: „... i když se v ostatní studentské veřejnosti vyskytovaly hlasy, jako by takováto akce byla politická. Odmí-

^{40/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

^{41/} Brněnské studentstvo manifestuje, Moravská rovnost, 29. 5. 1936.

^{42/} Mates, P. — Schelle, K.: citovaná práce, str. 264.

^{43/} Dějiny university v Brně. Brno 1969, str. 202.

táme toto tvrzení, poněvadž jsme toho názoru, že jednotlivec i spolek může, event. musí dáti najevo své mínění, jde-li o věc spravedlnosti a bezpečnosti ve veřejných otázkách“.^{44/}

Vývoj událostí v roce 1938 přinesl další významné změny. Nehledě na četné projevy odhodlání bránit republiku — například prvomájové manifestace, branné výcviky studentů na kolejích a podobně, pokračovala československá vláda v letních měsících roku 1938 v politice ústupků vůči domácímu a zahraničnímu fašismu, která v konečných důsledcích připravila cestu k mnichovskému diktátu. K moci se po Mnichovu v politickém životě oficiálně dostaly reakční síly, které se snažily urychlit likvidaci všech organizací pokrokových a demokratických studentů a zároveň zbavit jejich zástupce funkcí v zájmových organizacích. Za asistence policie přešlo v prosinci 1938 vedení Ústředního svazu československého studentstva do rukou reakčních živlů a otevřených stoupců fašistické ideologie.^{45/}

Odrazem změn v ústředí studentského hnutí byla i výroční valná hromada Právníka, konaná 27. ledna 1939. Přívrženci strany Národní jednoty vydali před valnou hromadou leták, poukazující na nedostatky ve finančním hospodaření spolku, na podstatný úbytek členů spolku (z 944 v roce 1936 na 259 o tři roky později) a obviňovali dosavadní pokrokové vedení spolku z toho, že svým postupem při řízení spolku přivodilo stávající neutěšené poměry ve spolku. Skutečný důvod úbytku členů však lze hledat spíše v postupujícím pravicovém zaměření studentů právnické fakulty, jimž demokratické síly v čele spolku přestaly vyhovovat. Ještě před úplnou ztrátou samostatnosti a před oficiálním nastolením fašistického režimu vyhlášením protektorátu se dostali do čela spolku představitelé a pomahači strany Národní jednoty, zatímco ostatní členové byli v lednu 1939 podle policejního hlášení „politicky indiferentní“.^{46/}

31. března 1939 bylo vydáno vládní nařízení č. 97, jímž byla provedena změna zákona 134/1867 o právu spolčovacím. Podle tohoto vládního nařízení nesměl spolek zahájit činnost, dokud zemský úřad nevyslovil, že oznámení o vytvoření spolku bere na vědomí. Spolky dříve zřízené podle spolkového zákona, které hodlaly dále vyvíjet činnost, byly povinny oznámit to nejpozději do 31. května 1939 okresnímu (státnímu) policejnímu úřadu, příslušnému podle sídla spolku. Právník uvedenou oznamovací povinnost splnil, avšak vzhledem k listopadovým událostem 1939 lze existenci spolku za okupace považovat za formální. Jak vyplývá z dochovaných archívních materiálů, v červnu 1940 byly ještě opraveny stanovy ve smyslu nařízení zemského prezidenta v Brně č. 54.011/

^{44/} AUK, Všešudentský archiv 1848—1953, karton A 210, výroční zpráva Čs. A. S. Právník 1936/37.

^{45/} Tesár, I.: citovaná práce, str. 304.

^{46/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

III—1. Šlo však již spíše o projev protektorátní byrokracie. K definitivnímu rozpuštění spolku došlo nařízením státního ministra pro Čechy a Moravu, pověřence pro organizace ze dne 5. února 1944. V návaznosti na to byl Český akademický spolek Právník se sídlem v Brně dne 19. února 1944 vymazán ze spolkového katastru.^{47/}

V souladu s úkoly, které stanovil Košický vládní program, začaly se hned po osvobození obnovovat všechny vysoké školy, které nacisté zrušili. Společné úsilí vysokoškoláků, akademických senátů, ministerstva školství a osvěty i podpora celé společnosti přinesly první úspěch. 30. května 1945 se po pěti a půl letech znovu otevřely české vysoké školy v Praze a v Brně.^{48/}

Demokratizace vzdělání a uzákonění jednotné školské soustavy se stalo zásadním úkolem nové vlády. Reakční síly však všemožně brzdily pokroková opatření ve školství. Problémy na vysokých školách se neřešily také proto, že zastaralé předpisy a organizace vysokých škol omezovaly pronikání pokrokových vlivů. Vysoké školy byly i nadále zatíženy prvky středověké vysokoškolské autonomie, uzavřeností a stavovskou výlučností. Ani kádrové obsazení vysokých škol příliš nevyhovovalo potřebám lidově demokratického státu.^{49/}

Tak jako před válkou, byli i po osvobození studenti organizováni ve fakultních spolcích, jejichž nadřízeným orgánem byl Svaz vysokoškolského studentstva. Účel těchto spolků byl v návaznosti na předválečné tradice především zájmový a sociální. Na těchto principech oznámil 7. října 1945 obnovu činnosti také Č. A. S. Právník s tím, že práce spolku byla zahájena již 25. května 1945. Zemský úřad povolil obnovení činnosti 15. ledna 1946.^{50/}

Ačkoliv až do února 1948 platil na univerzitě formálně zákaz činnosti politických stran, svědčila právě činnost fakultních spolků, měnících se postupně v zastupitelské instituce politických stran a politickou arénu, v níž se často zapomínalo na vlastní zájmové a sociální účely spolku, o pravém opaku. Tak jak se zostřoval celostátně vztah mezi koncepcí rozvoje lidové demokracie prosazovanou levicí a jejími odpůrci, sílily konflikty i na půdě spolků. Jejich přehnané zpolitizování vedlo místy až k poklesu jejich činnosti zájmové.^{51/} Tuto tendenci lze pozorovat také v Právníku. V souvislosti s přípravou voleb do Ústavodárného národního shromáždění v květnu 1946 zesílila i politická aktivita ve spolcích, zaměřovaná zejména zástupci národně socialistické strany a strany lidové proti duchu dosavadní spolupráce politických stran. Jistým specifickým

^{47/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

^{48/} Kráčmarová, H.: Vysokoškoláci v revolučních letech 1945-48. Praha 1976, s. 37, 40.

^{49/} Tamtéž, str. 43.

^{50/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

^{51/} Rozhledy. Vysoké školy. Naše doba 1947, str. 271.

momentem pro Brno a brněnskou univerzitu bylo to, že přes celostátní vítězství KSČ ve volbách v samotném městě Brně získala prvenství Čs. strana národně socialistická. Také ministrem školství se stal národní socialista J. Stránský.^{52/} Pro situaci na právnické fakultě a v Právníku byl také důležitý moment, že převážná většina studentů pocházela v duchu předmnichovské republiky z tzv. „lepších“ rodin, které se často orientovaly na národně socialistickou a lidovou stranu. Tato orientace tudíž převládala i ve spolku.

O listopadové valné hromadě Právníka v roce 1946 sice nejsou v dochovaných materiálech podrobnosti, podle situace v ostatních brněnských spolcích však lze usuzovat na relativně klidný průběh. Pravděpodobně i zde došlo k dohodě o budoucí kandidátce, s převahou národních socialistů, lidovců a sociálních demokratů.^{53/} Toto nové vedení spolku však pořádalo množství více či méně soukromých akcí, financovaných ovšem ze společných peněz, a i jinak zneužívalo důvěry řadových členů.

Průběh roku 1947 totiž znamenal oslabení pozic národně socialistické strany, jejíž ambice na výsadní postavení ve studentském životě převzala strana lidová. Navíc byl podzim roku 1947 poznamenán sjezdem sociální demokracie, který vedl k rozštěpení strany a zaktivizoval protikomunistickou pravici.^{54/}

V tomto ovzduší se konala podzimní valná hromada Právníka roku 1947. Do bouřlivého průběhu valné hromady, která trvala dva dny a dvě noci,^{55/} se promítal boj dvou tendencí ve studentském hnutí: na jedné straně směr pravicový, reprezentovaný Klubem lidových akademiků, národními socialisty a sociálními demokraty, na druhé straně pak pokrokové strany sdružující se kolem KSČ. Národně socialistická strana přizvala na valnou hromadu Právníka posilu, z Prahy přijel její člen, čelný funkcionář Svazu vysokoškolského studentstva v Praze Emil Ransdorf. Pro hlasování o volbě nového správního výboru vydali národní socialisté instruktážní leták. Přesně v něm popsali, kde bude Ransdorf v průběhu valné hromady sedět a nabádali přívržence národně socialistické strany, aby se při hlasování řídili jeho postupem.^{56/} Relativně demokratický volební řád však umožnil, že přes vítězství pravicových stran získali jisté pozice ve spolku i komunisté. To mělo zásadní vliv na další orientaci Právníka.

25. února 1948 se na právnické fakultě ustavil Akční výbor. Přes počáteční obtíže začal následující den provádět očistu nejen profesorského sboru, ale také jmenoval novým předsedou Právníka Ludka Matysku,

^{52/} Dějiny university v Brně. Brno 1969, str. 271.

^{53/} Podle osobních vzpomínek M. Špičáka.

^{54/} Dějiny university v Brně. Brno 1969, str. 271.

^{55/} Podle osobních vzpomínek M. Špičáka a S. Šuby.

^{56/} Podle osobních vzpomínek S. Šuby.

jednatelům Milana Špičáka, oba členy KSČ. Nové vedení Právníka nemělo jednoduché postavení. Jednak se muselo prakticky až do zániku spolku potýkat s nepořádky ve finančním hospodaření předchozího správního výboru, jednak mělo za úkol vést život spolku tak, aby jeho politickovýchovná činnost směřovala členy na zapojení do připravované jednotné mládežnické organizace. Ani v této době však spolek nezapomínal na oblast sociální, aktivně pracoval tiskový odbor.^{57/}

Letním semestrem školního roku 1949/50 byla v Brně právnická fakulta zrušena. 27. července 1950 přestal právně existovat také Č. A. S. Právník se sídlem v Brně. Ze spolkového rejstříku byl vymazán 29. srpna 1950. Fakticky však s přechodem některých studentů na právnickou fakultu Univerzity Karlovy mohl být splněn i požadavek přenesení spolkové činnosti do Prahy. V archívních materiálech se totiž v dopise ze 4. srpna 1950 hovoří o sloučení Právníka se spolkem pražských posluchačů práv Všehrdem.^{58/}

Dějiny brněnského fakultního spolku Právník jsou konkrétním příkladem studentské organizace předmnichovské republiky. Dokumentují, že přes oficiální zakotvení apolitičnosti studentského spolku v souladu s proklamovanou zásadou zákazu vstupu politiky na půdu vysokých škol nemohla být a nebyla aktivita studentů odtržena od společenské reality, která je obklopovala a podstatnou měrou ovlivňovala. Ve všech obdobích existence spolku se do jeho vnitřního života promítaly obecné společenské tendence, charakteristické pro tu či onu etapu vývoje buržoazního státu. Tak se v práci spolku odrážel boj za sociální požadavky studentstva, které vystupovaly do popředí především za hospodářské krize. Neméně zřetelně lze v Právníku sledovat proces diferenciací názorů a postojů jeho členů v období fašizace a bezprostředního ohrožení demokracie a samostatnosti buržoazní republiky. A přesto, že se z poválečného období zachovalo o činnosti Právníka jen velmi málo materiálů, je možno také o letech 1945—1948 říci, že byl i nadále místem politického střetávání studentů v etapě boje o charakter republiky. Teprve definitivní řešení mocenské otázky ve státě, vybudování jednotné, skutečně demokratické školské soustavy včetně systému vysokých škol i postupné konstituování jednotné mládežnické organizace rozhodlo o dalším vývoji studentského hnutí.

^{57/} Podle osobních vzpomínek M. Špičáka.

^{58/} SOAB, Policejní ředitelství, fond B 26, karton 3207, č. 3134/50.

RENATA VESELÁ

Der Tschechoslowakische akademische Verein „Právník“
(Ein Beitrag zur Geschichte der Universität Brno)

ZUSAMMENFASSUNG

REFERÁTY A ZPRÁVY

Das komplizierte System der Studentenorganisationen in der Periode 1918—1938 beinhaltete auch die s.g. Fakultätsvereine, in denen die Studenten oder Absolventen einer Fakultät organisiert waren. Den größten Brünner Fakultätsverein bildete der Tschechoslowakische akademische Verein „Právník“ (Jurist), der an der Juristenfakultät der Masaryk-Universität entstanden war. Seine mehr als dreissigjährige Geschichte dokumentiert, daß trotz der Proklamation des Grundsatzes des Verbotes der politischen Tätigkeit auf dem Boden der Hochschulen und der offiziellen Verankerung unpolitischer Studentenvereine, die Aktivität der Studenten nicht von der Realität der Gesellschaft abgeschlossen werden konnte, von der sie umgeben wurde und die sie in grundlegendem Maße beeinflusste.

In allen Perioden des Vereines traten in seinem inneren Leben allgemeine Gesellschaftstendenzen auf, die für diese oder jene Etappe der Entwicklung der bürgerlichen Tschechoslowakei charakteristisch waren. So widerspiegelte sich in der Arbeit des Vereines der Kampf um die sozialen Forderungen der Studentschaft, die besonders im Verlauf der Krise auftraten. Nicht weniger scharf kann im Leben des Vereins, der Prozess der Differentiation der Ansichten seiner Mitglieder im Verlauf der Faschisierung und Bedrohung der Demokratie und Selbständigkeit der Republik, verfolgt werden. Zum konkreten Abbild der Bemühungen um eine Demokratisierung wurde der Kampf um die Führung des Vereines zwischen den Vertretern verschiedener politischer Richtungen, besonders zwischen den Kommunisten und Sozialdemokraten einerseits und den an der Gegenseite des politischen Spektrums stehenden Mitgliedern des Národní sjednocení (Nationale Einheit). Gerade die Widersprüche zwischen diesen politischen Gruppen kennzeichneten die Vereinstätigkeit in den dreissiger Jahren.

Obwohl aus der Nachkriegszeit nur wenig Material über die Tätigkeit des Vereines „Právník“ erhalten geblieben ist, kann auch hier für die Jahre 1945-48 angeführt werden, daß er auch weiterhin eine Stelle der politischen Konfrontation im Kampf um den Charakter der Republik darstellte. Erst die definitive Lösung der Machtfrage im Staate, der Aufbau eines neuen Hochschulsystemes und die Konstituierung einer einheitlichen Jugendorganisation entschied über die Weiterentwicklung der Studentenbewegung.

Blanka Zilynská, Husitské synody v Čechách 1418—1440. (Příspěvek k úloze univerzitních mistrů v husitské církvi a revoluci), Univerzita Karlova, Praha 1985, 132 s.

Autorka vydala již dříve řadu statí k problematice husitských synod, především v JSH v letech 1978-81; její nová, knižně vydaná práce na toto téma tak představuje syntézu dlouholetého studia. Vzhledem ke starším pracím je třeba předem podotknout, že knížka sice přejímá jejich výsledky, že je však neopakuje, ale je koncipována samostatně. Hluboká a suverénní znalost problematiky se přitom jasně obráží v hutnosti podání, nadhledu, kombinaci různých zorných úhlů a metodické obezřetnosti při práci se synodálními prameny. Při stálém zřeteli na šíři souvislostí, do nichž jsou synody zapojeny ve smyslu svého institucionálního vývoje, ale především při zřeteli na vlastní husitologickou problematiku vývoje v práci plasticky vystupuje specifická podoba a funkce synod v husitství a s ní spojená obsahová vázanost a vypovídací možnosti jejich usnesení a dalších pramenů s nimi spojených.

Nejrozsáhlejší částí práce je analytické hodnocení synod ve skupinách vymezených časovým postupem a vnitřní příbuzností své problematiky. Kriticky jsou tu sledovány otázky jejich zařaze-

ní do kontextu dobové problematiky, jejich svolání, jednání, účastníci, formulace závěrů, a právě tak, nebo především jsou hodnoceny prameny k jednotlivým synodám dochované; v té souvislosti jde leckde i o řešení otázek jejich sporného datování (svatováclavská synoda 1418). Odlehčení této kapitoly a možnosti její plynulosti bylo dosaženo předřazením soupisu synod s podrobnými údaji o pramenech k nim, od současných zápisů po pozdní ohlasy a ev. o literatuře; struktura údajů závisí na charakteru problematiky té které synody. Soupis je pro přehlednost řazen do tří oddílů pražských, tábořských synod a společných hádání, zatímco zpracování se týká vždy vnitřně příbuzných shromáždění prvé a třetí skupiny současně. Syntetické části představují kapitoly o správní funkci husitských synod (která přináší řadu pohledů cenných pro husitskou správu vůbec) a o jejich funkci ideologické jako fóra, které stále nově, podle požadavku okamžité situace, formulovalo základní stanoviska dotvořená do r. 1422. Především zde, ale adekvátně i v analytických částech je stále přítomná otázka úlohy univerzitních mistrů při stanovení i řešení problémů, ale i jejich autority, která se z prvotní arbitrážní autority univerzity jako instituce po r. 1415 přenesla na její mistry, kteří ve spolupráci s pražskými kněžími byli už schopni vytvořit novou kva-

litu nejvyšší autority pražské husitské strany především v církevních záležitostech. Z hlediska této i dalších souvislostí (např. vztahu ke sněmům) je práce o synodách cenným zpracováním složitě, protože ne vždy snadno oddělitelné, a přece samostatné problematiky. Doplněna je edicí II. verze synodního usnesení z 25. VII. 1434, spočívající na základním rukopise vídeňské Národní knihovny Cod. 4557 a používající dalších čtyř rukopisů a obou dosavadních edic z 18. st., a dále fotografickými reprodukcemi k tomuto textu a německým resumé.

Zdeňka Hledíková

Jaroslav Pánek (ed.), Václav Březan, Životy posledních Rožmberků, Svoboda, Praha 1985, 905 s.

K rozsáhlému dílu rožmberského archiváře, knihovníka a historiografa Václava Březana se osud zachoval značně macešsky. Archivy, které uspořádal, byly časem rozvráceny, skvělá knihovna, kterou vybudoval ve službách Petra Voka, se ve své většině stala kořistí švédského nájezdu do Čech r. 1648 a z početných genealogických a historiografických prací se dochovalo pouhé, byť i imponující torzo. Tento osud potkal i Březanovo největší dílo, pětidílnou Historii rožmberskou, z níž známe dnes vedle stručné verze, zpracované r. 1609, pouze zlomek o letech 1457—1472 a dva poslední díly věnované Vilémovi a Petru Vokovi z Rožmberka. Tyto dvě knihy představují rozsáhlý a promyšlený obraz života a působení nejen dvou posledních Rožmberků, předních aristokratů doby předbřlohorské, ale též každodennosti a proměn celé jejich jihočeské domény. V kontextu zaměření našeho časopisu je závažné, že Březan věnoval pozornost též výchově a vzdělání obou protagonistů Životů, působení preceptorů na rožmberském dvoře, jakož i osudům některých škol v jihočeských městech a městečkách.

Pánkova edice, vybavená bohatým kritickým aparátem, zpřístupňuje oba Životy v úplnosti i s respektováním členění látky, jak je provedl Březan, včetně jeho syntetizujících mezititulků, které obsahově rozčleňují jinak jen chronologicky řazené zápisy. Respektování formálního uspořádání díla je samo o sobě významným edičním pokrokem jak proti všestranně nedokonalé edici Života Viléma z Rožmberka, pořízené r. 1847 W. W. Tomkem (nikoliv F. Palackým, jak traduje dosavadní literatura), tak proti jinak dobré edici Života Petra Voka, zpracované r. 1880 F. Marešem, o Dostálově popularizujícím výtahu z obou knih nemluvě.

Na základě bezpečné znalosti předbřlohorských dějin, celku dochovaného Březanova díla, rozsáhlé literatury tématu a díky důkladné práci s autografy Životů mohl editor nejen opravit chyby starších vydání, v poznámkách identifikovat tisíce osob a lokalit, o nichž se Březan — někdy jen zkratkou nebo náznakem zmiňuje, v samostatném, chronologicky řazeném historickém komentáři objasnit podstatu a okolnosti událostí, o nichž je v Historii rožmberské řeč, ale i daleko lépe než jeho předchůdci postihnout Březanovu duševní tvář a hlouběji vysledovat strukturu a obsahovou vymezenost jeho díla. K edici Pánek připojil studii „Poslední Rožmberkové a jejich kronikář“, kde načrtl dějiny rožmberského rodu, ukázal místo posledních Rožmberků v české historii let 1547—1611 a sumoval své názory na Březanovu dějepisickou činnost. Přílohy knihy obsahují genealogickou tabulku a vyobrazení erbů pánů z Růže, přehled literatury, cenný slovníček dobových pojmů a osobní i místní rejstříky.

Základním rysem, který Pánek vyzdvihuje u Viléma z Rožmberka jako čelného politika a diplomata své doby, je jeho úcta k tradici rodu, země i k historicky vzniklým společenským strukturám. Vilémův tradicionalismus časem přerůstal až v konzervatismus neochotný akceptovat proměny stavovské spo-

lečnosti i jejího vztahu k panovníkovi. Nepříznivé momenty naznačeného názorového posunu kompenzoval však nejvyšší purkrabí celoživotním úsilím o řešení sporných momentů v zemské i mezinárodní politice hledáním optimálních kompromisů, zaujímáním úlohy zprostředkovatele a politikou mírového řešení konfliktů.

Portrét Petra Voka bývá zkarikován historikami vycházejícími z ústně tradovaných pověstí, které zachytil v druhé polovině 17. století Vavřinec Mecer v Třeboňských pamětech. Pánek kreslí obraz aristokrata širokých kulturních zájmů (značný prostor je v souvislosti s Březanovým působením věnován rožmberské knihovně) a zároveň nadprůměrně schopného hospodáře. Zaujmout postavení zemřelého bratra, prvního úředníka království, Petr Vok nemohl — bránilo v tom jeho bratrské vyznání. Na počátku 17. stol. získala však jeho třeboňská rezidence postavení jednoho z čelných ohnisek stavovské opozice v celém habsburském soustátí. Zde i po r. 1609 sídlil Petr Vok jako — alespoň formální — hlava české direktorské vlády. Pánek ukazuje, že přes intenzivní zapojení do stavovské politiky a konspirace zůstal poslední rožmberský vladař až do své smrti věren politické tradici staršího bratra: byl přesvědčeným legitimistou bojujícím pouze proti císaři porušujícímu rovnováhu sil mezi stavovskou obcí a panovníkem. I on dával přednost mírovému řešení problémů. Potvrdil to r. 1611 při likvidaci pasovského vpádu do Čech, kdy dokázal obětovat rychlému a mírnému řešení situace rodový rožmberský poklad. Poznamenejme ovšem, že nelze přehlížet skutečnost, že dvaasedmdesátiletý vladař věnoval ve prospěch země část majetku, který byl jinak proti své vůli nucen testamentárně předat Janu Jiřímu ze Švamberka.

Václav Březan byl jedním z oněch mužů předbřlohorské epochy, jimž vzdělání pomohlo k sociálnímu vzestupu. Syn poddanského mlynáře z Lounska absolvoval po bratrské škole v Mladé Bole-

slavi studia na čelných kalvinistických akademických střední Evropy — v Heidelbergu a Štrasburku. Poté prošel nižšími úřednickými funkcemi ve službách Petra Voka (za zvláště delikátní je třeba považovat jeho pověření vedením evidence chovanců jezuitského gymnázia, které založil Vilém z Rožmberka v Českém Krumlově, a navrhováním vhodných adeptů pro uvolněná místa). Zájem o školskou problematiku se později odrazil v Březanově spoluautorství řádu pro soběslavské gymnázium, založené Petrem Vokem. Řád byl sepsán ve spolupráci s Matějem Cyrem r. 1613 a r. 1616 Březan navrhl úpravy vyučování na nepříliš prosperující škole. Vrcholem Březanovy kariéry v rožmberských službách byl ovšem úřad bibliotekáře a archiváře. V této funkci mu Petr Vok uložil napsat Historii rožmberskou.

Pánek popisuje rozsáhlé Březanovy heuristické možnosti, zmiňuje se, že mu práce písaře části vladařovy korespondence i různých evidenčních pomůcek umožňovala blíže poznat hospodářský život dominia a jeho správu, zdůrazňuje však také, že historiograf neměl k dispozici tajnou politickou korespondenci a neznal obsah důvěrných porad předáků opozice. Formulace kroniky dosvědčují, že Březanův vztah k Theobaldu Hůckovi, Vokovu sekretáři, nebyl nejlepší. Březan psal podle intencí Petra Voka, který také jeho práci sledoval. Podle Pánka však spisovatelů zbývalo dosti prostoru pro svébytné řešení zadané úlohy. Pánek zdůrazňuje, že v obou Životech popisuje autor osudy lidských osobností, prezentované v jejich společenských vztazích — bez boží předurčenosti a vlivu přírodních úkazů nebo zázraků. Březan psal vzorné životopisy renesančních velmožů, osobností vhodných jako příklad pro spisovatelovu přítomnost.

Životy nebyly politickým pamfletem ani dílem psaným pro soukromou potřebu Petra Voka. Knihy byly snad určeny širší šlechtické veřejnosti a ve vztahu dokonce rožmberskému služebnic-

tvu. Proto byla zdůrazňována loajalita Rožmberků vůči panovníckému majestátu a byly eliminovány veškeré zmínky o stavovské opozici — zejména o politických událostech let 1575 a 1609. Vladařovy instrukce omezovaly snad i počet a rozsah komentářů k zaznamenaným událostem. Pánek bere Březana v ochranu před obviněními z politické lhostejnosti a soudí, že Březan dal na jevo své mínění kritickými zmínkami na adresu šlechty (zadluženost, nezájem o dobro země, zbabělost) a tím, že kladně hodnotil náboženskou toleranci a dobré zacházení s poddanými. Měřítkem byl Březanovi Vilém z Rožmberka jako vzor šlechtice s bohatou a úspěšnou veřejnou činností ve prospěch země.

Pánkova koncepce Březana a jeho díla je akceptovatelná zejména pro Život Viléma z Rožmberka. Při studiu knihy o Petru Vokovi vyvstává však řada otázek, na které by měl ještě výzkum odpovědět. Především není dosud dostatečně objasněna motivace Březanovy tvorby po smrti Petra Voka. Březan si již shromáždil materiál — k nově objeveným politickým kusům už neholdal přihlížet — koncipování díla však spadá až do porožmberského období. Stačila k takové práci pouhá vnitřní spisovatelská potřeba, nebo Březan psal na pokyn Švamberků? Proč však i po r. 1612 v nových služebních podmínkách v podstatě dodržoval přísné autocenzurní limity obsahu díla i komentářů? Jen stěží lze také přijmout, že by se nová vrchnost nedala v knize psané na její pokyn náležitě oslavit. V Životě Petra Voka jsou přitom ponechány zprávy o konfliktech posledního vladaře se Švamberky. Nebo snad musel stárnoucí kalvinistický spisovatel respektovat ještě jiná omezení než jen ze strany vrchnosti... a proč?

Nemá smysl pouze kupit otázky, na které zatím nedovedeme hledat odpověď. Budme však vděční vzorné Pánkově edici i podnětné závěrečné studii, že k takovým otázkám provokují.

Jiří Pešek

Beiträge zur Hochschul- und Wissenschaftsgeschichte Erfurts, Ed. Rektor der Medizinischen Akademie Erfurt, Band 21 (1987/1988), 391 s.

Podobně jako předchozí, je i 21. svazek sborníku věnován významnému výročí, tentokrát 60. narozeninám jeho spoluzakladatele a redaktora Horsta Rudolfa Abeho. Proto je celý svazek uveden dvoustránkovým medailónem jubilanta a ukončen seznamem jeho prací za léta 1977—1987 s doplňky za předchozí období.

První z medicínkohistorických článků, kterým je vždy věnována velká pozornost, z pera ředitele berlínského ústavu dějin lékařství *Georga Hariga*, se zabývá klasikou lékařskou autoritou starověku a středověku — Galénem (s. 13 až 20). Dvě další práce, tentokrát z dějin vysokého školství, jsou věnovány lipské univerzitě. Vývoj univerzitního humanismu v Lipsku (s. 21—52, rozšířená verze ze souhrnných dějin lipské univerzity z roku 1985) sleduje od raného humanismu přes pokusy o univerzitní reformu až po poslední fázi — předreformační filologický humanismus — *Max Steinmetz*. *Werner Fläschendrager* je autorem kratšího příspěvku o dějinách lipské univerzity v Lutherově době (s. 53—62). Článek konzervátora erfurtského památkového úřadu *Gerharda Kaisera* o Collegiu Maius v Erfurtu (s. 63 až 84) je, jak vyplývá z autorova povolání, zaměřen více na památkářskou problematiku než na dějiny vysokého školství. Přesto zaujme zvláště v souvislosti s nedávným 600. výročím pražského Karolina a literaturou, která k němu byla publikována mj. i v našem časopise.

Jürgen Kiefer přinesl seznam 210 členů bývalé erfurtské Akademie nützlicher (gemeinnütziger) Wissenschaften, kteří byli zároveň členy dnešní Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina v Halle, doprovázený krátkým úvodem (s. 85—112). Seznam navazuje na dřívější Kieferovy a Abeho práce o erfurt-

ské akademii věd uveřejněné v předchozích svazcích anotovaného sborníku (pro úplnost uvádíme i doplňky k těmto pracím na s. 389). Životopisná studie o významném filozofovi pozdního osvícenství na erfurtské univerzitě *J. Ch. Lossiovi* (1743—1813) je dílem *Manfreda Eichela* (s. 113—124).

Období počátků a rozvoje moderní medicíny (od sklonku 18. do počátku 20. století) je v tomto svazku věnováno největšími. Dvě z nich jsou zasvěceny jedné z nejvýznamnějších osobností erfurtské lékařské fakulty *A. F. Heckerovi* (1763—1811). Tento zakladatel proslulé lékařské dynastie obsáhl ve svém díle takřka všechny obory tehdejší medicíny. Stať dětské stomatoložky *Martiny Kröplinové* se zabývá počátky učitelského působení *A. Heckera* v Erfurtu a jeho významem pro rozvoj moderní stomatologie, zvláště dětské (s. 125—130). Profesor pediatrie *Werner Kneist* rozebírá stav dětského lékařství ve světle Heckerova díla o výchově a léčení dětí z roku 1805, kterému Kneist věnoval pozornost již dříve ve speciální stati. Srovnává Heckera s jeho předchůdci a dochází k závěru, že i v pediatrii patřil k propagátorům moderních názorů, jak v oblasti ryze lékařské, tak i sociální (s. 131—148).

Studie *Achima Thoma*, ředitele lékařské části lipského Sudhoffova ústavu pro dějiny lékařství a přírodních věd, se zabývá osobností jednoho ze zakladatelů moderní psychiatrie *C. W. M. Jacobiho* (1775—1858), který v roce 1797 získal titul doktora medicíny v Erfurtu (s. 149—159). Thoma se zaměřil na osvětlení jeho zásluh v procesu formování lékařské péče o psychicky nemocné v Německu. Stať *Dietricha Tutzkeho* je věnována *B. Ch. Faustovi* (1755—1842), významnému německému hygienikovi, autorovi četných oblíbených populárně lékařských spisů, a jeho stykům s Beckerovým nakladatelstvím a knihkupectvím v Gotě (s. 161—168). Krátký příspěvek jubilanta *prof. H. R. Abeho* se zabývá významem erfurtského kroužku

lékárníků v roce 1809 v rámci německých farmaceutických spolků (s. 169 až 173). Zesnulý ředitel archivu Leopoldinské akademie *Georg Uchmann* přispěl článkem o spoluzakladateli moderní biologie *F. Müllerovi* (1822—1897), nazývaného *Ch. Darwinem* „knížetem pozorovatelů“, od jehož úmrtí uplynulo 90 let (s. 175—182). Vedoucí obrazového oddělení erfurtského městského archivu *Helmut Peinhardt* věnoval svůj příspěvek dějinám erfurtské komunální hygieny z hlediska kulturněhistorického, v němž zajímavá a bohatá obrazová dokumentace tvoří nedílnou součást textu (s. 183—219). *Volker Klimpel* se zabývá osobností německého chirurga *H. Kehra* (1862—1916) a jeho zásluhami o prosazování nových operačních postupů v biliární chirurgii v letech 1890—1916. Pracovník Sudhoffova ústavu *Karl-Heinz Karbe* rozebírá úlohu jednoho ze zakladatelů obecné hygieny jakožto samostatné lékařské disciplíny — *E. Reicha* (1836—1919) — v jeho tzv. gothajském období v letech 1861—1869 (s. 243—256). Kratší příspěvek *Helmuta Schmidta* (s. 251—263) se týká teritoriálního rozložení členů Spolku socialistických lékařů v Durynsku v letech 1925—1932.

Poslední třetina svazku, věnovaná převážně současné erfurtské lékařské akademii, je uvedena vzpomínkami *Augusta Sundermanna* na její počátky v 50. letech našeho století (s. 265—278). Rozsahem působnosti erfurtské akademie v letech 1954—1984 se zabývá stať *Wolfganga Franze* (s. 279—294). Článek *Waltera Künzela* je věnován stomatologickému oddělení a jeho tradicím (s. 295 až 307), příspěvek *E. Schmögerové* a *W. Müllera* elektrodiagnostice na oční klinice (s. 353—369). Spoluautorem dvou statí o dějinách a současnosti některých lékařských oborů na erfurtské akademii je opět *H. R. Abe*; prvou z nich napsal s *W. Müllerem* a je věnována chirurgické stomatologii a čelistní chirurgii (s. 309—318). Počátky těchto oborů jsou sledovány od přelomu 18. a 19. století. Druhá, vytvořená ve spolupráci

s *D. Leopoldem*, se zabývá dějinami soudního lékařství od nejstarších dob do současnosti (s. 319—352). Svazek uzavírá jubilejní článek *R. Warzoka* k 75. narozeninám erfurtského patologického anatoma *H. Gütherta*.

Ludmila Hlaváčková — Petr Svobodný

Franz Spath, Zur Geschichte der Chirurgie an der Karl-Franzens-Universität Graz, Aus dem Nachlass herausgegeben, ergänzt und vorgeführt von Walter Höflechner, Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz, Bd. 18, Graz 1986, 170 s.

Úctyhodná řada publikací o dějinách univerzity ve Štýrském Hradci a zejména její lékařské fakulty, které vyšly v posledních několika letech, byla obohacena dalším svazkem. Jeho autorem je prof. *F. Spath*, štýrskohradecký rodák, absolvent a dlouholetý pracovník tamější lékařské fakulty, který zde v letech 1948-70 působil jako přednosta chirurgické kliniky. Dějiny chirurgie na této fakultě podává formou biografických studií o jejich jednotlivých představitelích od založení fakulty v roce 1863. Svoji práci nestačil dokončit, ale zanechal ve své pozůstalosti dostatek materiálů, které umožnily historikovi prof. *dr. W. Höflechnerovi*, jenž se ujal edice této práce, dovést využitím dalších archivních i literárních pramenů historii štýrskohradecké chirurgie až do konce *Spathovy* éry, tzn. do roku 1970.

Jednotlivé kapitoly, nazvané jmény přednostů chirurgické kliniky, přinášejí vedle životopisných údajů zejména cenné rozborů odborné činnosti těchto pracovníků (stejně tak i docentů a asistentů), popisy zajímavých operačních postupů, prováděných na klinice, informace o rozvoji tohoto pracoviště, jeho stavebních úpravách atd.

V úvodu editor charakterizuje prameny, z nichž tato práce vycházela, ale zároveň upozorňuje na to, že ji nelze vzhledem k erudici autora považovat

v přísném slova smyslu za vědeckou historickou práci, protože postrádá poznámkový aparát a seznam pramenů i literatury.

Nicméně však tato publikace přináší množství nových údajů o vývoji štýrskohradecké chirurgie v tomto období, z nichž mnohé svědčí o osobním prožitku a zkušenosti autora, který spojil s hradeckou klinikou — s přerušením válečných let — celý svůj odborný život. Jako všechny práce o univerzitě ve Štýrském Hradci i tato je zajímavá také pro české historiky, protože pohyb pracovníků mezi ní a pražskou univerzitou byl velmi živý. (Např. druhý přednosta chirurgické kliniky ve Štýrském Hradci *A. Wölfler* přešel v r. 1895 na německou lékařskou fakultu do Prahy.) Publikace je doplněna fotografiemi všech předností zmíněné chirurgické kliniky.

Ludmila Hlaváčková

Ryszard Ergetowski, Studenckie organizacje Polaków w Uniwersytecie Lipskim w latach 1872—1919. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź, Ossolineum 1982, 231 s. + 16 obrazových příloh

Autor publikace je znám jako povolaný znalec problematiky polského studentstva a jeho organizování v cizině, především v 19. století. Těžiště jeho zájmu je ve studiu materiálů, které se týkají života mladé polské inteligence na univerzitách ve Vratislavi, v Berlíně a v Lipsku. Jeho nejnovější práce syntetizuje získané poznatky o působení polských studentských organizací na poslední jmenované škole. Lipské vysoké učení bylo po staletí jedním z hlavních cílů polské mládeže, která chtěla získat vzdělání v zahraničí. Bylo to všestranně vynikající učiliště s výrazně liberálními poměry, vyhovujícími i polské emigraci, z níž se také rekrutovalo mnoho členů polské univerzitní komunity.

Nejprve se *R. Ergetowski* zabývá historií a tradicemi polské přítomnosti na

lipské univerzitě od jejich počátků až do 2. poloviny 19. století. Vychází přitom od secese tří národů pražské univerzity po vyhlášení dekretu kutnohorského, mezi nimiž byl i tzv. „národ polský“, vesměs Slezané. Kapitola je založena na pečlivém a kritickém rozboru dosavadní německé a polské literatury k tomuto období.

Polské tradice v Lipsku dává autor do kontextu s politickým vývojem ve vlasti a zdůrazňuje historické konsekvence. Prvopočátky lipské univerzity, kdy je na tomto učení doloženo jen několik studentů polské národnosti, jsou však bohužel pojednány příliš skromně. Autor se především zaměřuje až na vývoj od 2. poloviny 16. století. To byla doba, kdy se počet polských studentů zvýšil a kdy i polský živel začal ovlivňovat celkový vývoj školy. V posluchárnách lipské univerzity té doby vyrostla celá plejáda slavných postav polské kultury. Za všechny, které *R. Ergetowski* uvádí, zmiňme alespoň *Abrahama Trotze* a *Samuela Bogumila Lindeho*.

Po posledním dělení *Rzeczy* pospolitěj a po potlačení *Kosciuszkovy* povstání byla polská obec v Lipsku významně posílena silnou polskou emigrací (*Ignacy Potocki*, *Hugo Kołłątaj* aj.). Počet Poláků pak ještě nevídaně vzrostl po povstání r. 1830/31 a v roce 1863. Lipsko se tak pomalu stávalo největším polským zahraničním centrem a významným místem polské kulturní aktivity (stejně jako např. Paříž nebo v menší míře i Berlín).

Po historickém úvodu *R. Ergetowski* podává stručný přehled činnosti Poláků v Lipsku od 16. do 19. století. Zároveň si všímá i všech německých a jinonárodních institucí, které mohly mít na tuto činnost vliv. Zmiňuje se i o silné aktivitě politické, která měla v liberálním Sasku dobré podmínky ještě dlouho po vzniku Německé říše. Teprve na přelomu století začaly v postojích obyvatelstva vůči studentům převažovat xenofobie a importovaný pruský nacionalismus se silnými šovinistickými tendencemi.

Polští studenti v Lipsku se na počátku 19. století orientovali na účast v tzv. *Landsmannschaftech* a *Burschenschaftech*. Původní, značně liberální podstata těchto studentských společenství však brzy vyčpěla. Proto se Poláci začali živě zapojovat i do mimouniverzitních polských spolků a organizací (*Sokol*, *Spolek sv. Stanislava*, *Katolický dělnický spolek polský* aj.). Spolupracovali i s jinonárodními organizacemi, např. s českým spolkem „*Václav*“.

Následující popis vzniku, historie a všestranných aktivit v Lipsku působících polských studentských spolků od r. 1872 v dalších kapitolách je těžištěm *Ergetowského* práce. Prvním doloženým polským studentským spolkem v Lipsku byl *Vědecký spolek polských akademiků*, jehož cíle byly především národně osvětové. Fungoval v letech 1872—1886. Jeho sociálnímu složení (většina studentů pocházela z velkostatkářských rodin *Mazovska* a *Velkopolska*) odpovídaly i jeho vnější, mnohdy konformní postoje. Přesto měla především jeho přednášková činnost značný význam.

V roce 1886, v době jednoho ze vzepětí velkoněmecké nacionálně šovinistické vlny, donutila pruská vláda saské úřady zakázat veškeré polské spolky poté, kdy sama přerušila jejich činnost v oblasti své jurisdikce. V působení polských studentských organizací pak vznikl čtyřletý hiát. Naštěstí pro Poláky však mohla být samostatná spolková činnost obnovena už v roce 1890, ihned po *Bismarckově* pádu a nástupu nepoměrně liberálnějšího kabinetu *Capriviho*. Výsledkem nové situace bylo konstituování studentského vědeckého spolku *Unitas*, nejaktivnějšího a nejvýznamnějšího polského studentského spolku v Lipsku, jenž rozvíjel svou činnost na mírně zliberalizované platformě svých předchůdců až do roku 1919.

Silící nacionální hnutí ve vlasti a změny v sociální struktuře studentstva nemohly neovlivnit postoje univerzitanů i za hranicemi. Vznik polské národně demokratické strany vedl logicky k názorové diferenciaci, a tak tomu bylo

i ve spolku Unitas. Rozpory vyvrcholily odchodem jeho radikálně naladěných členů v letech 1900 a 1901. Tito studenti založili nový filozofický spolek Concordia, který měl silně socialistické tendence. Také tento spolek přetrval v Lipsku až do roku 1919. Měnil jen svůj název — z Concordie byl přejmenován na Spójniu a později dostal název Filarecja. Ačkoli došlo k několika pokusům o opětovné sloučení Unitas s Concordií, přičemž aktivní stranou v těchto snahách byla Unitas, zůstalo vše při starém, protože socialističtí studenti odmítali jakýkoli kompromis.

Dalším polským studentským spolkem činným v Lipsku byl spolek Ceres, který ve své práci kladl důraz především na lesnickou a zemědělskou tematiku. Byla to původně jen odborná sekce Unitas. Roku 1912 se osamostatnila a vytvořila vlastní spolek, který ale trval pouhé necelé čtyři roky, než se opět spojil se svou mateřskou organizací.

Jediným spolkem, který i po čtyřech letech byrokratických represí 1886-90 obnovil svou činnost na dalších 25 let, byl Polský podpůrný spolek. Měl v porovnání s výše zmiňovanými spolky více interdisciplinární charakter a zdaleka ne tak homogenní strukturu. Nebyl ani výsadním spolkem lipských univerzitánů, ale účastnili se v něm i studenti obchodní akademie a konzervatoristé.

Ergetowski podrobně rozebírá organizační strukturu pojednáváných spolků, jejich stanovy, činnost kulturně osvětovou. Nezapomíná ani na profily spolkových knihoven. Věnuje se i vztahům spolků k polským komunitám v jiných univerzitních městech (Greifswaldu, Halle, Berlíně, Jeně aj.). Pro nás jsou zajímavé některé, byť marginální zmínky o aktivitách českých krajanských spolků a o jejich stycích s Poláky.

Do zcela zvláštní situace se dostaly polské studentské spolky v Lipsku po vypuknutí první světové války. Řada jejich členů byla internována anebo se do Lipska nemohla vrátit, protože pocházela z ruského záboru Polska. Mnoho

studentů bylo také mobilizováno. Rok 1919 a vyhlášení samostatného polského státu znamenal konec přílivu polských studentů do Lipska. Spolky byly vesměs likvidovány ještě na území Německa a jejich agenda, majetek a knihovny převezeny do Polska. Tam postupně jejich činnost končila poté, kdy se bývalí lipští studenti rozešli do nových působišť nebo na nově konstituované univerzity. Řada absolventů byla ale už od roku 1914 organizována ve Varšavě ve spolku Koło Lipszczan, který i přes postupný úpadek členské základny existoval až do roku 1939.

Lipští absolventi zaujímali v obnoveném nezávislém Polsku významná místa ve všech sférách nového národního života. V třicátých letech stáli u vzniku Školy politických věd, pozdější Akademie politických věd, organizovali kulturní a politický život, mimo jiné podporovali agilně lužickosrbské studenty v Polsku i ve výmarské republice. S jejich jmény se setkáváme u všech významnějších událostí Polské republiky 20. a 30. let. „Lipszczanie“ se stali v Polsku vpravdě pojmem, svým způsobem ještě přispívali i k obnově zničené země po druhé světové válce.

Celá Ergetowského studie je hojně doprovázena citacemi z jeho heuristických studií. Na konci je připojen velmi užitečný seznam všech doložitelných členů jednotlivých spolků, edice několika zajímavějších dokumentů k historii studentských organizací v Lipsku (mezi nimi i stanovy spolků Unitas a Concordia) a soupis přednášek uskutečněných ve Vědeckém spolku polských akademiků v letech 1872—1886. Vše uzavírá seznam pramenů, literatury a jmenný rejstřík.

Anotovaná studie je po všech stránkách velmi kvalitním a přínosným příspěvkem k dějinám polské vzdělanosti v 19. a na počátku 20. století. Nad jejími stránkami si musí náš čtenář stále více uvědomovat, jaký dluh má v tomto směru česká historie.

Jiří Kuděla

Bibliografie význačných slavistů — učitelů Univerzity Karlovy

Po dobu téměř dvou desetiletí vycházejí v malotirážním nákladu jednotlivé svazky bibliografických soupisů publikovaných prací význačných slavistů — učitelů Univerzity Karlovy s přehledy jejich činnosti. Pořadatelem série je prof. PhDr. Jan Petr, DrSc.

Řada obsahuje zatím deset titulů. Jsou to: Josef Kurz (autor Luboš Řeháček, Praha, filozofická fakulta UK 1968, 69 str.), Karel Krejčí (Theodor Bešta, 1970, 95 str.), Antonín Frinta (Radoslava Hnízdová — Jan Petr, 1970, 96 str.), Jan Frček (Vladimír Blažek, 1972, 35 str.), Emil Smetánka (Jana Jančáková — Jaroslav Porák, 1977, 43 str.), Josef Zubatý (Luboš Řeháček, 1984, v tisku), Jiří Horák (Antonín Robek — Jan Petr — Zdeněk Urban, 1979, 212 str.), Leopold Geitler (Jan Petr, 1979, 91 str.), Jan Máchal (Zdeněk Urban, 1983, 99 str.) a Bohuslav Havránek (Jan Petr — Milena Tylová, 1985, 109 str.). Svazky vycházejí s dvou- až tříletým zpožděním v porovnání s vročením. Jsou určeny do značné míry pro zahraniční výměnu.

Bibliografické soupisy publikovaných prací význačných osobností jsou základním zdrojem vědecké informace pro každého badatele v kterémkoli oboru. Jsou-li pečlivě a spolehlivě vypracovány, uchovávají si trvalou hodnotu. Objevují se většinou izolovaně, nesoustavně, při výjimečných příležitostech, např. při jubileích, v některých životopisných monografiích apod. Bibliografie mnoha význačných osobností, které působily na Univerzitě Karlově, dosud nemáme. Je proto samo o sobě záslužné, že katedra slavistiky na filozofické fakultě UK si stanovila vypracování bibliografických soupisů slavistů — učitelů této fakulty s přehledy jejich činnosti jako trvalý úkol, který pracně a systematicky plní. Tato skutečnost si zaslouží ocenění, zvláště srovnáme-li ji s paralelní řadou personálních slavistických bibliografií, kterou začala vydávat v roce 1977 Slovanská knihovna v Praze ve velmi kva-

litním provedení; po čtvrtém svazku v roce 1981 však ustala.

Slavistika se stala od doby Gebauerovy jedním z klíčových vědních oborů na pražské české univerzitě. Dokázala si získat a udržet přední postavení v evropské filologii a sehrála významnou úlohu v jejím rozvoji. Bibliografické soupisy slavistů-učitelů filozofické fakulty UK jsou tedy velmi užitečnou studijní pomůckou jak pro dějiny Univerzity Karlovy, tak také pro dějiny evropské slavistiky.

Jednotlivé svazky řady byly recenzovány průběžně ve slavistických časopisech a byly podrobeny odborné kritice (viz např. Zdeněk Šimeček, Personální bibliografie slavistů, SPř 66, 1980, č. 3, str. 232—233). Je pochopitelné, že mají různou kvalitu, jak co se týče úplnosti bibliografických soupisů, tak co do původnosti a úrovně úvodních životopisných statí. Z celkového pohledu je však možno spravedlivě konstatovat, že úvodní životopisné studie jsou vesměs metodicky promyšlené, podnětné, erudované a založené na původním materiálu. Mám-li jmenovat takové, které odpovídají nejnáročnějším kritériím a mohou být vzorem, pak k nim jistě patří stať o Emilu Smetánkovi z pera Jaroslava Poráka a stať Zdeňka Urbana o Janu Máchalovi. Obě plynulejší věstřannou a hloubkou charakteristiku osobností, o nichž pojednávají. Bibliografické soupisy publikovaných prací slavistů zaslouží uznání, jejich autoři prokazují pečlivost a velké zkušenosti z práce na tomto poli. Je však škoda, že u tak vzácných bibliografií není věnována větší pozornost jejich celkovému vybavení. Především by neměly chybět alespoň jmenné rejstříky a vzhledem k účelu těchto prací by byly vítané i rejstříky věcné.

Nejdůležitější však je, že série bude pokračovat. Pokud je nám známo, je již delší dobu hotova bibliografie Adolfa Černého a intenzivně se pracuje na Janu Pátovi. Celá série může být příkladem hodným následování i v dalších vědních oborech na Univerzitě Karlově.

Theodor Syllaba

Medailony významných archivářů, předchůdců pracovníků Státního ústředního archivu v Praze. Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze, Praha 1985, 266 s.

Skupina mladých archivářů zpracovala medailony osmi pracovníků Českého zemského archivu, činných v první polovině našeho století. Pozornost byla přednostně věnována postavám podílejícím se na diskusi o nové organizaci našeho archivnictví po r. 1918. Základnou pro medailony bylo zpracování písemných pozůstalostí jednotlivých archivářů (proto nejsou do sborníku zařazeny osobnosti významu B. Jenšovského, jejichž pozůstalosti neobsahují dostatečný pramený materiál). Každý medailon uvádí na závěr stručný rozpis obsahu pozůstalosti a výběrovou bibliografii děl dotyčné osoby. V přílohách jsou otištěny návrhy A. L. Krejčíka, J. B. Nováka a L. Klicmana na organizaci československého archivnictví a návrhy J. Kursy na státní symboly ČSR. Z osmi statí: Josef Borovička (A. Mišková), Hynek Kollmann (Z. Kukánová), Rudolf Koss (A. Pazdřerová), Adolf Ludvík Krejčík (J. Boubín), Jaroslav Kursa (M. Hlinomaz), Václav Letošník (J. Úlovec), Jotěch Jaromír Nováček (A. Mišková), Jan Bedřich Novák (E. Drašarová), jsou zdaleka nejpracovanější a obsahově nejpřínosnější studie věnované J. Borovičkovi (posléze profesoru bratislavské a brněnské univerzity a od r. 1946 profesoru pražské VŠPS), R. Kossovi (docentu NU v Praze a čelnému pracovníku při archivní rozluce s Rakouskem) a A. L. Krejčíkovi (sledována byla doba před jeho ustanovením ředitelem Čsl. státního archivu zemědělského r. 1920). U některých ostatních statí poněkud udivuje minimální přihlížení k základní literatuře tématu.^{1/} V každém případě je však sborník pracovníků našeho největšího archivu třeba uvítat jako velmi sympatický a doufat, že podobně cenné publikace budou mezi mladými pracovníky SÚA vznikat i nadále. Blízké 50. výročí smrti B. Jenšovského, učitele, sekretáře a ře-

ditele Archivní školy a ředitele Zemského archivu (1942) by si zasloužilo vyvolat podobnou iniciativu, byť by bylo nutno projít širší okruh úředních pramenů a studovat i v dalších institucích.

Jiří Pešek

^{1/} Citovány nejsou např. studie o V. J. Nováčkovi a H. Kollmannovi, otištěné ve Zprávách Českého zemského archivu V, 1918 a IX, 1946, využita není cenná studie pracovníka téhož archivu Z. Kristena, Sto let českého výzkumu historického v Římě, in: Za odkazem Františka Palackého, Praha 1948, s. 9–51 atd.

Bronisław Gralak, Szkolnictwo akademickie i nauka polska w okresie okupacji hitlerowskiej, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1984, 307 s.

Gralakova práce, opřená o rozsáhlý soubor materiálů polských archivů, edic zpřístupňujících relace německé okupační správy, velké množství vydaných i rukopisných memoárů, soubor ilegálního tisku a především o vyčerpávající využití bohaté polské monografické literatury, je úspěšnou syntézou jednoho z nejvýznamnějších témat polských kulturních (i politických) dějin našeho století. Rozsáhlá kulturní rezistence, doplňující jako integrální součást ozbrojené hnutí protihitlerovského odporu, byla v okupované Evropě něčím výjimečným. Její předpoklady je možno stopovat až k letité praxi poloilegálního boje za národní kulturu v rozděleném Polsku 19. století. Bezprostředním podnětem k rozvinutí rozsáhlé sítě kulturního, školského a vědeckého podzemí byla ovšem reakce na hitlerovské snahy o likvidaci polského národa perspektivně ve fyzickém, ale již od počátku i kulturním ohledu. Již na podzim r. 1939 vydala proto okupační správa zákaz práce 16 vysokých škol o 45 tisících studentů, byly uzavřeny střední školy, školství umělecké i většina odborného, byl vyhlášen zákaz práce divadel, nesměly se konat koncerty, výstavy, byly uzavřeny, vyve-

zeny a zčásti zničeny odborné knihovny. Nemalá část inteligence byla uvězněna nebo fyzicky likvidována.

Po pominutí prvotního šoku — zvláště ostrého zejména v Haliči, kde na tvrdé zacházení nebyla inteligence z minulosti zvyklá — a po zjištění, že naděje na porážku Německa na západní frontě jsou pro nejbližší léta nereálné, započala ve Varšavě a poté i v dalších univerzitních městech práce na vybudování systému tajného středního i akademického školství. Jeho genezi a organizaci věnoval autor prvou část knihy. Ve snaze o konstituování podzemního školství se spojily odbojové skupiny takřka všech politických směrů, podporu poskytla i vláda v emigraci. Od jara 1940 tak postupně vznikla ve Varšavě tři univerzitní střediska o řadě fakult (Uniwersytet Warszawski, Poznaňská univerzita pojmenovaná po přenesení do Varšavy na Uniwersytet Ziem Zachodnich a Wolna Wszechnica Polska), v ilegalitě začala znovu pracovat i Polytechnika. V letech 1940–42 probíhaly tajné lékařské kurzy dokonce i ve varšavském ghettu, kde studovalo na 400 posluchačů prvních dvou ročníků medicíny. Pro potřeby tajného středního školství připravoval učitele ilegální pedagogický ústav. O něco později byla zahájena akademická výuka pro bývalé vysokoškolské posluchače, předválečné maturanty i absolventy tajných středních škol také v Krakově, Lublinu, Vilně a Lvově. O rozsahu školní sítě svědčí již to, že jen ve Varšavě absolvovalo za léta 1940–44 ilegální střední školy na 8 000 maturantů. Po porážce varšavského povstání přešli zachránivší se učitelé i studenti do ostatních center, hlavně do Krakova a Čenstochové. Ve Varšavě, Krakově i některých jiných městech pracovaly také tajné umělecké školy. Celkem prošlo během okupace ilegálními vysokými školami na 12 000 studentů.

Druhá kapitola je zaměřena na činitele určující společenskou skladbu studentstva, zkoumán je průběh a úroveň studia. Skladba studentů zůstala v taj-

ném středním i vysokém školství stejná jako před válkou — převažovala mládež z rodin městské inteligence a úřednictva, případně z venkovské šlechty. Málo bylo dětí dělníků a rolníků, ač exilová vláda podporovala zvyšování jejich podílu mezi studentstvem. Konzervování struktury studentstva s převahou sociálně zajištěné mládeže z větších měst napomáhaly takové momenty jako její lepší možnosti získání obydlí v univerzitním městě, snazší navazování kontaktů s představiteli podzemního školství a — přes fungující systém ilegálních stipendií — nezanedbatelná finanční nákladnost studia. Většina studentů musela platit školné, z něhož byli dotováni nemajetní pedagogové, byl financován ilegální tisk příruček nebo získávána odborná literatura ze zkonfiskovaných knihoven, případně byli upláceni příslušníci německého správního aparátu. Významné bylo pružné spojování legálních forem akademické práce v různých kurzech a odborných školách zdravotního, technického a obchodního charakteru s provozem ilegální akademické výuky. Autor popisuje formy výuky, její obtíž a úspěchem korunovanou snahu o udržení kvalitativní úrovně studia. Při základním významu samostudia a seminářů proti omezené možnosti přednášek hrál velkou roli aktivní zájem posluchačů a nutnost individuální práce celkem asi 800 akademických učitelů s malými skupinami studentů.

Třetí kapitola je věnována ilegální vědecké práci v podmínkách Generálního guvernamentu. Gralak uvádí, že asi 80 procent polských vědeckých pracovníků padlo, bylo popraveno, uvězněno nebo jim bylo znemožněno vykonávat svůj obor. Nejhůře dopadla humanitní inteligence, určená podle interních směrnic okupační správy k přednostní fyzické likvidaci, relativně nejlepší možnosti pokračovat ve výzkumné činnosti měli lékaři, pracující v Němci povolených nemocnicích a klinikách. Odborná činnost probíhala z velké části ve spolupráci s ilegálním školstvím, pro které vědečtí

pracovníci psali příručky. Vznikla, byla vydána v podzemí nebo připravena pro tisk po osvobození ovšem i samostatná vědecká pojednání řady oborů.

Čtvrtá část knihy je věnována ekonomickým problémům tajného akademického školství, způsobům získávání prostředků, formám převodů peněz z emigračních zdrojů a rozsahu i podobě materiální podpory vědců, pedagogů i studentů v ilegalitě.

Pátá kapitola sleduje problematiku konspirace akademické výuky a badatelské práce. Vedle popisu propracovaného konspiračního systému věnoval autor pozornost i oblastem zájmu německé a kolaborantské policie, efektivnosti její činnosti, rozsahu a významu sítě konfidentů pro represivní aparát. Gralak se netají tím, že chyby konspirace tajného školství byly časté a nemalé — při daném rozsahu výuky nemohl být každý student dostatečně prověřen, velmi komplikované bylo získání a krytí stovek učebních prostor pro studijní kroužky (v kostelech, kláštorech, učebnách legálních kursů, v soukromých bytech — nejednou v obydlích slavných vědeckých a politických osobností starého Polska), konspiraci komplikovala paralelní čin-

nost velké části studentů, pedagogů i administrativních a technických pracovníků fakult ve školství i v ozbrojených útvech odboje. Dokumenty hitlevských archivů dosvědčují, že okupanti byli o tajném školství ve velké míře informováni. Nedokázali však odhalit jeho strukturu. V roce 1940 některé ohledy politické, později úplatnost řady úředníků a především ohromný rozsah politické a bojové aktivity hnutí odporu nedovoľoval Němcům zakročit proti ilegálnímu školství s dostatečnou efektivností. V letech 1943-44 se již říšské centrály ani nesnažily shromažďovat o něm zpravodajské informace.

I když nelze praktické výsledky práce tajného akademického školství, které mj. utrpělo ohromné ztráty za varšavského povstání r. 1944, nekriticky přeceňovat, jeho politická a společenskomorální role v průběhu okupace stejně jako význam udržení struktur a kontinuity pedagogické a vědecké práce pro období poválečné rekonstrukce byly nesporné. Gralakova práce to prokázala a dokumentovala při velké šíři látky i sledovaných problémů s příkladnou kritičností.

Jiří Pešek

KRONIKA

5. KRAKOVSKÁ VĚDECKÁ KONFERENCE K DĚJINÁM UNIVERZIT

Ve dnech 28.—30. května 1987 se z iniciativy Institutu historie Jagellonské univerzity a pod patronátem mezinárodní komise pro dějiny univerzit uskutečnila v Krakově konference na téma *Les étudiants — liens sociaux, culture, moeurs du moyen âge jusqu'à XIX. siècle*. Důležitost zvoleného tématu je mimo jakoukoliv pochybnost, uvědomíme-li si, jak významné postavení zaujímali a zaujímají univerzitní studenti v životě evropské společnosti již od doby vrcholného středověku. Dějištěm oficiálního zahájení bylo slavné Collegium maius, jehož působivé prostředí korespondovalo se zaměřením sympózia. Úvodní proslovy přednesli *prof. Józef Gierowski*, rektor Jagellonské univerzity, a *prof. Antoni Podraza*, ředitel Institutu historie, kteří vyzvedli nutnost studia dějin univerzit a zdůraznili úlohu Krakova jako tradičního centra polské vzdělanosti.

Zahajovací referát, nazvaný *Studenti ve středověku*, pronesl přední polský medievalista *Jerzy Wyrozumski (Krakov)*. Jeho hlavním cílem bylo postihnout základní rysy vývoje evropských univerzit v širokém časovém spektru od 12. až do 15. století. Soustředil se zejména na problematiku fundací vysokých učení, podílu studentů na jejich řízení, peregrinací a složitou otázku univerzitních národů. V daném kontextu podtrhl význam pražské předhusitské třífakultní univerzity, jež měla ze všech středoevropských vysokých učení největší mezinárodní kredit a přitahovala především studenty z německy hovořících oblastí. Proměna pražské univerzity v národnostně uzavřený ústav, k níž došlo po roce 1409, výrazně posílila internacionální charakter učení ve Vídni, Lipsku a Krakově.

Petr Čornej (Praha) se ve svém příspěvku koncentroval na vztah husitských ideologů k pražskému studentstvu v letech 1409—1448. Na základě kronik, časových popěvků a postilové literatury doložil, že pokud stoupenci společenské reformy z řad mistrů vedených Janem Husem usilovali získat kontrolu nad univerzitou a prosadit své požadavky v hlavním městě, využívali zcela záměrně i podpory českých studentů, ačkoliv životní styl scholárů měl daleko k ideálu hláсанému tvůrci husitské ideologie. Po obnovení činnosti univerzity ve třicátých letech 15. věku docházelo k častým konfliktům mezi studenty vysokého učení [zvláště nepočtenou zahraniční minoritou] a partikulárních škol na jedné straně a orgány městské správy na straně druhé. Tato střetnutí byla výsledkem rozdílného přístupu ke každodennímu životu. Zatímco se studenti snažili navázat na předrevoluční zvyky a obyčeje, hájily městské rady husitské představy o křesťanské morálce.

Referát *Jiřího Peška a Michala Svatoše (Praha)*, věnovaný sociální struktuře studentů pražské univerzity v 15. a 16. století, přednesl první z jmenovaných. Přes torzovitost pramenné základny pro předhusitské období lze říci, že určujícím článkem univerzitní struktury byli studenti pocházející z městského prostředí. Totéž s určitým omezením platí i pro univerzitní učitele. Tento stav se podstatněji nezměnil ani po husitské revoluci, kdy se měšťanský charakter pražského učení ještě utvrdil. Samotný příspěvek se ovšem zabýval větším množstvím otázek, než sliboval jeho název. Shrnuj kupř. dosavadní výsledky české vědecké literatury (Fratíšek Šmahel, Karel Beránek) i obou autorů, týkající se profesionálního uplatnění absolventů pražské univerzity ve sledovaném časovém úseku.

Rozsáhlý referát *Leszka Hajdukiewicze (Krakov)* o životě studentů krakovské univerzity v 15.—18. století si v souvislosti s jednotlivými okruhy pramenů položil celou řadu otázek. Zmiňuje zde alespoň proměny frekvence promoci, důsledky změn sociální skladby univerzity v 16. století, kdy se akademie stala učilištěm takřka výlučně měšťanským, i problémy uplatnění absolventů a periodicky se opakující problém nadprodukce intelektuálního proletariátu. Za upozornění stojí, že Hajdukiewicz určil nutné životní náklady studenta 15. století na 8—10 grošů měsíčně, cenu celých studií pak definoval 13 florény, tedy nesrovnatelně níže, než jak se studijní náklady jeví ve světle pramenů pražských.

Irena Kaniewska (Krakov) zpřístupnila v příspěvku Struktura studentů krakovské akademie v 15.—18. století souhrn výsledků počítačové analýzy údajů o cca 60 000 studentů, kteří byli v letech 1400—1780 imatrikulováni na uvedené univerzitě. Autorka sledovala především frekvenci, jež se postupně zvýšila ze 180 imatrikulací ročně (v 15. století) až na 250 (v 17. století), aby v závěru zkoumaného období opět klesla na úroveň původního stavu. Jestliže až do počátku evropské reformace přicházela na krakovskou univerzitu polovina studentů ze zahraničí, po roce 1522 nastal rychlý pokles jejich podílu (pouhá 4 %) a akademie se rychle uzavírala do malopolského regionu (v 17. století pocházela z této oblasti na 50 % studentů, v následujícím věku pak přes 80 % posluchačů).

Brilantní referát *Johna M. Fletchera (Birmingham)* se zaměřil na dlouho diskutovanou otázku, kolik let bylo středověkým scholárům v době zahájení univerzitních studií. Na příkladu anglických vysokých učení ilustroval, že není možné každého imatrikulovaného automaticky pokládat za skutečného univerzitního studenta. Na známých univerzitách v Oxfordu a Cambridgi byla imatrikulace pouze formálním právním aktem, který neměl nic společného s reálnou účastí na univerzitní výuce. Do kolejí vstupovali až jazykově i intelektuálně připravení mladíci zhruba ve věku 16—19 let. Teprve oni mohou být sensu stricto považováni za univerzitní studenty.

Willem Frijhoff (Rotterdam) analyzoval v příspěvku Role univerzitních studentů v životě lokální společnosti úlohu vysokoškoláků v historii nevelkého města Zuphtenu nad Gueldrou (počet jeho obyvatel se pohyboval kolem 5000 lidí). V metodicky vzorném referátu, založeném na datech zpracovaných počítačem, zužitkoval dostupné údaje o všech obyvatelích Zuphtenu, kteří od 13. až do počátku 19. století studovali na evropských univerzitách. Přesvědčivě tak dokumentoval nejen proces postupného rozšiřování vzdělanosti a vliv studia na změnu mentality, ale i význam a oblibu jednotlivých vysokých učení v různých historických obdobích (je jistě příznačné, že ze Zuphtenu studoval v Praze jediný mladík, a to na konci 14. století).

Na problematiku životního stylu univerzitních studentů v Lipsku a Wittenberku upozornil *Werner Fläschendräger (Lipsko)*. Ve svém příspěvku názorně zachytil poměry na obou vysokých školách, vztah studentů k profesorům i městu, v němž trávili několik let, a detailněji si povšiml zájmů, zábav a prožitků tehdejších vysokoškoláků, které mnohdy značně ovlivnily jejich další život a působení (J. W. Goethe).

Referát *Lecha Mokrzeckého, Liliany Burzynské a Kazimierze Puchowského (Gdaňsk)*, pojmenovaný Vzdělání mládeže a studentů z Pomořan a integrační problémy 17. a 18. století, sledoval vytčené otázky v období před rozdělením a po rozdělení polského státu. Zaměřil se na význam jednotlivých studijních oborů pro konstituování náboženských, sociálních a intelektuálních představ především u středních vrstev společnosti. V době, kdy Pomořany tvořily součást pruského státu, sehrálo vzdělání důležitou roli při formování národního vědomí polské mládeže i v boji proti germanizačním snahám pruské vlády.

Tématem vystoupení *Stanislawa Brzozowského (Krakov)* byla sociální aktivita polských zahraničních studentů v letech 1860—1918. V centru autorovy pozornosti stál především život polské akademické mládeže na vysokých školách ruské říše, kam odcházela hlavní masa zájemců o univerzitní i technické obory, dále na školách v Německu, druhém hlavním centru zahraničního vzdělání polských rodáků, ale též na školách rakousko-uherských, švýcarských, francouzských i belgických. Dlouholetý výzkum, koncentrovaný zejména na technické školství a na „praktické“ univerzitní obory, dovolil referentovi velmi plasticky ukázat život oné ohromné skupiny studentů, která nenalezla základnu pro vzdělání ve vlasti a byla nucena za ním putovat do ciziny.

S pojednáním *Stanislawa Brzozowského* se stýkal referát *Haralda Heppnera (Graz)*, rekapitulující studium haličské mládeže na univerzitách habsburské monarchie v letech 1848—1918. Zvláštní zájem přitom referent věnoval sociální skladbě haličských studentů na vysokém učení ve Štýrském Hradci. Rozsáhlý příspěvek *Françoise Mayeurové (Lille)* nastínil účastníkům konference hlavní problémy vývoje francouzského vysokého školství v letech 1870—1914. Těžiště poněkud roztržštěného referátu spočívalo zejména v podrobné rekonstrukci sociálních podmínek francouzských studentů, které v mnoha případech určujícím způsobem ovlivnily zapojení akademické mládeže do politického života.

Blok referátů, týkajících se novější a nové historie, uzavřel *Antoni Podraza (Krakov)*, jenž vyšel ze starších výzkumů o struktuře krakovského studentstva v meziválečném období a svá zjištění zasadil do širšího kontextu politických a sociálních proměn, k nimž došlo na území polského státu v letech 1918—1938. Jejich nedílnou součástí byl i rozmach studia žen, jež v uvedeném časovém úseku tvořily 30 % univerzitních posluchačů. Nárůst počtu vysokoškolských studentů z řad dělnických, řemeslnických a rolnických vrstev přičítá autor jak celoevropskému vývojovému trendu, tak zesílené snaze mládeže překročit prostřednictvím vzdělání hranice neutěšené existence, v nichž se pohybovali rodiče mnoha univerzitních posluchačů.

Krakovská konference, konající se na tradičně vysoké společenské úrovni, odkryla do značné míry některé problémy provázející v současnosti studium univerzitních dějin. Řada příspěvků, bohužel, nerespektovala téma jednání a soustředila se, přidržujíc se klasické metody Eulenburgovy, na tradiční otázky frekvence a peregrinace. Pokud referenti setrvali u pouhých zjištění, nepřesáhly jejich práce rámec prosté deskripce. Jiné referáty, zaměřené více k vytčenému tématu, se zase nevymanily ze zastaralého kulturně historického podání à la Zikmund Winter. Cestu, kterou je možno tyto vztité a svazující stereotypy překonat, naznačila vystoupení *Johna M. Fletchera* a *Willema Frijhoffa*, těžící nejen z rozsáhlého pramenného materiálu univerzitní provenience a široce založené komparace, nýbrž zužitkovávající i podněty, které přinesly výzkumy v oblasti dějin mentality, měst atd. A právě takový přístup umožňuje nově osvětlit nejrůznější problémy dějin univerzit a zasadit je do širšího kontextu obecné historie.

Petr Čornej — Jiří Pešek

Dne 3. až 5. června 1987 se uskutečnilo na půdě Univerzity Karlovy zasedání Mezinárodní komise pro dějiny univerzit a s ním spojené konferenční jednání na téma „Věda a univerzity“. Pořadatelem obou akcí byl Archiv Univerzity Karlovy.

Pracovní jednání konference bylo zahájeno dne 4. června 1987 dopoledne v Malé aule Karolina. Účastníky plenárního zasedání přivítal jménem pořadatelů konference doc. Karel Litsch (Praha). Pozdravný projev se stručnou charakteristikou činnosti Mezinárodní komise pro dějiny univerzit přednesl její předseda prof. Robert Feenstra (Leyden). Problematikou vědy na univerzitách ve středověku se zabýval prof. Notker Hammerstein (Frankfurt n. M.) a vlivem vědy na studium a uplatnění absolventů univerzit v 19. století doc. Jan Hauránek (Praha). K referátům se konala bohatá diskuse, v které zejména Z. Horský a J. Polišenský reagovali na některé zastaralé názory na pojetí významu vědy.

Další jednání konference bylo rozděleno do dvou chronologicky vymezených sekcí. Předsedajícím první části zasedání v sekci pro starší dějiny (A) byl prof. Jacques Verger (Paříž). Úvodní referát nepřítomného prof. Jerzego Korolce (Varšava) přečetl dr. Vilém Herold. Autor v něm vysoko ocenil roli, kterou sehrála pražská univerzita ve střední Evropě ve 2. polovině 14. stol. a ukázal význam pražského nominalismu na příkladu učení o svobodné volbě. Ve vlastním referátu se dr. Vilém Herold (Praha) zajímal o pražské komentáře k Aristotelovým spisům, důkladně analyzoval komentář mistra Jenka Václavova z r. 1375 a ukázal na jeho souvislosti s Burleyem a s averroismem. Významem Waltera Burleye a zvláště jeho spisu De vita et moribus philosophorum pro pražskou univerzitní filozofii se obírala také dr. Anežka Vidmanová (Praha). Dr. Marie Bláhová (Praha) došla k závěru, že v prvním období po založení univerzity zde historiografie nenašla velké pole působnosti (s výjimkou komputistiky traktované v rámci astronomie a biblické exegeze), situace se změnila od konce 14. stol. V diskusi k referátu dr. Vidmanové zazněly z úst J. M. Fletchera, Z. Horského, V. Herolda, K. Beránka a J. Kejře některé postřehy na téma kontaktů mezi Prahou a Oxfordem ve 2. polovině 14. století. Šlo tu o české scholáry v Anglii, přítelovost oxfordského realismu a jeho prameny v Praze.

Předsedajícím druhé části byl prof. František Kavka (Praha). Doc. Ivan Hlaváček (Praha) shrnul některé badatelské problémy okolo knihoven kolejí, řádů, samých studentů a obchodu s knihami v Praze 14. století. Prof. John M. Fletcher (Birmingham) se v temperamentním referátu zabýval osudem oxfordské logiky. Zdůraznil její evropskou prioritu na konci 14. stol. a totální úpadek v 15. a hlavně 16. stol., kdy už se v Anglii přednášel hlavně Agricola a Ramus. Lepší to není ani s jejími prameny, jichž se dochovalo více v Salamance a v Praze než v Anglii. Doc. Rainer Ch. Schwinges (Giessen) shrnul velmi zajímavě své výzkumy o studentských migracích a frekvenci univerzit v Německu v 15. stol. Jako romantickou legendu označil představu o putujících scholárech, protože zjistil, že většina „pauperes“ a studentů ze středních vrstev studovala pouze na jedné univerzitě (80–90 %). Prof. Astrik L. Gabriel (Notre Dame, USA) představil životní osudy dvou licenciátů medicíny pařížské univerzity 15. stol., Čecha Martina Stephana a Skota Guilelma Manderstona. Konečně dr. Josef Hejnic (Praha) přečetl společný referát (doc. Václav Bok), v němž se zabýval otázkou, jak se projeví v díle našich humanistů 16. stol. ohlasy bibliografického díla Konrada Gesnera „Bibliotheca universalis“. V diskusi se mluvilo zejména ke Schwingesovu referátu, v níž vystoupili H. de Ridder-Symoensová, F. Kavka a P. Uiblein, většinou s poznámkami k problému chudých studentů (tzv. „pauperes“).

První část dopoledního zasedání dne 5. června v sekci A řídil doc. Ivan Hlaváček (Praha). Referát dr. Zdeňka Horského (Praha) shrnul poznatky o přírodních a ma-

tematických vědách na pražské univerzitě. Došel k závěru, že zejména na konci 16. stol., za rektorátu Martina Bacháčka, se vytvořila pro medicínské a astronomické bádání dobrá atmosféra. Vše ale záleželo na iniciativě jednotlivců a objektivní podmínky pro tyto výzkumy chyběly. Prof. Siegfried Hoyer (Lipsko) referoval o reformě lipské univerzity na počátku 16. stol. Za rozhodující přelom ve prospěch humanistických disciplín považuje rok 1519. Vývoj v Lipsku srovnal s wittenberskou univerzitou. Dr. Karel Beránek (Praha) shrnul pokusy o reformu pražské univerzity na poč. 17. stol., které vyústily ve statuta z roku 1614, jež komentoval. Diskuse se soustředila zejména k referátům Z. Horského (diskutovali J. Kejř a J. Pešek, kteří zdůrazňovali opakování starých scholastických témat, resp. rozpor mezi vlastní vědeckou činností a vyučovací praxí) a K. Beránka (R. Schwinges, S. Hoyer, J. M. Fletcher — vesměs o poměru statut k praktickému univerzitnímu životu). K příspěvku S. Hoyera referoval N. Hammerstein o otázce „nových“ oborů v Lipsku.

Druhou část řídila prof. Hilde de Ridder-Symoens (Gent). Dr. Zdeňk Hojda (Praha) a dr. Milan Moškoř (Praha) se zabývali v několika sondách juristickou kvalifikací pražských úředníků a obsahem jejich knihoven. Dr. Valentin Urfus (Praha) ukázal v širokém rozpětí od středověkých autorit až po nástup absolutismu problematiku nobilitace studií a zejména posuzování právního doktorátu jako srovnatelného se šlechtictvím. Dr. Jan Janko (Praha) analyzoval vývoj lékařské vědy v Praze na základě disertačních prací a dr. Petr Svobodný (Praha) zkoumal témata 106 lékařských tezí a disertací ze 17.—18. stol. V diskusi k referátu Z. Hojdy a M. Moškoře diskutovali R. Schwinges, I. Hlaváček, W. Fläschendräger o knihovnách 17.—18. stol., dále k tomuto referátu vystoupili N. Hammerstein a H. de Ridder-Symoensová s problematikou sociálněhistorickou. K vystoupení V. Urfuse hovořil N. Hammerstein.

Předsedajícím první části jednání sekce B byl prof. Notker Hammerstein (Frankfurt n. M.). Úvodní referát přednesl dr. Herbert H. Egglmaier (Štýrský Hradec). Zabýval se v něm předpoklady, cíli a realizací reformy filozofických fakult z r. 1774. Podrobněji rozebral míru a způsob recepce göttingenského vzoru (a jiných německých univerzit) a z řady dalších aspektů pojednal otázky proměny charakteru univerzity v tomto období. Význam osobnosti prof. K. H. Seibta pro českou osvícenskou vědu (s exkurzy o vztahu národnostní otázky a osvícenství) zhodnotil dr. Josef Hanzal (Praha). Situaci výuky a vědy ve světě právních norem v období existence studijního konsensu (1790—1802) se zabýval doc. Karel Litsch (Praha). Osvícenství na univerzitě v Lipsku bylo tématem referátu dr. Wenera Fläschendrägera (Lipsko). Rozebral podněty, které urychlovaly rozvoj univerzity, jež byla navenek stále svázána překonanými strukturami (stále platila univerzitní statuta z r. 1580).

Bohatá diskuse se rozvinula zejména po referátech H. Egglmaiera, J. Hanzala a K. Litsche — byla zde polemicky hodnocena zejm. adekvátnost některých pojmů, jako např. rakouský státní nacionalismus kontra rakouský státní patriotismus (J. Kořalka), rakouský centralismus kontra vídeňský centralismus (H. Egglmaier), nationale Erziehung kontra staatsbürgerliche Erziehung (N. Hammerstein) aj.

Předsedajícím druhé části byl prof. Siegfried Hoyer (Lipsko). Filozofickou reflexí vědy a vzdělanosti u J. G. Fichte, její další recepce a významem pro charakter německých univerzit se zabýval prof. Johannes Schurr (Pasov). Precizoval fichteovskou terminologii a poukázal mj. na souvztažnosti mezi Fichtem a Komenským. Obraz technického vysokého školství v Uhrách v 19. stol. v širších středoevropských souvislostech načrtl dr. László Szögi (Budapešť). V závěrečném referátu podala dr. Ludmila Hlaváčková (Praha) zevrubný rozbor časopisů pražské lékařské fakulty a jejich významu pro rozvoj vědecké práce na fakultě (1844—1945).

V diskusi se mluvilo zejm. k referátu prof. Schurra (N. Hammerstein, J. Hauránek). Týkala se odrazu Fichte konceptů (např. v Humboldtově reformě) a přispěla mj.

i k ujasnění rozdílu mezi Fichteho pojmem „Wissenschaftslehre“ a pojmem „Wissenschaftstheorie“.

První část dopoledního zasedání dne 5. června řídil *doc. Jan Havránek (Praha)*. Jednání bylo zahájeno velmi detailním referátem k dějinám rozvoje české moderní lékařské vědy, který přednesl *doc. Josef Adamec (Praha)*. Rovněž *dr. Jiří Kořalka (Tábor)* se zabýval otázkami české vědy, a sice v referátu, v němž s řadou nových postřehů analyzoval činnost profesorů české univerzity v mezinárodních organizacích před vznikem ČSR.

Druhou část zasedání řídil *prof. Astrik L. Gabriel (Notre Dame, USA)*. O rozvoji a existenci slavistiky na ruských univerzitách referovala v přehledném příspěvku *prof. Ludmila P. Laptěva (Moskva)*, která upozornila zejména na dosud neznámé momenty ve vývoji slavistiky a na politický význam tohoto oboru. Na její referát navázal *prof. Jurij S. Kukuškin (Moskva)*, jenž podal přehledný obraz postavení univerzit v SSSR, organizace vědecké práce a socialistické péče o univerzity. Stručný a obecný výklad o japonských univerzitách a jejich historii přednesl *prof. Hiroshi Mori (Fukuoka)*.

Po referátech se rozvinula diskuse zejména k otázkám české vědy a jejího mezinárodního postavení na rozhraní 19. a 20. století a pak k referátu prof. Laptěvy k otázkám vývoje slavistiky.

Konference byla zakončena dne 5. června 1987 závěrečným plenárním zasedáním, v kterém přednesli stručné projevy *prof. R. Feenstra, prof. J. Kukuškin, doc. J. Havránek a doc. K. Litsch*.

Pracovního jednání konference „Věda a univerzity“ se zúčastnilo 19 zahraničních historiků z Belgie, Francie, Itálie, Japonska, MLR, Nizozemí, NDR, NSR, PLR, Rakouska, SSSR, USA a Velké Británie. Československá historická pracoviště reprezentovalo přes 40 domácích badatelů, kteří se zabývají širokou problematikou dějin věd a univerzit. Přednesené referáty a diskusní příspěvky (celkem zaznělo 30 referátů) dokládaly velmi široký záběr do studia života univerzit, vztahů vědy a výuky a sociálního postavení učitelů a žáků. Středem pozornosti referátů a diskuse byly mj. problémy starší středověké univerzity (zachovaných pramenů, univerzitní reformy). Pro období novějších dějin pak otázky vědeckého bádání a vzdělanosti, rakousko-uherská univerzitní politika a rozvoj sovětských univerzit. Konference přispěla jistě k ujasnění řady badatelských názorů, upřesnění znalostí o evropském vývoji, ke konfrontaci názorů a k lepšímu pochopení stanovisek, k informacím o pracovních výsledcích zahraničních pracovišť a propagaci výsledků historického bádání na československých vědeckých pracovištích, zejména na Univerzitě Karlově.

Karel Litsch

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1988

HISTORIA UNIVERSITATIS CAROLINAE PRAGENSIS

Příspěvky k dějinám Univerzity Karlovy

Tomus XXVIII. Fasc. 2

Redakční rada:

doc. JUDr. Karel Litsch, CSc., předseda,
doc. PhDr. Jan Havránek, CSc., místopředseda,
PhDr. Michal Svatoš, CSc., tajemník,
PhDr. Karel Beránek, doc. PhDr. Marie Bláhová, CSc.,
PhDr. Vilém Herold, CSc., doc. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc.,
PhDr. Václav Lomič, CSc., RNDr. Luboš Nový, DrSc.,
PhDr. Miroslav Ransdorf, CSc., doc. PhDr. Anna Skýbová, CSc.,
PhDr. Vladimír Šmík, CSc., PhDr. Josef Tříška, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha

Prorektor-editor prof. RNDr. Václav Prosser, CSc.

D Obálku navrhl Jaroslav Příbramský

Graficky upravila Jarmila Lorencová

Jazykově upravila PhDr. Marie Štemberková

Dáno do tisku 17. 12. 1987

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 42, Opava

Vydání 1. Náklad 500 výtisků Brož. 15 Kčs

Adresa redakce: Archiv Univerzity Karlovy, Ovocný trh 5, 116 36 Praha 1